

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ**

AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ POLİTİKALARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET
EŞİTLİĞİ: AB GÜVENLİK POLİTİKASI VE KADIN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ece MOZAKOĞLU

İstanbul-2018

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ**

AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ POLİTİKALARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET
EŞİTLİĞİ: AB GÜVENLİK POLİTİKASI VE KADIN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ece MOZAKOĞLU

Danışman: Doç. Dr. Emine Münevver Cebeci

İstanbul-2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Enstitümüz AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Türkçe / İngilizce Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Ece Mozakoğlu'nun, Avrupa Birliği Politikalarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: AB Güvenlik Politikası ve Kadın** konulu tez çalışması **20.07.2018** tarihinde yapılan tez savunma sınavında aşağıda isimleri yazılı jüri üyeleri tarafından **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU** ile **BAŞARILI** bulundu.

Onaylayan:

Doç. Dr. E. Münevver CEBECİ Danışman

Doç. Dr. Yonca ÖZER Jüri Üyesi

Doç. Dr. Çiğdem NAS Jüri Üyesi

Prof. Dr. Muzafer Baran
Müdür
AVRUPA BİRLİĞİ ENSTİTÜSÜ

06/08/2018..tarih ve 2018/14..sayılı Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

ÖZET

Bu tez çalışmasında, Avrupa Birliği'nin ortak güvenlik politikasına birim düzeyinde ve eylem bazında kadının katılımı, feminist teorinin sağladığı bakış açısı ile toplumsal cinsiyet analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bu tezin ana argümanı, Avrupa Birliği'nin ortak güvenlik politikasının temelde eril bir yapıya sahip olduğu ve bu durumun kadınların bu alanda gerek politika yapım süreçlerine gerekse aktif şekilde politikaların uygulanmasına katılımını kısıtladığı, alanın kendi içinde yeniden ürettiği hegemonik maskülenlik dolayısıyla kadınlar için bir cam tavan yarattığıdır. Bu çerçevede tez çalışmasının ilk bölümünde feminist teori ve bu çalışma kapsamında sunduğu imkânlar incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü, Avrupa bütünleşmesinin tarihinin güvenlik boyutuyla incelenmesine ayrılmış ve temel argümanı destekleyen zemin bu bölümde oluşturulmuştur. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise kurumsal bazda Avrupa Birliği'nin ortak güvenlik ve savunma politikasının yapısı ve 2003 yılından günümüze ilgili kurumlardaki kadın katılımı toplumsal cinsiyet analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analizlerde seçilen tarih aralığı alanda önemli dönüm noktalarından hareketle belirlenmiş, 2003 yılı ilk Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin yayımlanması ve tarihte ilk defa ortak Avrupa Birliği misyonlarının gerçekleşmesi bakımından başlangıç olarak alınmıştır. Çalışmada, feminist teorinin sunduğu imkânlar ile alana farklı bir perspektif sağlamak amaçlanmış ve tarihsel gelişim bu çerçevede feminist bakış açısı ile verilerek bugün gelinen durum ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmanın sonuçları, AB ortak güvenlik politikasında kadının katılımı bakımından mevcut toplumsal cinsiyete dayalı eksiklikleri ortaya koymuştur. Çalışma ile bahsi geçen bu eksikliğin tarihsel kökleri ve bu köklerin inşa ettiği yapılarla ilişkisi belirlenmiştir. Çalışma, literatürde mevcut bir boşluğu doldurmayı amaçlamış ve yapıldığı alanda sorulacak muhtemel yeni soruları ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Güvenlik, AB Güvenlik Politikası, Toplumsal Cinsiyet, Feminist Teori, Hegemonik Maskülenlik

ABSTRACT

This thesis analyses women's participation to the EU's common security and defence policy. Its method is based on feminist theory and it employs gender analysis. The main argument of this thesis is that the EU's common security policies are designed and implemented through gender bias. Women's contribution to policy making processes and their implementation in this field is therefore limited, which results in consolidation of the hegemonic and masculine nature of such line of conduct which works against women to a great extent. Within this framework, the first part of the study focuses on feminist theory and the various opportunities that it offers for analysis. The second part investigates the history of European integration with regard to security. This is also the part where the main argument of the study is substantiated. The third and the last part includes a gender analysis of the EU's security and defence policies. The structure of EU's common security and defence policies and women's participation in social institutions since 2003 are scrutinized. 2003 was selected as a milestone in this chapter because this is the year when the European Security Strategy was declared and when the EU's first European Security and Defence Policy operations were launched. The study aims to offer a new perspective through which historical evolution of European integration with regard to security is analysed from a feminist point of view and connections are established with present day EU policies on security and defence. The study aims to reveal inadequacies concerning women's participation in the EU's common security and defence policies. It claims that those inadequacies are mainly stemming from historical developments and the structural barriers that those developments created. The mutually reinforcing nature of those developments and barriers is also examined. The study brings forward new questions and fills a gap in the literature in this regard.

Keywords: European Union, Security, EU Security Policies, Gender, Feminist Theory, Hegemonic Masculinity

ÖNSÖZ

Bu tez ile Avrupa çalışmaları alanında, feminist literatüre ve alanda mevcut boşluğun doldurulmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir. Çalışma ile Avrupa Birliği'nin ortak güvenlik politikasında ihtiyaç olan, feminist perspektiften eleştirel bir bakış açısının oluşturulması amaçlanmıştır.

Eğitim hayatı uzun soluklu, kimi zaman karmaşık ama aynı oranda keyifli bir yolculuktur. Bu nedenle ilk olarak, eğitim yolculuğumda katkısı bulunan tüm emekçi hocalarıma teşekkür etmek isterim.

Tez çalışmam boyunca, gece gündüz demeden bana destek olan, kendisinden her gün biraz daha öğrendiğim, değerli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. E. Münevver Cebeci'ye,

Yardımları, gösterdikleri sabır ve destekleri ile benim için bir eğitim kurumundan çok bir aileyi ifade eden, bir parçası olduğum Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü hocaları ve çalışanlarına,

Bu çalışmadaki somut katkıları için, Sayın Doç. Dr. Yonca Özer ve Sayın Doç. Dr. Çiğdem Nas hocalarıma,

Eğitim hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen ve beni her daim yüreklendiren dost ve yakınlarıma,

Beni güçlü bir kadın olarak yetiştiren, benim için "*kendine ait bir oda*"yı mümkün kılan sevgili annem Fatma Mozakoğlu ve sevgili babam Emin Mozakoğlu'na,

Son olarak, bugün bu çalışmayı hazırlayabilmemi sağlayan, kadın hareketi içinde mücadele vermiş azimli ve kararlı tüm kadın ve erkeklere teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmamı, kadın hareketine ithaf ediyorum.

Ağustos, 2018

Ece Mozakoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
TABLolar.....	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
1. FEMİNİST KURAM PERSPEKTİFİNDEN GÜVENLİK.....	8
1.1 Feminist Kuram ve Tarihsel Gelişimi	8
1.1.1 Feminist Kuram ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı	15
1.2. Feminist Uluslararası İlişkiler Kuramı	16
1.3. Feminist Kuram ve Güvenlik Yaklaşımı.....	21
2. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	27
2.1. İkinci Dünya Savaşı'dan Soğuk Savaş'ın Sonuna Avrupa Bütünleşmesinde Güvenlik Alanı	28
2.2 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrupa'da Güvenlik Politikasının Gelişimi.....	40
2.3. Avrupa Güvenliğinde Tarihsel Açıdan Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Genel Değerlendirmesi	57
3. AB GÜVENLİK POLİTİKASINDA KURUMSAL YAPI VE KADININ KATILIMI	61
3.1. AB Güvenlik Politikasında Kurumsal Yapı ve Gelişimi.....	62
3.2. AB Güvenlik Politikası Kurumsal Yapısında 2003-2018 Yılları Arasında Kadının Katılımı.....	72
3.2.1. Zirve ve Bakanlar Konseyi.....	72
3.2.2 Yüksek Temsilci ve AB Dış Eylem Servisi	78
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	90

TABLÖLAR

Tablo 1. :	AB Zirvesi'nde 2003-2018 Yılları Arasında Yer Alan Kadın Liderler	75
Tablo 2. :	2003-2018 Yılları Arası AB 28'de Ulusal Kabinelerde Görevli Kadın Savunma ve Dışışleri Bakanları	76

KISALTMALAR

AAET	:	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	:	Avrupa Birliği (European Union/EU)
ABA	:	Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ABİA	:	Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Antlaşma
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGS	:	Avrupa Güvenlik Stratejisi
AGSP	:	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ASİ	:	Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	:	Avrupa Savunma Topluluğu
AT	:	Avrupa Topluluğu
BAB	:	Batı Avrupa Birliği
BM	:	Birleşmiş Milletler (United Nation/UN)
COREPER	:	Daimi Temsilciler Komitesi (Committee of Permanent Representatives)
EEAS	:	Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi (European External Action Service)
EIGE	:	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Avrupa Enstitüsü (The European Institute for Gender Equality)
HAK	:	Hükümetlerarası Konferans
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
ODGP	:	Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası
OGSP	:	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
TAS	:	Tek Avrupa Senedi

GİRİŞ

Avrupa bütünleşmesinin tarihsel arka planı dikkatle incelendiğinde, bütünleşmenin itici unsurunun güvenlik olgusu olduğu görülmektedir. İki büyük Dünya Savaşı ertesinde, Avrupalı devletleri bir araya gelmeye ve ortak hareket etmeye iten temel sebep savunma ve dolayısıyla güvenlik unsuru olmuştur. Avrupa’da bir birlik oluşturulması fikri, tarihsel açıdan bakıldığında temelinde kıta içinde mevcut ve muhtemel çatışmaların engellenmesi ve barışın sağlanması amacını barındırmaktadır (Dinan, 2009, s. 17). Fikri temellerde mevcut bu unsur, tarihsel süreç içinde kendini eylem boyutunda ilk defa, 1947’de imzalanan Dunkirk Antlaşması ile resmi şekilde göstermiştir. Antlaşma, bütünleşmenin entelektüel temellerinde mevcut güvenlik olgusunun önemli bir göstergesidir (Duke, 2000, s. 12-13). Dolayısıyla AB’nin, ortak güvenlik politikasının fikri temellerinin daha o zamanlarda atıldığını söylemek mümkündür. Ancak bu alanda resmi girişimlerle ortak bir dış ve güvenlik politikasının net şekilde belirlenmesi, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile olmuştur. Bu alanda kurumsal yapının oluşumu ise çok daha uzun soluklu bir süreçte gerçekleşmiştir (Howorth, 2007, s. 2-3). Güvenliğin, Avrupa bütünleşmesindeki tarihten gelen bu önemli yeri, onun ortak politikalar arasındaki farklılığını da gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla bu alanda yapılacak incelemeler, daha en temelden Avrupa bütünleşmesinde ve paralelinde buna bağlı oluşan politika, mekanizma ve kurumlarda mevcut unsurları da ortaya koyacak bir yapı taşımalıdır. Güvenlik alanı, aynı zamanda geleneksel açıdan devlet egemenliğiyle özdeşleştirilen özel bir alandır (Duke, 2000, s. 12). Bu boyutuyla alan, temelde oldukça eril bir yapıyı da içinde barındırmaktadır ve bu özelliğiyle Avrupa bütünleşmesi konusunda yapılacak incelemeler için de önem teşkil etmektedir. Bu tezin konusunun güvenlik politikası olarak seçilmesi sayılan bu sebeplerden hareketle olmuştur.

Güvenlik, özünde, bireysel bir kavramdır. Güvenlik ve güvenliğin olmaması durumunun kadınlar ve erkekler üzerinde farklı etkilerinden bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla kadın ve erkeklerin güvenlik tanımlamaları, güvenliğe bakış açıları farklı unsurları barındırmaktadır. Kadın deneyimlerinin yer almadığı, erkek egemen bir bakış açısına sahip güvenlik tanımlamaları, bu tanımlardan hareketle ortaya çıkan politika yönelimleri, kurgulanan mekanizma ve yapılar, eksik ve hatta asimetrik bir anlayışı

beraberinde getirmektedir. Geleneksel yaklaşımın sunduğu eril tanımlar, bu bakımdan eksik kalmakta ve konuyu marjinalleştirmektedir (Tickner, 1992, s. 22-32). Buradan hareketle, toplumsal cinsiyet eşitliğinin böylesi özel bir politika alanındaki önemi ön plana çıkmaktadır.

1999 yılı AB’de birçok anlamda önemli bir dönüm noktasını ifade etmekle birlikte, bu tez çalışması için ayrı bir yere sahiptir. 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması’nda 3. Maddede getirilen değişiklik ile Birlik ortak politika alanlarında kadın-erkek eşitliğinin gözetileceği ve eşitsizliğin giderilmesinin amaçlanacağı belirtilmiştir (European Communities, 1997). Bu değişiklik ile toplumsal cinsiyet eşitliği Birlik ana akım politikalarından biri haline gelmiştir. Antlaşma ile resmiyet kazanan ana akımlaşma, AB’nin ortak politika alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetileceğinin açık ifadesi olmuştur (Allwood, 2013, s. 42). AB’nin güvenlik politikası, bu çerçevede toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm hatlarıyla varlık göstermesi beklenen bir alandır. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet eşitliğinin AB güvenlik politikasındaki yansımaları, kadınların bu politika alanına katılımının gerek tarihsel süreçte, yani çıkış noktasıyla, gerekse kurumsal düzeyde, yani aktif anlamda, feminist teorinin imkânlarından yararlanılarak ortaya konulacaktır. Bunun yanı sıra, feminist teorinin sunduğu bakış açısının, güvenlik kavramının Avrupa bütünleşmesi sürecinde dünden bugüne yaşadığı değişimi toplumsal cinsiyet perspektifinden göstermesi beklenmektedir.

Genel olarak uluslararası ilişkiler disiplinde ve özelde ise güvenlik alanında feminist yaklaşım, alanın ihtiyaç duyduğu eleştirel bakış açısına önemli bir katkı sağlamaktadır. Disiplinin ve özelde güvenlik çalışmalarının oldukça maskülen yapısının bir sonucu olarak feminist teorinin alandaki etkisi, diğer birçok disipline oranla geç dönemde olmuştur. Bu durum, bu alanda feminist literatürün dar olması ve gelişime, genişletilmeye ihtiyacın var olması şeklinde birbiriyle bağlantılı iki sonucu ortaya çıkarmaktadır. Feminist kuramın güvenlik yaklaşımı, uluslararası ilişkilerin egemen teorilerinden realizmin güvenlik anlayışının eleştirisi üzerinden gelişmiştir (Tickner, 1992, s. 21). Feminist teori ve alana katkısının ne olduğu Wibben tarafından 2011’deki çalışmasında güzel bir örnekle, öz bir şekilde açıklanmıştır. Wibben (2011a) eserinde, 11 Eylül saldırıları üzerinden verdiği örnekle, bireysel güvenlik algısı ve toplumsal güvenlik algısı arasındaki ilişkiyi de açık şekilde ortaya koymuştur. Wibben (2011a) ayrıca geleneksel anlayışın, toplumsal algıyı yerleştiren, bireysel

olanı ise cinsiyetçi şekilde genele yayan yapısını eleştirmiş ve değişimi feminist teoriyle bağlamıştır. Geleneksel bakış açısının toplumsal karşılığı olan “normal”in ve ortak anlayışın kritiği için feminist teoriyi işaret etmiştir.

Feminist teorinin kadın deneyimlerinden hareketle yola çıktığı eleştirel duruş, zamanla teoriye eklenen başta toplumsal cinsiyet olmak üzere, sınıf, ırk, kimlik gibi analiz birimleri ile çeşitlenmiş ve teori “normal”in çok yönlü eleştirisinde önemli bir araç haline gelmiştir (Wibben, 2011a, s. 1-3). Öte yandan, feminist teori, eleştirel bir bakış açısını mümkün kılmakla birlikte, eleştirel teorinin temelini oluşturmamaktadır (Wibben, 2011b, s. 591). Bu çalışmada feminist teorinin ve sunduğu analiz imkânlarının kullanımı çalışmanın içeriği ile en uyumlu yaklaşım olmasından kaynaklanmaktadır. Feminist yaklaşım, bu çalışmada elde edilmek istenen karşılaştırmalı analizleri mümkün kılmakta, tarihsel süreçte inşa edilen güvenlik alanı ve buna bağlı kurumsal yapı ile ilgili eleştirel bakış açısını sunmaktadır. Bunun yanı sıra, feminist teorinin sunduğu eleştirel bakış açısı beraberinde, alana farklı bir perspektiften bakılmasını ve çalışmanın gelişimi içinde yeni sorular sorulmasını getirerek literatüre olumlu katkı sağlayacaktır. Kadın deneyimlerinin dâhil edilmesi yoluyla oldukça eril yapıya sahip bir alanda yapılan bu çalışmanın en önemli hedefi de bu katkının sağlanmasıdır. Feminist teori, kendi içinde birbirinden tamamen bağımsız olmayan varyasyonları barındırmaktadır. Belirtilen bu farklılıklar ya da bir diğer adıyla feminist teori içerisinde mevcut farklı feminizmler, kavramın ve teorinin tarihsel gelişimiyle yakından ilgilidir. Feminist teorinin kendi içinde sahip olduğu bu farklılıklara karşılık, içerdiği yaklaşımların ortak noktası toplumsal cinsiyet eşitliğini hedeflemeleridir (Donovan, 2014). Bu çerçevede, çalışmada, feminist teorinin sahip olduğu farklılıklara duyarlı şekilde bu ortak bakış açısından hareket edilmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılacak analizlerde, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden, teorinin sunduğu imkânlardan yararlanılmaktadır.

1996 yılında Carver tarafından yayımlanan, “*Toplumsal Cinsiyet Kadın ile Eş Anlamlı Değildir*” isimli kitap, önemli bir yanılısamaya dikkat çekmiştir. Toplumsal cinsiyet yalnızca biyolojik anlamda kadın cinsiyeti ile ilgili çalışmalar için bir analiz birimi değildir ve bu kavramın ifade ettiği, biyolojik anlamda kadın cinsiyeti değildir. Aksine toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete toplumsal olarak yüklenmiş bir takım anlamlar, görevler ve sorumluluklar bütünüdür (Shepherd, 2013a, s. 11). Buradan hareketle, bu çalışmada kadının

AB güvenlik politikasına katılımı incelenirken cinsiyetçi bakış açısından uzak durularak, feminist perspektif ve onun sağladığı toplumsal cinsiyet analizi yöntemi, bu tanımın özümsemiği bir bakış açısıyla işletilmektedir. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümü, feminist teori ve onun sağladığı analiz imkânlarının geniş şekilde değerlendirilmesine ayrılmıştır. Uluslararası ilişkiler ve bu alan içerisinde en temel kavramlardan biri olan güvenlik, yine aynı bölümde feminist teorinin konusu olarak incelenmektedir. Bu bölümde çalışmanın teorik zemininin oluşturulması ve analizlerin temellendirilmesi hedeflenmiştir.

AB, sahip olduğu sui generis¹ yapı ile bugün uluslararası sistemde oldukça özel ve önemli bir aktördür (Howorth, 2007, s. 3). Bu özelliği ve önemiyle AB, oldukça eril bir yapıya sahip, maskülen hegemonyanın hâkim olduğu uluslararası ilişkiler alanında, toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından önemli bir inceleme sahasıdır. AB'nin bir politika alanının tarihsel gelişiminin analizi, o alanda oluşan anlayışın, gelişen tanımların ve temel bakış açısının, politikanın yürütülmesinde kullanılan mekanizmalar ve kurumsal yapının gelişimini ortaya koyar. Dolayısıyla herhangi bir alanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin nasıl evirildiğini de tarihsel bir perspektifle irdelemek gerekir (Kronsell, 2016a). Buradan hareketle Avrupa bütünleşmesinin güvenlik boyutunun tarihsel süreci, bu çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı şekilde incelenmektedir. Bu bölüm, analizlere edeceği kaynaklık ile çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Tarihsel süreç bu bölümde feminist perspektiften ortaya konulmaktadır.

AB ortak politikaları, temelde Üye Devletler ve Birlik kurumsal yapısı çerçevesinde şekillenmekte ve yürütülmektedir. AB'nin güvenlik politikası, 1993 Maastricht Antlaşması ile başlayan süreçte üç sütunlu Birlik yapısında ikinci sütuna dâhil edilmiştir. İkinci sütunu oluşturan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP), hükümetlerarası bir yapıdadır. Bu da bu alanda kararların oy birliği ile alındığı, yani üye devletlerin egemenliklerinin korunduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu politika alanının diğer AB ortak politikalarından farklı ve özel bir yapısı olduğunu söylemek mümkündür. Birlik dâhilinde 1997'de imzalanan ve 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, 1998 St. Malo Zirvesi ve devamında 1999 Köln ve Helsinki Zirveleri ile başlayarak bu alanda geliştirilen kurumsal yapı, Birliğin güvenlik ve savunma politikalarının temelini oluşturmaktadır (Howorth, 2007). Bir politika

¹ Kendine özgü.

alanı ile ilgili sahip olunan mekanizma ve kurumsal yapı o politika alanının içerik ve eylem bakımından toplumsal cinsiyetle ilişkili yapısını belirleyen etkin unsurdur (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018). Kurumsal süreçler ve uygulamalar var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretimi ve derinleşmesini beraberinde getirmektedir. Kronsell'e göre (2016b) toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, örgütler ve egemen siyasal eylem ve anlayış biçimlerine derinden bağlıdır ve zamanla güçlenen kurumsal engeller olarak kendilerini göstermektedir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet ilişkileri ile kurumsal yapı arasında doğrudan bir bağlantı vardır ve bu bağlantıyı sağlayan unsur tarihsel arka plandır (Kronsell, 2016b, s. 109-110). Bu çerçevede çalışmanın üçüncü bölümünde, kadının AB güvenlik ve savunma politikalarına katılımı, kurumsal yapıda kadın katılımının toplumsal cinsiyet analizine dayalı olarak incelenmesi yoluyla ortaya konulmaktadır. Bu bölümde yapılan analizlerin ve elde edilen bulguların toplumsal cinsiyet eşitliğinin bu alandaki etkinliğinin durumunu ortaya koyması hedeflenmiştir. Bölümde incelenecek tarih aralığı, 2003 ila 2018 yılları olarak belirlenmiştir. 2003 yılı, gerek AB'nin ilk güvenlik stratejisinin belirlenmesi gerekse ilk ortak AB misyonlarının gerçekleştirilmesi nedeniyle başlangıç tarihi olarak belirlenmiştir. Bölüm içerisinde, resmi kaynaklardan sağlanan veriler, ilgili literatür ve AB resmi belgeleri ışığında incelenmektedir. Bu bölümde yapılan analizlerin, tarihsel arka plan ışığında, feminist teorinin sunduğu kaynaklardan faydalanılarak zengin bir içeriği beraberinde getirmesi ve ilgili literatüre olumlu katkı yapması hedeflenmiştir. Bölümün sağlayacağı makro bakış açısıyla, kendinden önceki çalışmalardan farklı olarak daha geniş çaplı bir değerlendirmeyi mümkün kılması amaçlanmıştır.

AB'nin güvenlik politikası alanındaki literatür gerçek anlamıyla bakıldığında, oldukça taze ve bu anlamda da kısıtlıdır (Howorth, 2007, s. 4). Ayrıca, uluslararası ilişkiler alanı ve özeldede güvenlik, kadınların hem akademik hem de eylem bazında yıllar boyunca dışında tutulduğu, oldukça eril bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Tickner, 1992). Hal böyleyken, AB güvenlik politikası alanında toplumsal cinsiyet çalışmaları da oldukça az sayıda karşımıza çıkmaktadır ve genelde mikro ölçekli, olay bazlı araştırmalara konu olan alanın büyük resminin ihmalinden söz etmek bu doğrultuda mümkündür. Nitekim AB üzerine gerçekleştirilen toplumsal cinsiyete yönelik çalışmalar genel itibariyle kadınların çalışma koşullarına ve bakım sorumluluklarına yoğunlaşmakta, Avrupa bütünleşmesinin diğer boyutları konu dâhilinde nadiren ele alınmaktadır. Buradan hareketle bütünleşme süreci

içerisinde var olan eril normların ve toplumsal cinsiyetli güç temelinde bu normların yeniden üretiminin literatürde çoğu zaman göz ardı edildiği söylenebilir. Bütünleşme sürecinde mevcut bir eril yapı var ise, eril temellerde şekillenmiş bu yapının dikkatle incelenmemesi ve varlığının net şekilde ortaya konulamaması, sözü edilen yapının yeniden üretimini ve kemikleşmesini beraberinde getirecektir (Kronsell, 2016b, s. 104). Bu durumun bu tez çalışması açısından iki sonuç doğurduğu söylenebilir. Öncelikle çalışma, alanda mevcut bu boşluğun doldurulması adına bir girişim olma özelliği göstermektedir. Bu çerçevede özgün ve tekrarlanmamış bir çalışmadır. Bunun yanında çalışma, yukarıda bahsedildiği üzere, kısıtlı bir literatüre dayanmaktadır. Dolayısı ile çalışma alanda var olan kısıtlı literatürü bir araya getirmekte ve feminist yaklaşım süzgecinden geçirerek sunmaktadır. Bununla beraber ilgili resmi belge ve veriler teori ışığında derlenmiş, incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Özetle, bu tez çalışmasının konusu, AB ortak güvenlik politikasında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının bu politika alanında katılımıdır. Çalışmanın temel araştırma problemi, AB'nin önemli politika alanlarından biri olan ortak güvenlik politikasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin nasıl yer bulduğudur. Tezin ana argümanı, AB ortak güvenlik politikasının temelde eril bir yapıya sahip olduğu ve bu durumun kadınların bu alanda gerek politika yapım süreçlerine gerekse aktif şekilde politikaların uygulanmasına katılımını kısıtladığı, alanın kendi içinde yeniden ürettiği hegemonik maskülenlik dolayısıyla kadınlar için bir cam tavan yarattığıdır. Çalışmada eleştirel bakış açısı kullanılmaktadır. Bu çerçevede, feminist teori ve sağladığı imkânlardan yararlanarak analiz ve değerlendirmelerde tezin ana sorusuna yanıt aranmaktadır. Tez çalışmasında izlenecek yolu belirleyen araştırma soruları ise şunlardır:

- AB'de ortak güvenlik politikasının tarihsel gelişimi toplumsal cinsiyet perspektifinden nasıl gerçekleşmiştir?
- Toplumsal cinsiyet eşitliği, AB güvenlik stratejilerinde nasıl yer bulmaktadır?
- AB ortak güvenlik politikasının tarihsel gelişimi ile kurumsal yapının oluşumu arasında toplumsal cinsiyet yönünden nasıl bir bağlantı vardır, etkileri ne olmuştur?
- Kadınlar, AB'de ortak güvenlik politikası alanında politika yapıcılar arasına, AB kurumları bazında, nasıl dâhil edilmektedir?
- Kadının güvenlik politikası alanına dâhil edilmesi nasıl sonuçlar ortaya çıkarmaktadır?

- Kadının güvenlik politikası alanında aktif şekilde yer almaması nasıl sorunlar ortaya çıkarmaktadır?

Veri toplama teknikleri bakımından bu tez çalışması; Birlik ve Üye Devletlerin resmi belge ve verileri, ilgililerin resmi söylemleri ve çalışma ile aynı alanda bu güne dek yapılmış araştırma ve çalışmalara dayanmaktadır. İlgili literatürün mevcut durumunun yukarıda verilen değerlendirmesine istinaden, karşılaştırmalı literatür incelemelerindense var olan literatürün kritiğinin yapılması ve resmi verilerin analizi, çalışmanın içeriğinin büyük bölümünü oluşturmaktadır. Çalışmanın bu çerçevede yeni bakış açılarını ve soruları ortaya çıkarması hedeflenmiştir. Gerek özgün yapısı gerekse bahsi geçen bu yönüyle, bu tez çalışmasının literatüre olumlu katkısı amaçlanmıştır.

1. FEMİNİST KURAM PERSPEKTİFİNDEN GÜVENLİK

Bu tez çalışmasında, AB güvenlik politikasında toplumsal cinsiyet eşitliği, kadının süreçlere katılımı bakımından feminist perspektiften, eleştirel bir bakış açısıyla incelenmektedir. Bu tez çalışmasının ana gövdesini oluşturan feminist kuram, çeyrek asırdan fazladır uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yer almakta, geleneksel teorilere alternatif, toplumsal cinsiyet odaklı, eleştirel bir bakış açısıyla uluslararası ilişkileri analiz etme fırsatı sunmaktadır (Çetinkaya, 2011). Feminist bakış açısıyla, erkek egemen bir dünyayı ifade eden uluslararası politika (Thickner, 1992) ve bunun en önemli araçlarından biri olan aynı ölçüde erkek egemen güvenlik yaklaşımı, toplumdaki her bireyi eşit şekilde ilgilendiren kavramlardan bahsediyor olmamız dolayısıyla, alanda önemli bir problemin araştırma sahasıdır. Bu nedenle bu bölümde, çalışmanın çerçevesinin netleştirilmesi ve temel dayanaklarının ortaya koyulması bakımından, feminist kuram ve onun güvenlik yaklaşımı açıklanmaktadır. Öncelikle çalışmanın dayandığı feminist kuram ve onun tarihsel gelişimi incelenerek, feminizmin ifade ettiği anlam bu başlık içerisinde tarihsel gelişimine paralel şekilde ortaya konulmaktadır. İkinci başlık altında, feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı, ilgili literatür çerçevesinde aktarılmaktadır. Üçüncü ve son başlıkta ise çalışmanın esas meselesi olan güvenlik kavramı, feminist yaklaşım açısından açıklanmaktadır.

1.1 Feminist Kuram ve Tarihsel Gelişimi

Köken olarak, Latince kadın anlamına gelen “*femine*” sözcüğünden türetilen feminizm, Fransızca’ya 1837’den sonra “*femme*” (kadın) sözcüğünden türetilerek “*feminisme*” olarak girmiş, İngilizce’ye ise 1890’larda “*womanism*” şeklinde dâhil olmuştur (Sevim, 2005, s. 7). Kadınların erkeklere nazaran bulunduğu “*dezavantajlı durumdan*” hareket eden feminizm, en geniş şekliyle, “*kadınların kendilerini baskı altına alan düzeni algılaması, politik olarak tanımlaması ve ona karşı mücadele yöntemleri geliştirmesi*” olarak tanımlanabilir (Çakır, 2007, s. 415-416). Bu geniş tanıma karşılık feminizm terimi, pek çok farklı kullanıma sahiptir ve bu durum feminizm için yapılan tanımlamaların da tartışmalı hale gelmesi sonucunu doğurmuştur (Haslanger, Tuana, & O’Connor, 2017). Kimi feministler, konu hakkında kesin bir tanımlamadan kaçınmakta, yapılacak keskin tanımlamaların hareketi,

dolayısıyla bu hareketin içindeki bireyleri, belli kalıplara sokacağı ve kısıtlayacağı görüşünü paylaşmaktadır (Jardine, 1985). Buna karşılık, tanımların etki ve öneminin, “*tanımın nasıl yapıldığı*” ile ilgili olduğu bir diğer bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır (Offen, 1988, s. 121). Feminizmin genel bir tanımının yapılmasının önünde var olan bu engel, temelde feminizmin tarihsel gelişimi içinde geçirdiği değişim ve buna bağlı kendi içinde ortaya çıkardığı farklı fraksiyonların, bir diğer deyişle farklı feminizmlerin, bir sonucudur. Birbirinden belli noktalarda farklılaşan bu feminizmlerin her birinin feminizmi tanımlamaları da dolayısıyla farklı olmuştur. Bu çerçevede, feminizmin tarihsel gelişimini iyi gözlemlemek, kavramın tanımının gelişimini ve bugünkü içeriğini anlamak, günümüzün feminizm tanımını doğru yapmak noktasında önem arz etmektedir.

Feminist hareketin ve buna bağlı feminist kuramın tarihsel gelişimi, literatürde genel olarak üç “*dalga*” halinde geçmektedir. Bahsi geçen bu dalgalar, birbirini tamamen dışlayan, birbirinden tamamen farklı olgular değildir. Her bir dalga, bir diğerinden izler taşır ve bir diğeri tarafından mümkün kılınmıştır. Bu nedenle feminist hareketin kapsam ve yönelimini değiştiren üç temel dalgayı, birbirinden bağımsız olgular olarak değerlendirmek ve yapıyı bölmek mümkün değildir (Kang, Lessard, Heston, & Nordmaken, 2017). Bu üç dalga, aynı zamanda temelinde kadın mücadelesinin ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin bulunduğu bir ortak paydaya dayanan, yukarıda açıkça ifade edilen, farklılaşan feminizmleri ortaya çıkarmıştır (Kroløkke & Sørensen, 2006). Donovan’ın “Feminist Teori” adlı eserinde bu farklılaşma kuramsal çerçevede; liberal feminizm, 19. yüzyıl kültürel feminizmi, Marksist feminizm, Freudyen feminizm, varoluşçu feminizm, 20. yüzyıl kültürel feminizmi ve radikal feminizm, 21. yüzyıl feminizmleri (kadın merkezilik, ekofeminizm, postmodern feminizm, küresel feminizm) olarak sınıflandırılmıştır (Donovan, 2014). Bu başlıkları daha da çoğaltmak, sosyalist feminizm, lezbiyen feminizm vb. eklemeler yapmak mümkündür (Arat, 2010, s. 51).

Feminist kuramın tarihsel gelişimindeki önemli dönüm noktalarından ilki olan birinci feminist dalga, kadınların başta oy hakkı olmak üzere temel hak talepleri üzerinden gelişmiştir. Feminist taleplerin toplumlarda ifade bulmasının tarihi çok daha eskilere dayandırılabilir olmakla birlikte, siyasi bir teori tarafından desteklenişi ilk kez Mary Wollstonecraft’ın 1792’de yayımlanan “*A Vindication of the Rights of Woman*” eseriyle olmuştur. Bu eserde Wollstonecraft, Locke’un liberalizm anlayışından etkilenerek, kişilik

fikri temeliyle kadınların eşit haklarını ve özellikle de eğitim haklarını vurgulamıştır (Heywood , 2010, s. 92). Her ne kadar bu eser, yayımlandığı dönemde, uygulamaya yansıyan somut sonuçlar doğurmadıysa da cinsiyetler arasında eşit hakların önemine kamuoyu nezdinde dikkat çekmesi bakımından ciddi bir fayda sağlamıştır (Arat, 2010, s. 33). 19. yüzyıl ortalarında (1840-1850'ler), esasen kadınların oy hakkı mücadelesiyle ortaya çıkan ve büyük ölçüde Wollstonecraft'ın eserinde belirttiği talepler doğrultusunda şekillenen birinci dalga feminizm, aynı zamanda feminizmin geniş kitlelere yayılmasında ilk itici güç olmuştur (Heywood , 2010). Etkilendiği fikirler de göz önünde bulundurulduğunda bu dönemin ortaya çıkardığı ilk feminizm de liberal feminizm olmuştur. Liberal geleneğe mensup feministler, kadınların erkekler ile aynı temel haklara sahip *insanlar*² olduğu görüşünden hareket etmiş ve kadınların erkek egemenliği altındaki varlıklarına dikkat çekmişlerdir. Liberal feminizm, kendinden sonra gelen fraksiyonlara nazaran konuya daha mesafeli bir tutumda olmakla birlikte, bu dönemde ev hayatına dair eleştiriler de görülmektedir. Liberal feminizmin en erken dönem çıktılarından biri, Elisabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan ve 1848 yılında yayımlanan “Declaration of Sentiments”³ olmuştur. 100 kadın ve erkek tarafından imzalanan bu deklarasyon metni, Bağımsızlık Bildirgesi üzerine neredeyse birebir bir şekilde kadın-erkek eşitliği ana temasıyla kadınların dahil edilmesi yoluyla oluşturulmuştur (Donovan, 2014, s. 29). Metnin orijinali, birinci dalga feminizmin amaç ve kapsamı noktasında açık şekilde bir fikir vermektedir. Metinde, kadın ve erkeğin eşit yaratılışı özellikle vurgulanmış ve bireylerin eğitim hakkı noktasında da ciddi göndermeler yapılmıştır. Kısaca, bu metin içeriğiyle dönemin feminist düşüncesinin bir özeti olarak karşımıza çıkmaktadır (Donovan, 2014, s. 33). Liberal feministlerin buluştuğu ortak payda Donovan tarafından, akla olan inanç, kadın ve erkeğin ontolojik olarak aynı olduğu inancı, toplumsal değişimi eğitim ile bağdaştırma, bireyin rasyonel olduğu görüşü, doğal haklar doktrinine olan bağlılık olarak sıralanmıştır (Donovan, 2014, s. 33-34). Donovan tarafından, birinci dalga feminizme dâhil edilen bir diğer feminizm ise 19. yüzyıl kültürel feminizmidir. 19. yüzyıl kültürel feminizmi ile Donovan, liberal eğilimler dışında seyreden feminist eğilimleri ortak bir çatı altında toplamıştır. Bu eğilimdeki feminist kuramcılar, yalnızca siyasal dönüşüme

² Bu dönemlerde hukuksal metinlerde kullanılan “*insan*” teriminin erkek bireyi ifade ediyor oluşu nedeniyle kavram özellikle vurgulanmıştır. Bknz. *Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776)*, *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789)*

³ Metnin orijinali ve imzacıların listesi için bknz. “*Declaration of Sentiments*”, Women's Rights National Historical Park Web Sitesi. url: http://www.womensrightsfriends.org/pdfs/1848_declaration_of_sentiments.pdf erişim tarihi: 3 Ağustos 2017

odaklanmaktansa daha geniş bir kültürel dönüşümü amaçlamışlardır. Temelinde anaerkil düşüncenin yattığı kuram, liberal feministlerin üzerinde durmaktan çekindikleri, din, aile gibi kurumlar üzerinde durmuş ve bunlara alternatifler üretmeye çalışmıştır. Kuram, dişil güç, özgüven ve barışsever bir dişil toplum hedefini, liberalizmin bireycilik bakışını paylaşarak ortaya koymuştur (Donovan, 2014, s. 73-76). Genel olarak bakıldığında birinci dalga feminizm, temelde kadın-erkek eşitliği ve bu anlamda bir değişim inancıyla karakterize olmakla birlikte, esas anlamda kadınların oy hakkı mücadelesiyle şekillenmiştir (Donovan, 2014). Bu durum aynı zamanda, Batılı ülkelerin çoğunda kadınların oy hakkı elde etmesiyle, dönemin feminist hedeflerinin tamamlanması dolayısıyla hareketin uğradığı bir durgunluğa giden yolu açan unsur olmuştur (Heywood , 2010).

Modern feminist dalga olarak da adlandırılan ikinci dalga feminizm, iki büyük dünya savaşının yaşandığı ve dünyanın büyük, sancılı değişimlere sahne olduğu bir dönemde gelişmiştir. Ortaya çıkışı ise 1960 ila 1970’li yıllara dayanmaktadır (Kroløkke & Sørensen, 2006, s. 9). 20. yüzyılın ilk yarısı Batılı feministlerin bir kısmının hala oy hakkı mücadelesi içinde olduğu aynı zamanda da Batıda ekonomik krizlerin ve ilk büyük dünya savaşının etkilerinin feminist mücadele içerisinde hissedildiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, kadınların daha aktif şekilde emek gücüne katılımının başlaması feminizm içindeki yeni fraksiyonları ortaya çıkaran önemli itici güçlerden biri olmuştur (Mitchel, 1993). Birçok feminist yazar, ilk dalga feminizmin, 1920 yılında Amerikan feminizmi için önemli bir dönüm noktası olan, Tennessee eyaleti tarafından süfrajet⁴ değişikliklerinin onaylanması ile son bulduğunu ileri sürmekle birlikte, görülebileceği üzere, feminist hareket ortadan kaybolup 1960’ların sonunda tekrar ortaya çıkmamıştır (Donovan, 2014, s. 123). Nitekim iki savaş arası dönemde Batılı ülkelerin büyük çoğunluğunda⁵ kadınlara oy hakkı tanınmış ve feminist mücadelenin seyri geçmiştekine göre hızı yavaşlamakla birlikte barışın sağlanması yönünde evrilmeye başlamıştır (Mitchel, 1993, s. 90). Bu dönem yaşanan gelişmeler ve emperyalizmin giderek hissedilir doğası, 2. Dünya Savaşı’nın sona ermesi sonrası, buna paralel tüm dünyada yaşanan değişimler, feminizm içinde yeni fraksiyonların doğuşu ve feminizmin geçirdiği bazı yapısal değişimleri beraberinde getirmiştir. 1960’ların sonunda ortaya çıkan, kız kardeşlik kavramını referans alan ve kadın bedenine vurgu yapan radikal feminizm, Marx ve Engelsin

⁴Anthony Değişiklikleri (*Anthony Amendment*)

⁵Dünyada kadınların yıllara göre oy hakkı kazanımı için bkz. “*The Women Suffrage Timeline*”, Women Suffrage and Beyond Web Sitesi. url: http://womensuffrage.org/?page_id=69 erişim tarihi: 4 Ağustos 2017

teorilerine dayandırılan ve sınıf farklılıklarını temel alan Marksist feminizm, sözü edilen iki eğilimi bir potada birleştiren sosyalist feminizm ve Freud'un aile içi roller ve bunun bireyin gelişimine etkisi konusundaki çalışmalarından yola çıkan Freudyen feminizm bu dallanmanın örnekleridir (Donovan, 2014). Bu dönemin önemli akımlarından bir diğeri olan ve dönemin şekillenmesinde büyük rol oynayan varoluşçu feminizmin önde gelen ismi Simone de Beauvoir'e değinmek, dönemi anlamak adına ayrıca faydalı olacaktır. De Beauvoir, "The Second Sex" eserinde, ünlü " Kadın doğulmaz, olunur." önermesi ile toplumsal cinsiyet kavramının bir özetini sunar ve bu eserde öteki üzerinden tanımlanmanın, kolektif bir bilinç oluşturulamamasıyla ilişkisi üzerinden kadın sorununu yorumlar (Beauvoir, 1973, s. 301). 20. yüzyıl kültürel feminizmine baktığımızda, 19. yüzyıl kültürel feminizminin toplumsal reformist bakış açısının devamı niteliği taşıdığı görülür. Bu eğilimin, geleneksel kadın değer ve tutumlarına vurguya karşılık bireycilikten uzak yapısıyla öncülünden ayrıştığı görülmektedir (Donovan, 2014, s. 319).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, ikinci dalga feminizm ile birlikte, bireyci feminizmin taleplerinin ötesinde, daha geniş haklar için mücadele eden bir feminizm anlayışı gelişmeye başlamıştır (Arat, 2010, s. 73). Bu dönem aynı zamanda feminizmin, bilim, edebiyat, iktisat gibi birçok alanda da gelişip yerleşmeye başladığı dönem olmuştur (Mitchel, 1993). Bu dönem, temel sloganı olan, "özel olan politiktir" söylemi üzerinden gelişmiş ve feminist mücadele daha birleşik bir alanı kapsar hale gelmiştir. Bu slogan, aynı zamanda 1990'lara dek devam eden ikinci dalga feminizmin bir özetini de içermektedir. Bütünsel sonuçların, bireysel değil bütünsel çabaların bir sonucu olarak gelişeceği ve kadınların elde ettiği hakların bir mücadelenin sonucu olmasının getirdiği bilinç, feminist hareketteki bu değişimi beraberinde getirmiştir (Hanish, 1969). Dönemin geliştirdiği, radikal feminizmin dayandığı "kız kardeşlik"⁶ kavramı, Marksist yaklaşımın kazandırdığı "bilinç yükseltme"⁷

⁶ Kız kardeşlik (*Sisterhood*), Radikal feminizm tarafından "Sisterhood is Powerful" (*Kız kardeşlik güçlüdür*) şeklinde sloganlaştırılan ve ikinci dalga feminizm için bir çağrı niteliği taşıyan kavramdır. Kavram, "kadınların özgürlüğü küresel düzeyde kazanma çabalarında birbirlerine saygı duyması, desteklemesi, teşvik etmesi, mücadelede farklı kadın gruplarının çıkarlarının korunması ve mümkün olduğunca kadınların birlikte mücadelesini" ifade etmektedir (Klein & Hawthorne, 1997).

⁷Bilinç yükseltme (*Consciousness-rising*), Feminist kurama, Marksist teoriden dâhil olmuş bir kavramdır. Feminizm için, "bilinç yükseltme pratiği, bireylerin kendi deneyimleriyle diğer deneyimleri bağlantılandırılmaları, farklı deneyimleri anlama ve incelemeleri için en temel yöntem" olarak adlandırılmaktadır (Donovan, 2014, s. 166). Özetle, farkındalığın artırılmasını amaçlayan bir eylemdir.

kavramı ve bunların yanı sıra “toplumsal cinsiyet (gender)”⁸ tanımının yapılması, feminizmi yeni bir yapı içerisine oturtmuştur. Bu kavramların feminist yaklaşım içerisinde yerleşmesi, feminizmin kapsam, mahiyet ve yöntemlerinde bir gelişimi beraberinde getirmiş ve özellikle toplumsal cinsiyet, yapılan çalışmalarda önemli bir analiz birimi haline gelmiştir. Bununla birlikte, ikinci dalgada feminist kuramcılarının çalışmalarında teorik bir yapıdan sıyrılıp kurumsallaşmış örgütlendikleri görülmektedir (Donovan, 2014). Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak, feminizmin ikinci dalgası ile birlikte, feminist hareket öncülünün aksine bireycilikten uzak, kolektif bir yapıya bürünmüş, daha fazla kadına ulaşmış, mücadelenin kapsamı genişlemiş ve önemli bir ivme kazanmıştır.

Tarihsel gelişimde üçüncü dalga ise 1990’larda ortaya çıkmış ve 21. yüzyılda etkili olmaya başlamıştır. Donovan tarafından 21. yüzyıl feminizmi ile özdeşleştirilen üçüncü dalga, ikinci dalga feminizme bir tepkinin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Donovan, 2014). Bu bakımdan, öncülünden bağımsız düşünülemez bu yeni dalga, öncülünün mutlak eşitlik isteğinin aksine farklılıkların değerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, feminist hareketin daha geniş bir tabana yayılması dönemin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır (Heywood & Drake, 1997). Bu dönemde, postmodernizm ve çokkültürlüğün fark vurgusu feminist teoriyi daha spesifik hale getirirken, hem konu bakımından hem de teorik perspektiflerde çeşitlenmeyi arttırmıştır (Donovan, 2014). Bu dönemi etkileyen önemli yapıtlardan biri olan Judith Butler’ın “Gender Trouble: Feminism and The Subversion of Identity” eseri, hem postyapısalcı feminizmin hem de “queer”⁹ kuramın etkilendiği öncü bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Butler, eserinde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları ile inşa süreçleri noktasında o güne dek yazılanları eleştiren bir tavrı ortaya koymuş ve bu bakımdan öncü konumunu elde etmiştir (Butler, 2005). Hâlihazırda içinde bulunduğumuz bu dönem aynı zamanda uluslararası örgütlerle desteklenen ve küresel feminizm olarak kavramsallaştırılan yapının da içinde geliştiği dönemdir. Bugün dünyada devam eden ataerkil baskı ve cinsiyetçi tavır hem bu gelişimin bir nedeni hem de bu gelişimin önündeki en net engel olarak karşımıza çıkmaktadır (Donovan, 2014, s. 394-395).

⁸ “Toplumsal Cinsiyet” (*Gender*), biyolojik cinsiyetten (*Sex*) farklı bir kavramdır. Kavram, bölümün devamında bir alt başlık olarak ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

⁹“Queer”, cinsiyetleri erkek-kadın düalizminin dışına taşıyarak LGBTİ’leri de kapsar şekilde tanımlayan bir şemsiye kavram olarak literatürde yer almaktadır. Bir kuram olarak queer, cinsiyeti ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini belirtilen bu ikiliğin dışında, çok daha geniş bir çerçevede sorgular. Feminist akımın içinden ancak feminizmden bağımsızlaşarak yerleşmiş bir kuramsal çerçeveyi barındırmaktadır (Gieseck, 2008, s.737-738).

Yukarıda kısaca aktarılan ve genel olarak literatürde yer edindiği haliyle üç dalga halinde incelenen feminizmin tarihi, bölümün başında geniş şekilde aktarılan feminizm tanımlarındaki farklılıklar ve farklı feminizmlerin neden ortaya çıktıkları, ne anlam ifade ettikleri noktasında aydınlatıcı bir yol haritası sunmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında görülebilir ki feminizm, bir taraftan tanımlayıcı bir yapı içerirken diğer yandan da ideali biçimlendiren, ideale giden yolu şekillendiren bir yapıya sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan farklı feminizmlerin ortaya koyduğu tanımlar ve hedefe giden yol her ne kadar farklı şekillense de yine burada görülebilir ki ulaşılmak istenen nihai hedef tüm dönemlerde benzer olmuştur. Feminist hareketin içinde bulunduğu mücadele, cinsiyetler arası eşitlik talepleriyle başlamış, toplumsal cinsiyetin tanımlanmasıyla birlikte ise toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine evrilerek yoluna devam etmiştir. Üçüncü dalgaya gelindiğinde ise “queer” teori ile daha geniş bir toplumsal cinsiyet tanımlaması mümkün kılınmış ve feminizmin kapsamı da buna paralel genişlemiştir. Feminizmi, “*kadınların sadece kadın oldukları için karşı karşıya kaldıkları ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasını hedefleyen*” bir fikri hareket, bir siyasi akım olarak tanımlamak mümkünken (Delmar, 1986), bugün “*feminizm herkes içindir*” mottosundan hareketle kavramı, “*feminizm; cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan bir harekettir*” olarak tanımlamak da mümkündür (Hooks, 2012, s. 12). Verilen iki tanım arasındaki fark, açıkça feminizm algısının ve kapsamının günümüzde geniş bir alanı kapsadığının göstergesidir. Bu çalışmada ortaya koyulacak veriler ve bulgular, bahsi geçen bu farklılıkların varlığına duyarlı bir perspektifle işlenecektir. Bu tez çalışmasında kullanılacak feminist perspektif ile sorulacak soruların, Tickner’in deyimiyle, “*feminist bir bakış açısıyla, görünmeyeni görünür kılması*” hedeflenmektedir (Tickner, 2005, s. 7). Kadın deneyimlerinin feminist yöntemlerle ortaya koyulması hedefi, yine aynı nedenle, çalışmada tercih edilen yöntemi belirleyen bir unsur olmuştur. Bunların yanında feminist perspektifin sunduğu eleştirel bakış açısı, yapılacak çalışmanın doğasıyla uyumlu şekilde, daha önce sorulmamış sorular sormayı mümkün kılacaktır.

1.1.1 Feminist Kuram ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Toplumsal cinsiyet kavramı, ikinci dalga feminizmle birlikte feminist kurama eklenmiş ve onun içinde tanımlanarak gelişmiştir. Bugün, cinsiyet temalı çalışmalar için önemli bir analiz birimi, araştırma sahası ve aynı zamanda temel oluşturan bir kavramdır. Daha önce kadın-erkek eşitliği üzerinden ilerleyen feminist literatürün kapsamı, toplumsal cinsiyet kavramının kurama eklenmesiyle derinleşmiştir. Toplumsal yapı içerisinde cinsiyetlere yüklenen rolleri ve sorumlulukları ifade eden toplumsal cinsiyet, bu çalışmanın da dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Oakley'in (1972, s.16) tanımıyla, "cinsiyet" terimi biyolojik açıdan kadın ve erkek ayrımını, "toplumsal cinsiyet" ise kadınlık ve erkeklik arasındaki toplumsal, eşitsiz bölünmeyi ifade etmektedir. Bir kavram olarak toplumsal cinsiyet, özetle, "*belirli bir zamanda, belirli bir toplumda, cinsler için uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel tanımı*" olarak açıklanabilir (Berkday, 2003, s. 29). Bir kültürün var olan sosyal normları, kadın ve erkeklere nasıl olmaları gerektiğiyle ilgili bir takım ön kabulleri sunmaktadır (Cheng, 1997, s. 296). Kültür yoluyla gerçekleşen bu aktarım, aynı zamanda, tarihten öğrenme ile yakından ilişkilidir ve kişiye "*nasıl*" olması gerektiğiyle ilgili kimi sorumluluklar yüklemektedir. Başka bir deyişle bu aktarım, kız ve erkek çocukların cinsiyetçi düşünceyle belli normlara uygun toplumsallaştırıldığı bir süreçtir (Hooks, 2014, s. 83). Toplumsal cinsiyetin bir kavram olarak tanımlandığı erken dönem çalışmalar arasında en önemlisi Stoller'ın 1968'de yayımlanan "Sex and Gender" (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet) adlı kitabıdır (Direk, 2015, s.70)¹⁰. Feminist kuramda yerleşik bir kavram olarak günümüze taşınmasında ise öncü eser Simone de Beauvoir'ın, bir önceki bölümde ayrıntılı şekilde verilen, kadın-erkek ilişkilerine öteki üzerinden açıklamalar getirdiği "The Second Sex" (İkinci Cinsiyet) kitabı büyük ölçüde etkili olmuştur (Beauvoir, 1973).

Toplumsal cinsiyet rolleri ifadesi, cinsiyetler için *sözde uygun* davranış kalıplarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu roller, toplumlara ve zamana göre yeniden üretilmekte ve değişmektedir. Kavram üzerinde yapılan çalışmalar ilerledikçe toplumsal cinsiyet rollerinin ve buna paralel oluşan kadın ve erkek stereotiplerinin biyolojik cinsiyetten

¹⁰ Bu kaynak, Direk (2015, s.70) içinde geçmektedir. Stoller, R. J. (1968). *Sex and Gender*. London: Karnak Books.

bağımsız, sosyal yapı içinde geliştiği düşüncesi de ilerlemiştir (Delphy, 1993, s. 3). Toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimi içerisinde aynı zamanda cinsiyetlerin birbirine üstün konumları da yapılanmaktadır. Bu bağlamda ise ortaya toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik veya toplumsal cinsiyet eşitsizliği meselesi çıkmaktadır. Bugün genel olarak dünyada hâkim eşitsizlik ise eril yapının kadınlara karşı üstün olduğu bir tabloyu yansıtmaktadır. Bu durumun işaretleri gündelik hayattan siyasete, uluslararası sisteme ve bu sistemdeki ilişkilere kadar geniş bir yelpazede kendisini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet, sosyal bilimler içerisinde feminist kuram önderliğinde aynı zamanda bir analiz yöntemi olarak da gelişim göstermiştir. Bu kavramın yaygın şekilde kullanılması 1970'lerde gerçekleşirken, bir analiz yöntemi olarak yer alması ise 1980'lerde olmuştur (Shiach, 1994, s. 27). Toplumsal cinsiyet analizi, kadın ve erkeklerin farklı koşulları hakkında bilgi veren ve olaylar, politikalar, programlar bakımından farklı etkilenmelerini incelemeyi sağlayan bir araştırma metodunu ifade etmektedir (EIGE, 2018). Dolayısıyla yöntem, kadın ve erkeklerin deneyim farklılıklarından hareket etmektedir. Toplumsal cinsiyet, uluslararası ilişkiler disiplininde feminist kuramın bir analiz kategorisi olarak yer almakta ve sistemin cinsiyetçi ön kabullerinin çözümlenmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır (Tickner, 1992, s.5). Bu çalışmada toplumsal cinsiyet, bir kavram olarak AB ortak güvenlik politikasında mevcut yapının gelişimi ve bugün bu politika alanının içeriği bakımından incelemelerin konusu olmuştur. Aynı zamanda bir analiz kategorisi olarak toplumsal cinsiyet, bu çalışmada yer alan verilerin çözümlenmesinde kullanılan yöntem olarak yerini almıştır.

1.2. Feminist Uluslararası İlişkiler Kuramı

Birinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal bilimler içerisinde, net şekilde, bir disiplin olarak ortaya çıkan uluslararası ilişkiler, tarihi boyunca üç büyük tartışmayla karakterize olmuştur. Bu tartışmalardan ilki, 1930 ila 1940 yıllarında etkisini gösteren, idealizm-realizm tartışmasıdır. İkinci büyük tartışma, 1950 ve 1960 yılları arasında etkili olan gelenekselcilik-davranışsalcılık tartışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Disiplin içerisinde yaşanan üçüncü büyük tartışma ise feminizmin de alana dâhil oluşunu beraberinde getiren, 1980'lerde başlayan pozitivism-post-modernizm-konstrüktivizm tartışması olmuştur (Lapid, 1989).

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında uluslararası sistemde yaşanan bir dizi dramatik değişim ve dönüşüm, alanda mevcut geleneksel yaklaşımların sorgulanmaya başlandığı “üçüncü tartışma”yı beraberinde getirmiştir (Tickner, 1992, s. 19-21). Bu dönemde öne çıkan ve tartışmayı yönlendiren ana gruplar ise feminist teorisyenler, eleştirel teorisyenler ve post-modernistler olmuştur. Dönemin teorisyenleri tarafından, uluslararası ilişkiler alanı, gerici, erkek egemen, toplumsal cinsiyete karşı duyarsız, eksik donanımlı ve çağdaş dünyanın sorunlarına aktif şekilde cevap veremez durumda olmakla eleştirilmiştir (Zalewski, 1995, s. 340)

1980'lerden başlayarak, farklı feminist yaklaşımların, alana getirdikleri eleştirilerle, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde etkili olmaya başladıkları görülmektedir (Sylvester, 2002, s. 8-10). Bu noktada, feminist bakış açılarının uluslararası ilişkiler alanında etkili olmaya başlamasının, diğer alanlara nazaran daha geç bir dönemde gerçekleştiğini belirtmek gerekir (Wibben, 2004). Bir önceki bölümde de açıklandığı üzere, feminist teori, içerisinde birden fazla, farklı yaklaşımı barındırmaktadır¹¹. Belirtilen sebepten, farklı feminizmlerin, uluslararası ilişkiler disiplinine getirdikleri eleştiriler ayrıntıya inildiğinde farklılaşmakla birlikte, temelde çağdaş feminist yaklaşımlar aynı ortak bilinç ile motive olmuşlardır ve kimi ortak ilkelere dayanmaktadır. Bu ortak bilinç, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve buna paralel kadınlara uygulanan ayrımcılık ve zulmün kaynaklarını tanımlama, açıklama ve bunu ortadan kaldırmak için gerekli yöntemleri ortaya koyma hedefi etrafında şekillenmektedir (Tickner, 1992, s. 14-15). Feminist akımların dayandığı ortak ilkeler ise; “kadınların tarih boyunca ev dışı hayata katılımında erkeklere nazaran daha az fırsata sahip olduğu ve bu durumun günümüzde de devam ettiği, bu durumun ortadan kaldırılmasını önleyen faktörlerin yok edilmesi gerektiği, kadınlara tanınmayan fırsat eşitliğinin nedenleri konusunda ortak fikir, kadınların kazanımlarına karşılık hala özel alana hapsedildiği hususu, kadınların bu dışlanmasında toplumsal cinsiyetin rolü olduğu” şeklindedir (Conway, 2000, s. 7-8).

¹¹ Bu tez çalışmasında araştırma problemi, farklılıklara duyarlı olmakla birlikte, feminist bakış açısının ortak değerleri üzerinden incelenecektir. Çalışmanın kapsamı dışına çıkmamak adına, ayrıntılardan kaçınılarak konu hakkında özet bilgiler verilmiştir. Farklı feminizmlerin, uluslararası ilişkilere yönelik farklı yaklaşımları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Tickner, J. A. (1992). *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. New York: Columbia University Press. ayrıca bkz. Ackerly, B.A., Stern, M., True, J. (2006). *Feminist Methodologies for International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Uluslararası ilişkiler alanında feminist yaklaşımın gelişimi ve alanda yarattığı etkiler, feminizmin tarihsel gelişimi ile paralel şekilde gerçekleşmiştir. İkinci dalga feminizmin kazandırdığı önemli kavramlardan biri olan toplumsal cinsiyet kavramının, uluslararası ilişkiler alanında da bir analiz kategorisi haline gelmesi hedefi (Tickner, 1992, s. 5), yaklaşımın alana dâhil oluşunda en temel unsurlardan birini oluşturmuştur. Toplumsal cinsiyetin bir analiz kategorisi olmadığı durumda, yapılacak çalışmaların cinsiyetler arası mevcut eşitsizliğin alandaki etkilerini çözümlenmesi imkânsız olacaktır (Tickner, 1999, s. 48). Bunun yanında, disiplin içerisinde kadın deneyimlerine yer verilmesi ihtiyacı bir diğer eksik alanı oluşturmaktadır. Bu eksiğin feminist teorisyenlerce giderilmesi, yeni bakış açılarını ve alanda yeni girişimleri mümkün kılacaktır (Tickner, 1992, s. 18).

Uluslararası ilişkiler disiplini, baskın şekilde maskülen bir yapının ve erkek egemen bakış açısının hâkim olduğu bir alandır. J. Ann Tickner’in 1999 yılında kaleme aldığı, “*Searching for The Princess? Feminist Perspectives in International Relations*” makalesinde, Machiavelli’nin ünlü “*Prens*” eserinden yola çıkarak yaptığı, uluslararası ilişkiler alanında prenslerin bolca bulunmasına karşılık gerek alanda yapılan çalışmalarda gerekse aktif olarak sahada prenseslerin yok denilecek kadar az olduğu tespiti, alanın yapısını açık şekilde gözler önüne sermektedir (Tickner, 1999, s. 44-48). Prenslerin alandaki bu boşluğuna karşılık Machiavelli’nin bahsi geçen eserinde, bir devletin, onu yönetenin ve dolayısıyla onun uluslararası ilişkilerdeki yerinin maskülen yapısı açıkça belirtilmektedir. Eserinde prenseslere yer vermeyen Machiavelli, bir başka açıdan kadını konu edinmiştir. Machiavelli, bir kadın olarak tanımladığı ve itaat etmesi için zorlanması gereken Fortuna¹²’yi, Prens için bir tehdit olarak belirtir. Machiavelli’nin Fortuna’sı çağdaş uluslararası ilişkilerde ise anarşinin dengi özellikler göstermektedir. Benzer şekilde, Hobbes’un “*Leviathan*” eseri de bağımsız güce sahip bir prensin anarşi durumunu ortadan kaldıracağını ifade eder. Anarşi, Hobbes’ta ise toplumsal sözleşme öncesi doğa durumunda erkeklerin savaş durumu olarak betimlenmiştir (Tickner, 1999, s. 44). Her iki eserin ortak özelliği, devletleri ve dolayısıyla onlar arasındaki ilişkileri erkek egemen unsurlar olarak ortaya koymasındadır. Dışarıdan gelen tehditler ise kadınlık özellikleriyle betimlenmiştir. Çağdaşları Morgenthau’nun uluslararası ilişkilerde realist bakış açısının altı prensibini ve buna engel olacak diğer standartları belirlediği

¹² Fortuna, Roma mitolojisinde yer alan bir tanrıçadır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Dixon-Kennedy, M. (1998). *Encyclopedia of Greco-Roman Mythology*. California: ABC-CLIO.

önermesi de benzer şekilde, erkek egemen unsurları barındırmaktadır. Morgenthau, önermesinde kadınlık durumlarını inkâr etmek ve kadınları görmezden gelmekle eleştirilmiştir (Sylvester, 1994b, s. 320). Bahsi geçen yazarlar ve klasik sayılan bu eserleri uluslararası ilişkiler disiplini büyük ölçüde domine eden klasik realist bakış açısının öncüleridir. Bu bağlamda, disiplini karakterize eden ilk büyük tartışmadan itibaren, disiplinin karakterinin maskülen bir çerçeveye çizildiğini söylemek mümkündür. Bu noktada Sylvester'ın alana eleştirisi, disiplinin doğasını belirleyen örtük cinsiyetli yapısına karşılık, disiplinin cinsiyete duyarsızlığı ve bu anlamda sorular sormayışı olmuştur (Sylvester, 1994a, s. 9). Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerin, en başından beri toplumsal cinsiyet çalışmalarına karşı mesafeli durmasının en önemli sebeplerinden birini de bu durum oluşturmuştur. Buna karşılık Sylvester, Brown'ın, normatif uluslararası ilişkilerin yalnızca manevi boyutlarıyla değil bir bütün olarak yorumlanması gerektiği önermesi ve Flax'ın feminist teorinin söz konusu durumu doğası gereği sağlayabileceği savından hareketle alan için feminist teorinin önemini belirtmiştir (Sylvester, 1994b, s. 318). Teorilerin erkek merkezli şekilde oluşturulması feminist teorinin alanda etkili olabilmesini oldukça zorlaştırmıştır. Bu durum itibariyle, diplomatik pratikler ve savaş sanatı erkeklerin işi olarak görülürken kadınlar özel alanla sınırlı tutulmuştur. Bunun yanında, kadınların belirtilen görevleri gerçekleştirmesi ahlaka aykırı ve hatta reel-politik için tehlikeli olarak nitelendirilmiştir (Tickner, 1999, s. 45).

Feminist teorisyenler, uluslararası ilişkilerin dayandığı temel kavramları, kapsamlı eleştirilere ve yeniden tanımlamalara gitmişlerdir. Nitekim eleştirel bir perspektif, alanı tartışma fırsatı verdiği gibi feminist bakış açısını da beslemekte ve geliştirmektedir (Shepherd, 2013b). Uluslararası ilişkilerde temel kavramlar olan, güvenlik, güç, egemenlik ve devlet bu çerçevede feminist teorisyenlerce incelenen başlıca kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. 16. ve 17. yüzyılda egemen krallarla tanımlanan Avrupa ve bu çerçevede prensler ve kralların ilişkilerini ihtiva eden uluslararası ilişkiler en temelden maskülen bir yapı üzerinde yükselmiştir. 18. ve 19. yüzyılın cumhuriyetçi formlarında ise irade taç yerine halka geçmiştir. Ancak burada söz konusu halk, başta birbirine eşit kadın ve erkekleri değil yalnızca erkekleri ifade eder bir anlamdadır. Kadınlar siyasi anlamda zamanla erkeklere eş değer hakları, mücadele yoluyla, elde etmekle birlikte gerek iç gerekse dış politikada bu geçmişin izleri hala hissedilmektedir. Çağdaş neorealist bakışın tasvir ettiği devlet modeli de bu

doğrultuda örtük de olsa maskülen özelliklerle bir tanımı ortaya koymaktadır. Böylesi bir tasvir dış politika yapım sürecini de doğrudan etkilemektedir (Tickner, 1999, s. 47-48). Bu çerçevede, başta kurulan yapı itibariyle ve devamında liderlerin tavır ve söylemleriyle alan içinde, gerek sahada gerekse akademik anlamda oturmuş bir erkek egemen yapıdan söz etmek mümkündür (Carver, 2014, s. 119). Güvenlik konusu ise başlıca bir mesele olarak feminist teorisyenlerce incelenmiş ve eleştirilmiştir. Güvenlik, alanda özellikle realist ve neorealist teorisyenlerce dar olarak tanımlanmış bir kavram olması yönüyle feminist teorisyenlerin eleştirilerine maruz kalmıştır. Neorealistlerin alçak (low politics) ve yüksek politika (high politics) ayrımı, feministlerin eleştirdiği en önemli meselelerden biri olmuştur. Ulusal güvenlik konularını içeren “yüksek politika” alanı ile göç, çevre, kadın, çocuk, ticari ve ekonomik sorunlar gibi konuları içeren “alçak politika” alanlarını belirleyen neorealistler, ulusal güvenlik meselelerini hiyerarşik olarak diğer meselelerden önemli görmüştür (Ataman, 2009, s. 11). Uluslararası politika ve disiplin, toplumsal cinsiyeti sözü edilen politika alanlarına yerleştirmek konusunda, bu alanların “önemli” oluşunu gerekçe göstererek ciddi bir direnç göstermiştir (Tamang, 2016, s. 231). Bahsi geçen “yüksek politika” alanlarından ziyade “alçak politika” alanları, özel alana hapsedilen kadınların etkinlik göstermesi beklenen bir alan olarak bu çerçevede ön plana çıkmış ve hem bu hiyerarşik yapı hem de bu dışlanma durumu feminist yazarlarca hedef alınmıştır.

Bugün gerek uluslararası arenada aktif olarak gerekse akademik çalışmalarla teorik olarak kadınların uluslararası ilişkilerde daha aktif hale geldiği görülmekle birlikte hala, özellikle sahada aktif olarak, sayılarının az olduğunu söylemek mümkündür. Sayıca gerçekleşen cinsiyete dayalı bu artışa karşılık alanın toplumsal cinsiyetli yapısının analizi önemini korumakta ve hatta bu önem giderek artmaktadır. Bu noktada, Tickner’ın “*alana feminist mercekten bakmak*” söylemi anlam kazanmaktadır. Öyle ki uluslararası politikada var olmak adına kadınların maskülen roller ve kişilikler takındığı bir yapı, var olan toplumsal cinsiyet stereotiplerini güçlendirecektir. Toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin ortadan kalkması alan için öncelikli bir meseledir. Feminist bakış açısı ve bu çerçevede yapılacak doğru eleştirilerle, toplumsal cinsiyetin bir analiz kategorisi olarak yer aldığı bir model vasıtasıyla söz konusu bu durumun sağlanması önem arz etmektedir (Tickner, 1999, s. 45). Alana yönelik, kadın deneyimlerinin ve bilincinin ortaya çıkartılması ve alanın patriarkal doğasının anlaşılması ancak feminist bakış açısıyla mümkün kılınabilir (Sylvester, 1994b, s. 323).

Feminizmler, yapı itibariyle teori ile pratik arasındaki ayrıma karşı direnmektedir ve yine doğaları gereği sahip oldukları “*özel olan politiktir*” temel dayanağından hareketle alanda farklı bakış açılarını deneyimler vasıtasıyla mümkün kılabilir (Wibben, 2004, s. 106). Bunun yanında, bu çalışmaların sonuç vermesi ancak kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve bu anlamda geliştirilen bakış açıları konusunda yeterli bilinci edinmesiyle mümkün olabilir (Sylvester, 1994b, s. 324). Feminist bakış açısının ve alanın toplumsal cinsiyet perspektifinden yorumlanmasında sahip olduğu bu önem, bu çalışmada feminist teorinin yöntemlerinin kullanmasındaki temel nedendir. Bu tez çalışmasının temel konusu olan güvenlik kavramı, bir sonraki bölümde ayrıntılı şekilde feminist bakış açısıyla incelenmektedir.

1.3. Feminist Kuram ve Güvenlik Yaklaşımı

Bir önceki bölümde ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere, üçüncü büyük tartışma ile birlikte feminist düşünce uluslararası ilişkiler alanına dâhil olmuş, disiplini geliştirmiş ve ilerletmiştir. Güvenlik çalışmaları, bu anlamda disiplin içerisinde, feminist mercekten yeniden incelenen en önemli alanlardan biridir. Bu durum, klasik güvenlik tanımlamalarının sorgulanması, güvenlik tanımlarının yeniden yapılması ve içerik bakımından geliştirilmesi imkânlarını sunmuş, alanda mevcut metodolojiler ve analiz kategorileri konusunda, toplumsal cinsiyetin de dâhil olduğu, daha geniş boyutlu bir bakış açısını sağlamıştır (Wibben, 2014, s. 743). Feminist metodoloji, alana yaptığı katkıyla yalnızca yenilikçi bir yapı sunmamış, aynı zamanda ortaya çıkardığı yeni politik ve etik sorular ile alanı metodolojik olarak geliştirmiştir (Ackerly, Stern, & True, 2006, s. 4).

Güvenlik, uluslararası ilişkiler alanının temel kavramlarından biridir. Halkın dikkatini gerektiren ve aciliyet içeren bir kavram olan güvenliğin, kesin ve net bir tanımı olmamakla birlikte, geleneksel bakış açısı, devletlerin, vatandaşlarını diğer devletlerin tehditlerinden korumak konusunda bir garantör konumunda oldukları bir konseptin yerleşmesini sağlamıştır. Bir önceki bölümde de belirtildiği üzere, uluslararası ilişkiler disiplininde realist bakış açısının oldukça dominant olduğu görülmektedir (Romanuk & Wasylciw, 2010, s. 24). Güvenlik meselesi ise bu çerçevede, ayrıca bahsi edilen teori ile domine edilmiş özel

alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Tickner, 1992, s. 29). Devleti uluslararası sistemin temel aktörü olarak gören realistlere¹³ göre bir devletin güvenliği, askeri güvenliğine bağlıdır. Uluslararası sistemi bir anarşi ortamı olarak değerlendiren realistlerin büyük çoğunluğu, devletlerin mükemmel güvenliği sağlayabileceği konusunda kuşkuludur. Kaosun var olduğu bu yapı içinde her devletin kendi adına güvenlikle ilgili olduğu ve bu yapıda savaşın kaçınılmaz olduğu inancına sahiptirler. Bu nedenle de devletlerin güvenliği sağlamak için kendi güç yeteneklerine güvenmeleri gerektiğini savunurlar (Tickner, 1992, s. 29). Nitekim realizmin güvenlik tanımlarında kavram, devletin güç anlamında menfaatleriyle ilgilidir (Keohane, 1986, s. 7). Bu anlamda, ahlaka uluslararası sistemde şans vermeyen realistler, devletlerin bir diğerinin hırslarına yem olmamak adına ahlak dışı ve amaca yönelik davranışlarının yer aldığı “gerçekçi” bir bakış açısını önermektedirler. Savaşların nedenleri konusunda ise birey, devlet ve uluslararası sistem olmak üzere üç düzeyli bir analize gitmektedirler. Objektif ve evrensel analizler yaptığını iddia eden realistlerin, devlet bazlı analizlerini dayandırdıkları varsayımlar karakteristik olarak maskülen bir yapıyı içermektedir. Realistlerin bireyi, devleti ve uluslararası sistemi tanımlama yolları oldukça cinsiyetçi şekilde karşımıza çıkmaktadır. Realistlerin, evrensellik adına, erkek deneyimlerine dayanan bir dünya görüşü inşası, dolayısıyla kısmi bir “gerçekliği” barındırmaktadır. Bu çerçevede feminist akademisyen Tickner, “*Uluslararası güvenliğin, feminist perspektiften bakarak birey, devlet ve uluslararası sistem açısından erkek davranışlarına dayalı olmadan incelenmesinin etkinlerinin ne olacağı*” sorusunu sormuş ve bu sorular çerçevesinde yaptığı analizde, realizmin çizdiği resmin hegemonik¹⁴ maskülen yapıyı inşa ettiğini ortaya koymuştur (Tickner, 1992, s. 29-30). Bu durumun özünde, analiz birimlerinde var olan asimetrik yapı yer almaktadır. Başta toplumsal cinsiyet olmak üzere, sosyal sınıf, ırk gibi diğer analiz birimlerinin ihmal edildiği bir araştırmanın sonuçları eksik kalmaktadır (Tickner, 1992, s. 36-

¹³ Bu başlık altında, klasik realizm/neo-realizm ayırımına gidilmeksizin, her iki akımın ortak önermeleri üzerinden açıklamalar getirilmiş ve bu çerçevede her iki akımı da karşılar şekilde realizm terimi kullanılmıştır.

¹⁴ Hegemonya uluslararası ilişkiler alanında, güçlü bir devletin iktisadi, askeri ve entelektüel kapasitesi aracılığıyla sistemdeki diğer devletler üzerinde kurduğu üstünlük olarak tanımlanabilir (Arrighi, 2005 ve Wallerstein, 2003). Hegemonya Gramsci tarafından, “kapitalist ekonomik sistemde, temel bir sınıfın diğer müttefik sınıfları yanına almasıyla, karşıt ve tabii sınıf ya da sınıflarlar arasındaki mücadele pratiği içinde ulaşılan ve sonuç olarak sistemin bütün olarak yeniden üretimine imkân tanıyan bir ideolojik sentez” olarak tanımlanmıştır (Gramsci, 1971). Gramsci Marksist teorinin hegemonya kavramını geliştirerek sivil toplum alanını da içeren daha geniş bir perspektife oturtmuştur. O’nun hegemonya tanımı, zor ve rızanın diyalektiğini barındırmaktadır. Connell’in hegemonik maskülenlik tanımı, Gramsci’nin hegemonyasından hareketle, “şiddetli iktidar mücadelelerinin de ötesinde, özel yaşam ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine yayılmış bir toplumsal güçler oyununda kazanılmış toplumsal üstünlük” olarak karşımıza çıkmaktadır (Connell, 1998).

53). Bu türlü bir analiz, kadınların ve kadın deneyimlerinin yok sayıldığı bir tarihsel perspektifi ve erkek özellikleriyle özdeşleştirilmiş bir yapıda kadınların varlık göstermesinin önündeki engeli pekiştirmektedir.

Uluslararası sistemin geçirdiği evrimsel süreçlere paralel, gerek uluslararası ilişkilerin kapsam ve tanımı gerekse ulusal güvenlikten, uluslararası güvenliğe ve oradan da küresel güvenliğe uzanan bir yelpazede güvenlik kavramı, değişimler geçirmiştir (Haftendorn, 1991, s. 5). 1980'lerden itibaren güvenlik tanımlarını barış ile genişletme eğilimi ortaya çıkmıştır. Devamında geleneksel yaklaşımın aksine, ekonomik, çevresel, askeri ve siyasi koşullara bağlanan güvenlik tanımları ortaya çıkmıştır. Fakat bu tanımlarda da eksik bir boyut olarak kadın ve toplumsal cinsiyet unsuru göze çarpmaktadır (Tickner, 1997, s. 624). Feminist yazarlar, 1980'ler boyunca savaş ve patriarşi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu konuları çevresel ve ekonomik sömürüyle bağdaştırarak uluslararası ilişkiler alanında, geleneksel görüşün dışında, ilk kapsamlı güvenlik tanımlamalarını da yapmışlardır (Wibben, 2004, s. 99). Geleneksel uluslararası ilişkilerde mevcut, devletin başat aktör olduğu ve güvenliğin savaşlarla sınırlandırıldığı yapıda farklı aktörlerin ve fikirlerin dâhil olduğu yöntemlere karşı belli sınırlar oluşması kaçınılmaz olmuştur. Buna karşılık Keohane, feminist yazarların çalışmalarının bilimsel yöntemlere dayanması ve mevcut önermelerinin bu anlamda sistematik olarak toplanmış kanıtlarla desteklenen ikna ediciliği yüksek verilerle sunulması hususlarını önermiştir (Keohane, 1986, s. 197)¹⁵. Kadınlar tarafından yapılan güvenlik tanımlamaları, çok boyutlu ve çok katmanlı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar güvenliği, gerek askeri gerek ekonomik gerekse cinsel açıdan, “*şiddetin bulunmaması durumu*” olarak tanımlamışlardır (Tickner, 1992, s. 66). Bunun yanında güvensizlik durumunu, daha geniş açıdan, emperyalizm, militarizm, ırkçılık ve cinsiyetçilik ile yakından ilişkili yapısal şiddetle açıklayan bakış açısı yaygın şekilde kabul görmektedir. Herkesin birleştiği nokta ise, diğerlerinin güvensizliği üzerine inşa edilen bir güvenliğin anlam ifade etmeyeceği şeklindedir (Tickner, 1992, s. 55-56). Geleneksel yöntemlerle güvensizlik ve özellikle de kadınların güvende olmama durumunun anlaşılamayacağını ileri süren feministlerin şiddet tanımında, yapısal ve doğrudan şiddet iki temel başlığı oluşturmaktadır. Savaş durumundan kaynaklanan doğrudan şiddete nazaran içerisinde toplumsal cinsiyete

¹⁵ Bunun yanında Keohane, feminizmi uluslararası ilişkiler alanında kullanılacak bir yöntem değil incelenecek bir konu olarak görmekle eleştirilmiştir (Wibben, 2014, s. 104).

dayalı ayrımcılığı da barındıran yapısal şiddet kadınların etkisini daha çok hissettikleri şiddet boyutudur (Tickner, 1997, s. 626-628). Güvenlik tanımını, tanımlayan kişinin bakış açısı ve otoritesiyle özdeşleştiren Jacoby (2006), yaptığı çalışmalar sonucunda kadın ve erkeklerin güvenlik tanımlamalarının farklı olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda bu çalışmalarının sonuçları, kadınların, çoğunlukla toplumsal cinsiyete dayanan, kendi güvensizlik deneyimlerini içeren güvenlik tanımlarını yaptıklarını göstermiştir (Jacoby, 2006). Kadınlar tarafından yapılmış güvenlik tanımlamalarını bulmanın zor olduğu gerçeği, Tickner tarafından, kadınların bu alanda yaptıkları tanımlamaların “*toy ve gerçekçi olmayan*” şeklinde nitelendirilip kabul görmemesi ve alandan bu çerçevede dışlanmaları ile bağdaştırılmıştır (Tickner, 1992, s. 54). Hem erkek hem de kadınların deneyimlerinden oluşan, ortak bir güvenlik dilinin oluşturulması ise ancak var olan eşitsiz hiyerarşik yapının yıkılması ile mümkün olabilecektir (Tickner, 1992, s. 66). Nitekim yukarıda belirtilen tüm bu çabalara rağmen, bu hiyerarşik yapı nedeniyle, uluslararası ilişkiler alanı erkek egemen bir alan olmaya devam etmektedir (Wibben, 2004, s. 99).

Sylvester tarafından, uluslararası ilişkiler alanının “en kapsayıcı bileşenleri” olarak adlandırılan güvenlik çalışmaları, geniş bir yelpazede, ulusal, uluslararası ve küresel güvenlik alanlarını ve yanı sıra barış çalışmalarını içerisinde barındırmaktadır. Güvenliği, korunması gereken alanlarda bağımsızlığın geliştirilmesine yönelik stratejiler olarak tanımlayan Sylvester, söz konusu strateji alanlarının toplumsal cinsiyete duyarlı olan ve olmayanlar olarak ayrışması durumunu feminist teorisyenlerin karşılaştığı ciddi bir sorun olarak görmüştür (Sylvester, 1994a, s. 170). Peterson ve Runyan toplumsal cinsiyete yönelik tanımlarında, kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak inşa edildiğini, biyolojik cinsiyetle bağlantılı olmadığını, sergilendiği zaman ve bağlamdan kopuk olmadığını vurgularken (Peterson & Runyan, 2010, s. 61), bir analiz kategorisi olarak toplumsal cinsiyetin alandaki önemine dikkat çekmiştir (Peterson & Runyan, 2010, s. 6). Nitekim birçok feminist yazar güvenlik alanındaki çalışmalarında, güvenliğin toplumsal cinsiyetli, maskülen yapısına ve korumanın yarattığı bağımlılık ilişkisine vurgu yapmaktadır. Koruyan ve korunan arasında oluşan asimetrik bağımlı ilişki, maskülen bir koruma anlayışıyla kadının erkeğe bağımlı kılınması sonucunu beraberinde getirir. Teorisini, siyasi iktidarın, korunma içgüdüğü ve ihtiyacı ile ortaya çıktığı savı üzerine kurgulayan Hobbes, iktidarın kullanılmasında ataerkil yapıyı tasvir etmektedir. Bu yapının ortaya çıkışının temelinde oluşan ataerkil hak Hobbes’un teorik

yaklaşımının yorumlanmasına göre, ister deneyimlerden ister var olan hiyerarşik yapıdan gelsin, cinsiyetler arasında eşitsiz bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır (Young, 2003, s. 224). Ortaya çıkan bu eşitsiz ilişkiye, toplumsal cinsiyet ile bakmak, konuyu kadın meselesinin ötesine taşımaktadır. Öyle ki bu bakış açısı sadece kadınların özel durumlarını ortaya koymakla kalmayıp aynı zamanda kadınlık ve erkeklik durumları üzerinden ne şekilde cinsiyetçi anlayışlar üretildiğine ışık tutmaktadır (Wibben, 2004, s. 106).

Güvenlik çalışmaları içinde mevcut cinsiyetçi varsayımları yakından incelemek adına yaptığı çalışmasında Caprioli, güvenlik kavramının kadınlar ve erkekler için aynı siyasi özgürlükleri yaratmada cinsiyet açısından tarafsız olup olmadığını geniş, deneysel bir çalışmayla araştırmıştır. Caprioli, kadınların tüm politika alanlarında güvenlikten yoksun olması ve bu güvensizliğin insan haklarının temel önlemleri kullanılarak ortadan kaldırılmaması hususundan hareketle, güvenlik normlarının cinsiyete dayalı olduğu sonucuna varmıştır (Caprioli, 2004a). Bu araştırmanın sonuçları, güvenlik normlarının toplumsal cinsiyete göre önyargılı olduğunu ortaya koyarken demokrasi ve insan haklarının kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkilerinin farkında politikalar geliştirilmesine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır (Caprioli, 2004b). Gerek güvenliğin tanımlanmasında gerekse bu konuda geliştirilecek politikalarda önemli yer tutan bu sav, aynı zamanda kadınların politika yapıcılar olarak güvenlik alanına yapacakları katılımın hem sayıca potansiyelinin hem de alanda üretilen politikaların içerikleri bakımından dikkate alınması gereken, önemli bir bakış açısını sağlamaktadır. Tickner, cinsiyet hiyerarşisi temelinde bugün hala varlığını sürdüren bu yapı içinde, kadınların politika yapıcılar olarak gerek dış politikada gerekse askeri alanda mevcut kadroların yarısını oluşturmadıkları bir durumda değişim gerçekleşmeyeceğini ileri sürmektedir. Değişimi mümkün kılacak bu durumun sağlanmasının ise, alanda yeni vizyonlar edinilmesi ve toplumsal cinsiyet hiyerarşisi temelinde kadınların zulüm görmediği bir dünya yaratılması ile mümkün olacağını belirtmiştir. Kadınların gördüğü zulümlerin anlaşılması ve adil şekilde çözülmesinin, ancak kadının politika yapımına aktif katılımı ve dolayısıyla temsili ile mümkün olacağını altını çizmiştir (Tickner, 1992, s. 142). Bu bakış açısı, alanda kadının katılımının önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Bu tez çalışmasında, AB güvenlik politikasına kadının katılımı, feminist perspektifin sunduğu eleştirel bakış açısıyla incelenmekte ve bahsi geçen inceleme toplumsal cinsiyete

dayalı analizlere dayandırılmaktadır. Yukarıda ayrıntılı olarak incelenen, güvenlik alanındaki tanımlar ve üretilen politikaların içeriği noktasında feminizmin getirdiği bakış açısı bu çalışmanın temel aldığı varsayımları ortaya koymak adına önem arz etmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, bu perspektife bağlı kalınarak, AB güvenlik politikasının tarihsel gelişimi ayrıntı şekilde incelenmektedir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Avrupa bütünleşmesi fikri uzun bir tarihsel gayrete işaret etmektedir. Fikri temelleri çok daha eskiye dayanmakla birlikte konunun etkili şekilde gündeme gelişi, kıtada yaşanan yıkıcı savaşlarla birlikte olmuştur. Dünya tarihinin en yıkıcı iki savaşı olarak tabir edebileceğimiz ve küresel etkiler doğuran Birinci ve İkinci Dünya savaşları, bu anlamda Avrupa bütünleşmesi adına önem arz etmektedir. Bu durum bize bütünleşmenin fikri temellerinde mevcut, güvenliğin sağlanması düşüncesini açıkça göstermektedir. Özellikle 2. Dünya Savaşı dönemi, yarattığı etki ile ulusların güvenliği yerine kıtasal güvenlik fikrini, dolayısıyla da bu hedef doğrultusunda federal yapıları teşvik eder nitelikte olmuştur (Duke, 2000, s. 12). Bir başka deyişle ise Avrupa’da entegrasyonun temelinde savunma ve dolayısıyla güvenlik unsuru itici güç olarak yer almıştır. 1947 yılında İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkirk Antlaşması ile başlayan fiili süreç, zamanla gelişerek bugünkü anlamda bildiğimiz Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasını (OGSP) adım adım oluşturmuştur (Howorth, 2007, s. 4). Bahsi geçen ve bugünkü yapıyı oluşturan bu süreçte, örgütün politika yönelimleri ve bunu sağlayan kurumsal yapı, aynı zamanda yapı içindeki cinsiyet rollerini de taşımış ve şekillendirmiştir. Feminist uluslararası ilişkiler çalışmalarında, tarihsel süreçlerin toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirmesi önemli bir araştırma alanı olarak yer almaktadır (Bilgiç, 2015, s. 324). Bugün, AB’nin güvenlik politikası alanındaki literatür, oldukça tazedir ve bu anlamda da kısıtlıdır (Howorth, 2007, s. 4). Buna paralel, AB güvenlik politikasında toplumsal cinsiyet çalışmaları da oldukça az sayıda karşımıza çıkmaktadır ve genelde mikro ölçekli, olay bazlı araştırmalara konu olan alan çalışmalarında makro bir bakış açısının ihmalinden söz etmek mümkündür. Bu bilgiler ışığında, çalışmanın bu bölümünde İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminden bugüne, AB güvenlik politikasının gelişimi ve bu gelişimin ortaya çıkardığı kurumsal yapı feminist perspektiften incelenmekte ve toplumsal cinsiyete dayalı analizlerle ortaya konulmaktadır.

2.1. İkinci Dünya Savaşı'dan Soğuk Savaş'ın Sonuna Avrupa Bütünleşmesinde Güvenlik Alanı

Avrupa bütünleşmesinin entelektüel temelleri uzun bir tarihsel arka plana sahip olmakla birlikte, yukarıda da belirtildiği üzere, konunun etkili bir şekilde gündeme gelmesi, kıtada yaşanan yıkıcı savaflara paralel olmuştur. 1943'te Mussolini'nin düşüşüyle birlikte oluşturulan ve hukuki zemine sahip olmayan Avrupa Federalist Hareketi ve devamında 1944'te yayımlanan "Federal Bir Birlik İçin Taslak Avrupa Direnişi Deklarasyonu" ile Avrupa'da, federal bir yapı ve karma bir ordu dizayn edilmek istenmiştir. 1947'deki Dunkirk Antlaşması'na kadar sürdürülen bu çalışmalar, Avrupa bütünleşmesinin entelektüel temellerinde mevcut savunma ve güvenlik olgusunu ortaya koymakta ve bütünleşmenin başlangıç noktasını açıkça işaret etmektedir (Duke, 2000, s. 12-13). Bütünleşmenin temelinde bulunan bu alan aynı zamanda geleneksel açıdan devlet egemenliğiyle özdeşleştirilmiştir (Tickner, 1992, s. 110). Bu nedenle böylesi bir bütünleşmenin, devlet egemenliğine müdahale gerekçesiyle, devletlerin kaçınacağı bir yapıyı taşıması ihtimali ortaya çıkmıştır. Avrupa bütünleşmesinin öncüsü addedilen Jean Monnet bu olguya paralel işlevsel bütünleşmeyi ileri sürmüştür. Ulusal bağımsızlıktan daha az önem verilen bir alanda başlayacak işlevsel bir bütünleşme hareketinin, zamanla diğer alanlara yayıldığı bir yapıyı işaret eden bu modelde, Monnet'in federal Avrupa'sı bir Fransız-Alman birliğini işaret etmektedir. Spinelli ve Rossi gibi entellektüeller ise savaş sonrası ulusal egemenliğe müdahale ile federal Avrupa fikrinin gerçekleştirilebileceğini savunmuşlardır. Nitekim Churchill 1946'daki ünlü Zürih konuşmasında, Avrupa için Birleşik devletler modelini öne sürmüştür (Duke, 2000, s. 12).

Zamanla Avrupa'da belirginleşen savunmaya yönelik antlaşmalara olan ihtiyaç beraberinde 1947'de İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkirk Antlaşması'nı getirmiştir (Duke, 2000, s. 14). Bu antlaşma, 1948'de Fransa, İngiltere ve Benelüks ülkeleri arasında yapılan Brüksel Antlaşmasına dâhil edilmiş ve 1999'da tamamen AB'ye dâhil olana dek varlığını sürdüren Batı Birliği¹⁶'ni kurmuştur. 1949'da ise NATO'nun kurulmasıyla Avrupa için güvenliğin seyri değişmiştir (Howorth, 2007, s. 4-5). 1948'de gerçekleşen Berlin Ablukası, bu seyir değişikliğinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde, Avrupa içinde güvenliğin ancak ekonomik ve sosyal çevrelerde de gösterilecek eforla mümkün

¹⁶ Batı Birliği, 1954 yılında Brüksel Antlaşması'nın değiştirilmesiyle Batı Avrupa Birliği (BAB) adını almıştır

olacağı tartışılırken, kıtasal güvenliğin ise sadece ABD desteğiyle sağlanabileceği inancı gelişmiştir. Avrupa'nın kendi güvenliğini sağlayamayacağına yönelik inanç, transatlantik savunma paktına duyulan ihtiyacı ortaya çıkartırken aynı zamanda, AB'nin güvenlik ve savunma konularında ABD'ye olan bağımlılığını yaratmış ve ABD'nin AB üzerinde etkili hegemonik yapısını ortaya çıkarmıştır (Duke, 2000, s. 14). Eril iktidarı inşa eden, farklı gruplar arasında yaratılmaya çalışılan güç mücadelesi ve hegemonik yapılanma (Morrell, Jewkes, & Lindegger, 2012), bu noktada Avrupa güvenliğinde net şekilde kendini göstermiştir. Bu durum, bağımlılık unsuru temelinde, AB güvenliğinin şekillendiği tarihsel süreçte mevcut eril yapı ile ilgili ilk ipucunu da vermektedir. Groes-Green (2009) Connell'in hegemonik maskülenlik kavramını Gramsci'nin hegemonya kavramıyla bağlayarak açıklamıştır. Connell'in hegemonik maskülenliğinde hegemonya, güçle desteklense de şiddet demek değildir ve kültür, kurumlar ve ikna yoluyla elde edilen cinsiyetler arasındaki üstünlük olarak tanımlanmıştır. Gramsci'nin (1971) hegemonya tanımında var olan üstünlük, bir derecede rızaya dayansa da temelinde bir baskı ve zorlama barındırmaktadır. Connell'in hegemonik maskülenliğinde bu baskı, entelektüel araçların kullanıldığı bir zorlama ile tanımlanmıştır (Groes-Green, 2009, s. 295-296).

1949'da Strasburg'da kurulan ve zamanla Avrupa'nın sorunlarının tartışıldığı bir merkez haline gelen Avrupa Konseyi'nde, 1950'de Churchill tarafından konu ile ilgili yapılan konuşma, içeriği bakımından önem arz etmektedir. Churchill bu Konsey konuşmasında, Avrupa'nın ABD ile müttefik pozisyonunu vurgulamış ve bir Avrupa ordusuna duyulan ihtiyacı dile getirmiştir. Konuşmasında, bu konuyu elzem olarak nitelendirirken aynı zamanda orduyu Avrupa'nın onuru ve değeri olarak adlandırması (Duke, 2000, s. 14), eril zihniyetin Avrupa güvenliğindeki yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Hegemonik erkekliği tekrar tekrar inşa eden bir yapının, yani ordunun (Connell & Messerschmidt, 2005, s. 834), Avrupa güvenliğinin temeline yerleştirilmesi, gelişmekte olan bütünleşmenin düşünsel temellerinde mevcut bir diğer eril unsuru göstermektedir.

Bu dönemin gelişmeleri, Batı Avrupa'nın genel olarak güvenliğinin sağlanması ve Batı Almanya'nın normalleştirilmesinin ertelenemez olduğunu ortaya koymuştur. Bu gelişmeler, 1948 Berlin Ablukası ve yine aynı yıl yaşanan Çekoslovakya askeri darbesi, 1950 yılında meydana gelen Kore Savaşı şeklinde peş peşe olmuş ve Batı Almanya'nın yeniden

silahlanması kıta güvenliği için bir zorunluluk haline gelmiştir (Duke, 2000, s. 15). Monnet, bu dönemde siyasi engellemenin bir çözüm olmayacağını öngörmüştür. Bunun yanı sıra, Federal Almanya’da ise Fransa ve İngiltere ile anlaşmaksızın yeniden silahlanmanın mümkün olmayacağı yönündeki farkındalık aynı dönemde gelişmiştir. Söz konusu zeminde, 1950 yılının Mart ayında, Fransa ve Almanya arasında başlayan girişimler, aynı yılın Mayıs ayında tüm Avrupa ülkelerine açık şekilde tasarlanan, demir ve çelik kaynaklarına dayanan bir organizasyon fikrine, diğer adıyla Schuman Planı’na dönüşmüştür. Monnet’in silahlanmanın NATO bağlamında ele alınması ve ikili antlaşmalara dayanan bir yapıdan ziyade genel katılımlı, genel çabalarla mümkün kılınması inancını içeren bu planıyla temelde, Almanya’nın çelik üretimini ve böylelikle silah üretimini kontrol altında tutmayı hedeflenmiştir (Duke, 2000, s. 15-16). Fransa’nın bu dönem içinde bulunduğu, Almanya’nın yeniden silahlanması endişesi, Schuman planının savunma da dâhil olacak şekilde genişletilmesi fikrini beraberinde getirmiştir. Fransız başbakan Pleven tarafından 1950 Ekim’inde Fransa parlamentosuna sunulan Pleven Planı, devletlerin ulusal ordularının yanı sıra kurulacak ve Avrupa savunmasında üst otoritenin söz sahibi olduğu bir ortak Avrupa ordusunu öngörmüştür. Plana göre tabur seviyesinde örgütlenecek olan bu yapının, toplam yüz bin “erkekten” oluşmasına karar verilmiştir (Duke, 2000, s. 17-18). Bu noktaya dek erkekler tarafından kaderi şekillendirilen Avrupa bütünleşmesi ve bunun bir boyutu olarak güvenlik ve savunma alanında atılan adımlardan biri olan Avrupa ordusu fikri de içeriğiyle, kadını dışarıda bırakan, yukarıda da bahsi geçen hegemonik maskülen yapılanmasını bir kez daha açık şekilde göstermiştir.

Pleven Planı, her ne kadar Fransızların buluşu gibi görünse de o dönemin yeni bir meselesi değildir. Plan’ın ortaya atılmasından önce yaklaşık dört senedir Avrupa Konseyi’nin gündeminde yer etmiş bir konudur. Avrupa Savunma Topluluğu (AST)’nu hedefleyen bu planın yanı sıra aynı dönemde, Batı Almanya’nın yeniden silahlanması konusunda geliştirilen ve Pleven Planı’ndan farklı olarak daha az kontrol ve baskıyı içeren, İngiliz Spofford Planı ortaya atılmıştır. Her iki plan da Batı Almanya tarafından reddedilmiştir. Ortaya çıkan çözümsüzlük aynı zamanda Amerikan politikasında, ABD’nin uluslararası rolü ile ilgili yalnızlaşmayı da öngören tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar sonrası, 1950 Eylül’ünde yayımlanan Truman Bildirisi, AST için iki farklı çözüm önermiştir. Bu çözüm önerilerinden birincisi, NATO düzleminde Batı Almanya ve İngiltere’nin görüşünü yansıtan,

Batı Almanya'nın tekrar silahlanmasına izin veren ancak bunu Amerika kontrolüne bırakan bir düzen şeklinde olmuştur. İkinci çözüm önerisi ise, Fransız rotasını işaret eden, Avrupa ordusunu yine Atlantik kontrolünde benimseyen, Batı Almanya'nın ise tamamen silahsızlandırıldığı bir yaklaşımı içermiştir. İkili yaklaşımın net sonucu, 8 Nisan 1951'de, Altılar olarak da anılan, altı Batı Avrupa devletinin imzaladığı Paris Antlaşması olmuştur. Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda olmak üzere altı Avrupa devletince imzalanan bu antlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) resmen kurulmuştur. AKÇT, bu dönemde kurucuları tarafından diğer iki ayağı AST ve Avrupa Siyasi Topluluğu olan üçlü bir yapının, bağımsız bir ayağı olarak görülmüştür. Buna karşılık, bu süreçte yaşanan gelişmeler, bir savunma topluluğunun gelişiminin yavaş ve mücadele gerektirir şekilde olacağını göstermiştir (Duke, 2000, s. 20-23). Bu dönemde ABD'nin bir Avrupa ordusu oluşturulmasına açık desteği söz konusu olmuştur. Avrupa'da ise farklı ülkelerin AST'den beklentileri birbirinden farklı şekillenmiştir. Özünde, dönemin dinamikleri çerçevesinde bir Fransız-Alman çekişmesine dönüşen durum, Almanya için muhtemel NATO üyeliğinde önemli bir kilit noktası olarak görülmüştür (Duke, 2000, s. 27). Nitekim Batı Almanya ancak, 1954 Paris Antlaşması ile işgal statüsünün kaldırılması sonrası, 1955'te NATO'ya üye olabilmıştır (NATO, 2017a). Batı Almanya'nın beklentilerine karşılık, Fransa Batı Almanya'yı bu dönemde NATO'da istememiş ve AST ile NATO arasındaki bağlantıyı kabul etmemiştir. Fakat Batı Almanya'nın NATO dışarısında tutulması, dönemin Kıta Avrupası'nın güvenliği söz konusu olduğunda mümkün olmayan bir durumdur. Tüm bu gelişmeler sırasında, 27 Mayıs 1952'de, AST'yi kuran antlaşma yine Altılarca imzalanmıştır. Fakat imzalanan bu antlaşma Pleven Planı'ndan farklı olmuş, Monnet'in öne sürdüğü oldukça ulus-üstü bir yapıyı içermemiştir. Antlaşma temel olarak, Avrupa devletleri arasında savaşı imkânsız kılmayı amaçlamıştır. Yine bu antlaşma, onaylanması durumunda gelecekte sözü edilen bu yapıyı yaratabilecek ve federal Avrupa'yı mümkün kılacak bir potansiyele sahip, tarihte görülmemiş bir güvenlik şansını yaratan içerikte bir antlaşma olmuştur (Duke, 2000, s. 28-29). Parlamentolarda yapılan oylamalar sonrası, diğer tüm ülkelerde kabul edilmekle birlikte antlaşma, İtalya'da bir kilitlenmeyle karşılaşmış ve Fransız parlamentosundan onay alamamıştır. Antlaşmanın tüm parlamentolardan onay alamaması sonucunda, hem Avrupa Siyasi Topluluğu hem de AST şansı Avrupa için rafa kalkmıştır (Rittberger & Schimmelfennig, 2007, s. 65-67). Yaşanan bu gelişme, güvenlik alanının önemini kesinlikle azaltmıştır. Buna karşılık, Avrupa bütünleşmesi sürecinde güvenlik

alanının doğrudan geçilemeyeceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu gelişme, güvenlik meselelerinin ele alınış şeklini etkilemiştir. Güvenlik meselelerinin, daha düşük seviyede, teğet şekilde, ekonomi politikalarına paralel ve daha ciddi meselelerde ABD'yi kapsar şekilde ele alınması sonucunu beraberinde getirmiştir (Duke, 2000, s. 34-36).

AST'nin yukarıda bahsi geçen başarısızlığı, yarı etkin bir Avrupa güvenlik ve savunma örgütü olan Batı Birliği'ne geri dönüşü beraberinde getirmiştir. 1954'te gerçekleştirilen Paris Mutabakatları ile 1948'de Batı Birliği'ni kuran Brüksel Antlaşması'nda yapılan bir dizi değişikliğe paralel BAB kurulmuş, İtalya ve Batı Almanya bu yapıya dâhil edilmiştir. BAB, bir mekanizma olarak, NATO ile organik bir bağa sahip olacak şekilde geliştirilmiştir. Aynı zamanda bu revizyon ile kıtada ciddi bir problem olan Fransa-Batı Almanya arasında mevcut, Saar Bölgesi meselesi de bir referandum yapılması kararıyla çözüme kavuşturulmuştur (WEU, 1954). 1957'de yapılan referandum ile bölgenin Batı Almanya'ya bağlanması, iki devlet arasında mevcut ciddi bir problemi ortadan kaldırmıştır. Bu girişim sonrası Batı Almanya'nın NATO'ya katılması ve ABD'nin kıtada giderek artan etkinliği, bir karşılık olarak Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısının bir diğer bloğu olan Varşova Paktı'nın 1955'te oluşturulmasının önemli sebepleri olmuştur. Böylelikle Soğuk Savaş döneminde Avrupa güvenliğinin yapısını domine eden düzen kurulmuştur (Duke, 2000, s. 39-41).

Bu dönemin esas teması, özetle, Avrupa'da güvenlik ve barışın tesisi için Batı Almanya'nın dâhil edildiği ve silahlanmasının önüne geçildiği bir yapının tesisini içermektedir. ABD öncülüğünde, Batı Avrupa devletlerince savunulan bu yapı, bir dizi plan ve programı beraberinde getirmiş ve güvenlik unsuru bu çerçevede Avrupa bütünleşmesinde en temel rolü üstlenmiştir. Bu dönemde, güvenlik tanımları geleneksel anlayışı işaret etmekle birlikte, barış ve güvenliğin sağlanması hedefi bir savunma yapısını ve askeri bir mekanizmayı oluşturmayı içermiştir. Buna karşılık Fransa'nın Batı Almanya'nın silahsızlandırılmış durumunun korunması ısrarı ilk etapta Avrupa'nın savunması konusunda tartışmaların odağını oluşturmuştur. Burada, bir ülke silahsızlandırılır ve ordusundan arındırılırken diğer ülkelerde benzeri bir durumun olmayışı, aksine askeri yapıların koordinasyonla güçlendirilmesi hedefi, eril bir dürtüyle bağımlı kılma, kontrol etme unsurlarını içermesi bakımından dikkate değer bir diğer meseledir. ABD ve İngiltere'nin ısrarı

ile Batı Almanya'nın silahlandırılması durumu da aynı şekilde, yükselen Sovyet tehdidi karşısında atılmış eril bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu noktada ortaya çıkan bir diğer bağımlılık öyküsü, ABD etkisi ile NATO çerçevesinde eril yapının nasıl bu dönemde Avrupa içerisinde işlediğidir. Güvenlik ve savunma alanında, ABD'ye bağımlı bir Avrupa'dan bahsetmek böylesi bir çağrışımı da beraberinde getirmektedir. Çünkü ortada korunması gereken bir Avrupa ve onu koruyacak olan ABD vardır, bu da toplumsal cinsiyet stereotiplerinin bu alandaki net uygulamasıdır. Nitekim 1950-1954 arası Avrupa Savunma Topluluğu'nun oluşturulması çabalarına karşılık, Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik ve savunma alanlarına fazlaca dokunulmadığı görülmektedir. Bunun temel nedeni ise basit şekilde, Avrupa güvenliği için NATO'nun, dolayısıyla ABD garantisinin varlığı olmuştur (Howorth, 2007, s. 5).

AST ve Avrupa Siyasi Topluluğu girişimlerinin başarısızlığının yanı sıra, BAB'ın doğduğu bu dönemde Avrupa'da NATO ve Varşova Paktı düzleminde iki ağır silahlı kamp oluşmuş ve NATO bu denklemde Avrupa güvenliğinde BAB'dan daha etkili konuma gelmiştir. Bu dönemde BAB'a bağlı oluşturulan silahlanma kontrol ajansı asla tamamlanamamıştır ve bunun temelinde de üyeler arasında bu dönemde bir ekonomik entegrasyonun bulunmaması yatmaktadır. Bu çerçevede, 1955 yılında gerçekleşen Messina Konferansı, üyelerin bu duruma karşı geliştirdikleri farkındalığın göstergesi olmuştur. 1956'da yaşanan Süveyş fiyaskosu ise Avrupa için ABD'ye daha az bağımlı olma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Tüm bu gelişmeler beraberinde, 1956'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET'nin) şekillendirilmesini getirmiştir. 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile AKÇT'yi kuran altı devlet tarafından AET ve yine aynı antlaşma ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. Bu antlaşma, ortak dış politika ve güvenlik adına hükümler içermemekle birlikte, siyasi bütünleşme adına önemli bir girişim ve kaynak olarak görülmüştür (Duke, 2000, s. 42). Aynı zamanda Roma Antlaşması, 119. Maddesinde belirtilen eşit işe eşit ücret ilkesiyle toplumsal cinsiyet eşitliği adına Avrupa bütünleşmesindeki ilk adımın atıldığı antlaşmadır (Allwood, Guarinna, & MacRae, 2013, s. 1).

Bu gelişmelerin peşi sıra yaşanan ve gerek Avrupa bütünleşmesinin geneline gerekse özelde güvenlik politikasına etki eden önemli gelişme ise 1958'den başlayarak Fransa'daki

De Gaulle iktidarı olmuştur. Temel hedefi Fransa'nın Avrupa'ya liderlik ettiği bir yapıyı inşa etmek olan Fransız lider De Gaulle, aynı zamanda Topluluk içinde ulus-üstü bir yapı yerine hükümetlerarası bir yapının hâkim olması gerektiğine inanmış ve girişimlerini de bu anlamda gerçekleştirmiştir (Duke, 2000, s. 42-45). Fransa'nın güvenlik politikalarının bu dönemde ve gelecekte şekillenmesinde etkili olan De Gaulle'ün güvenlik konusundaki bakış açısı, oldukça maskülen ve devlet egemenliğiyle doğrudan bağlantılı bir çizgide tanımlanabilir. De Gaulle'ün bakış açısının temelinde, Fransız nükleer gücünü yaratmak ve NATO'nun kıtada hâkim bütünleşik yapısından aşama aşama çekilmek yatmıştır. 1958-1961 arasında De Gaulle'ün hükümetlerarası yapıda farklı iş birlikleri oluşturmaya dönük baskıcı yönlendirmeleri Avrupa bütünleşmesinin ve dolayısıyla bunun önemli bir ayağı olan güvenlik politikasının seyrinde yaşanan bir dizi gelişmeyi beraberinde getirmiştir (Teasdale, 2016, s. 52-54).

De Gaulle'ün devlet egemenliğini önde tutan maskülen bütünleşme ve bu çerçevede savunucusu olduğu konfederasyon fikrinde, Avrupa'da Fransa'nın lider rol üstlenmesinin yanı sıra kıtada ABD etkisinin, bir diğer deyişle ABD'ye bağımlılığın, azaltılması etkili olmuştur. Bütünleşme boyutlarının araştırılması için bir komisyon kurulmuş ve başına Fransız Büyükelçi Fouchet getirilmiştir. Onun tarafından ortaya atılan ve Fouchet Planı olarak anılan, temelde karar alma mekanizmalarında oy birliğine dayanan iki plan, diğer ülkeler tarafından reddedilmiştir (Teasdale, 2016, s. 2-6). Bu gelişmenin ilk sonucu, Fransa'nın 1962'de İngiltere'nin ilk AET başvurusunu vetosu olmuştur. Belirtilen bu sonucu doğuran bir diğer gelişme ise bu dönemde ABD ve İngiltere arasında gerçekleşen Nassau Antlaşması olmuştur. Bir savunma antlaşması olan bu belge, Fransa tarafından İngiltere'nin ABD'ye yönelişinin kanıtı olarak görülmüştür. İkinci bir sonuç ise Topluluk içinde bir Atlantikçi-Avrupacı uzlaşmazlığının artık iyice su yüzüne çıkışı şeklinde olmuştur. Bu iki sonuca paralel, siyasi, güvenlik ve savunma konularında iş birliği Avrupa'da devam eden yedi yıl boyunca gündeme gelmemiş ve BAB'ın da etkisizleşmesi durumu ortaya çıkmıştır (Duke, 2000, s. 46-51).

De Gaulle dönemi özetle, bugün AB'de hala mevcut hükümetlerarası çizginin yerleştiği dönem olmuştur. Bu da bugün hala AB içinde izlerini görebildiğimiz, hiyerarşiyi teşvik eden tavırla güçlü devletlerin ön plana çıktığı, ataerkil bir bakış açısıyla oluşturulmuş eril bir yapılanmayı getirmiştir. Bir diğer geleneksel eril unsur, bu gelişimin temelinde yatan

devlet egemenliği meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek anlamda ortak politikalar yaratılamamasının temeline yerleşen ve bu dönemden itibaren Avrupa bütünleşmesinde kendine daha net yer bulan bu mesele, üst otoriteye yetki devrini zorlaştırmakta ve hatta imkânsız kılmaktadır.

De Gaulle döneminin önemli bir boyutu, NATO düzleminde ABD baskısından kurtulma girişimini içermesi olmuştur. Bu girişimin normalde, eril baskıyı bağımlılığın ortadan kaldırılması yoluyla azaltması beklenirken, iktidar mücadelesine bağlı gelişen hükümetlerarası duruş eril yapıyı korumuş ve hatta Topluluk içinde yerleşmesini sağlamıştır. Farklı gruplar arasındaki bu güç mücadelesi ve buna bağlı gelişen hiyerarşi, eril yapılanmanın temelinde yatan unsurdur (Morrell, Jewkes, & Lindegger, 2012, s. 12). Şekillendirilen yapıda tarihin buraya kadar anlatılan kısmında bu konuda aktif şekilde yer alan bir kadın bulunmamaktadır. Bu da oluşumu itibariyle yapının, ne denli eril olduğunun en net göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların uluslararası ilişkiler ve güvenlik meselelerinde konunun dışında tutuluğu meselesi (Thickner, 1992), Avrupa bütünleşmesi tarihinin bu boyutunda da farklı gerçekteşmemiştir.

Güvenlik alanında yukarıda bahsi geçen yıllarda açık şekilde yerleşen ve etkisi ileride de görüleceği üzere devam etmiş bir eğilim olan hükümetlerarasıcı çizgi, devlet ideolojilerinde milliyetçiliğe dayalı bakış açısının Avrupa bütünleşmesinde bir tezahürüdür. Geleneksel bakış açısının toplumsal cinsiyeti göz ardı edişi, güvenlik alanında da kendine yer bulmuştur ve klasik literatür de büyük ölçüde bu durumu desteklemektedir. Milliyetçilik, maskülen bir yapıdır. Geleneksel yapıda, normatif erkekliğin aksine hegemonik maskülenlik ideal olmaktan çok, doğal olarak görülmüştür. Hegemonik maskülenlik, milliyetçiliğin kültür ve ideolojileriyle doğrudan bir ilişkiye sahiptir. Bu doğrudan ilişkinin temelinde milliyetçiliğin sahip olduğu, ırk, sınıf, cinsiyet gibi temel ayrımlara dayanan ve tarihsel olarak inşa edilmiş bir yapı bulunmaktadır. Milliyetçilik devlet kurum ve ideolojileriyle bağlantılıyken bu kurumların tarihsel olarak kontrolünde erkeklerin bulunması bu doğrudan ilişkiyi destekleyen başka bir açıyı sunmaktadır (Nagel, 1998, s. 243-249). Dolayısıyla, bu bilgilerden hareketle, Avrupa bütünleşmesi sürecinde, kurumsal yapının tarihsel düzlemde oluşma şekli de erkek egemen bir şekilde gerçekteşmesi bakımından buna bir örnektir. Bunun yanında milliyetçi ideolojinin savunularının kurumsal yapılanmaya yansımaları, temelde

Avrupa bütünleşmesinin ve özelde güvenlik politikası alanının inşa sürecindeki eril baskıyı gösteren unsurlardır.

Bu dönemde, İngiltere ve ABD'nin ortak görüşü bir Avrupa bütünleşmesinin Atlantik işbirliği içinde gelişmesi gerektiği yönünde olmuştur (Duke, 2000, s. 51). Nitekim NATO içinde Avrupa savunması konusunda NATO'nun askeri, ekonomik ve politik kapasitesinin uygun hale getirilmesi için çalışmalar yapılması adına yapılandırılan, ismi ile müsemma Üç Akil Adam Komitesi raporunda da iki gelişimin paralel olması gerektiği ifade edilmiştir (NATO, 2017b). De Gaulle'ün yaşanan gelişmelere ve Nassau Antlaşması'na karşı tepkisi ise Fransa'nın NATO'yla olan ilişkilerini askıya alması olmuştur. Fransa bu gelişmeler sonrası kıtada ortaklık konusunda ancak Batı Almanya ile bir noktada buluşabilmiş ve bu da 22 Ocak 1963'te taraflar arasında imzalanan Elysee Antlaşması'nı beraberinde getirmiştir (Duke, 2000, s. 51-52). Bu antlaşma ile taraflar arasında güvenlik ve savunma ile ilgili tüm önemli kararların koordine edilmesi konusunda anlaşılmış, dış politikadaki tüm önemli sorunlar için karşılıklı danışılmasına karar verilmiştir. Bu antlaşma ile hedeflenen esas husus ise kıtada güvenlik ve savunma anlamında bir Fransız-Alman yapısının inşası olmuştur (CVCE,2016).

İlerleyen yıllarda üç önemli Fransız krizi, Avrupa bütünleşmesini ve ortak güvenlik politikasının gelişimini derinden etkilemiştir. 1965 yılında De Gaulle, Fransa'nın NATO'dan çekilerek ilişkilerini ikili antlaşmalar ile yürüteceğini açıklamıştır. Ancak bu durumun sadece ABD ile değil Altılarla olan ilişkiler konusunda da bir gerilime yol açacağı görülmüştür. Öyle ki Fransa'nın bu tutumu, Anti-Amerikancı olmaktan çok Avrupa için bir güvenlik meselesi olarak algılanmıştır. Sözü edilen krizin sonucu, 1966 yılında Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çekilmesi olmuştur. İkinci kriz ise, yine 1965 yılında, Ortak Tarım Politikası ekseninde gerçekleşmiştir. Temelinde, De Gaulle'ün AET ve Komisyonun fazla federalist bir çizgiye geldiği yönündeki görüşü bulunan bu kriz, Lüksemburg Uzlaşısı ile getirilen, devletlerin hayati öneme sahip olduğunu düşündüğü konularda sahip olacakları veto hakkı ile çözüme kavuşturulmuştur. Üçüncü kriz ise 1967 yılında ikinci kez Fransa'nın İngiltere başvurusunu reddedişi olmuştur (Duke, 2000, s. 53-54). Aynı dönemde Avrupa bütünleşmesinde yaşanan bir diğer gelişme, Haziran 1967'de yürürlüğe giren Füzyon (Brüksel) Antlaşması ile AET, AKÇT ve EURATOM'un Avrupa Toplulukları çatısı altında

birleştirilerek, tek bir Komisyon ve Konsey ile yürütülmesine karar verilmesi olmuştur (European Union, 2018a).

1969 yılı, Avrupa bütünleşmesinin seyrinde bir diğer değişimin başlangıcı niteliğindedir. Bu yılda, Fransa’da yaşanan hükümet değişikliği sonucu De Gaulle’ün yerine geçen daha ılımlı bir politik bakış açısına sahip Pompidou iktidarı ile Fransa’nın siyasi çizgisinde bir dizi değişim meydana gelmiştir (Teasdale, 2016, s. 52). Aynı yıl İngiltere’de de bir hükümet değişikliği yaşanmış ve bu gelişmeler İngiltere’nin Topluluk üyeliğinin önünü açmıştır. Bunların yanında, 1968’de ABD’de Nixon’ın iktidara gelişi, Avrupa güvenliğinde taraflar arasında daha uyumlu politikaların geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde oluşturulan yeni düzlem ise NATO içerisinde geliştirilmesi planlanan Avrupa Grubu (EUROGROUP) olmuştur. Bu yapının, BAB yerine geçecek bir mekanizma olması hedeflenmiştir. Bu yapı, Avrupa güvenliğinde yaşanan NATO eksenine kaymanın bir sonucudur. Bu yapının, Avrupa entegrasyonu ve meselelerinin, İngiltere’nin üyeliği dâhil olmak üzere tartışılacağı bir platform olarak yapılandırıldığı görülmektedir. Altı ayda bir düzenlenecek, Avrupa Grubu üye ülkelerinin savunma bakanlarının bir araya geleceği toplantılarda, Avrupa güvenliğini ve Transatlantik ilişkileri tartıştıkları, güvenlik alanının şekillendirildiği bir ortam amaçlanmıştır (Duke, 2000, s. 55-58) .

1969 Lahey Zirvesi’nde ise AT’nin genişlemesine yönelik olarak İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile katılım müzakerelerine başlanması kararı alınırken, bunun yanı sıra bütünleşmenin derinleşmesi için iki ayrı komite oluşturulmuştur. Bu komitelerden birincisi, ortak para birimi konusunda çalışmalar başlatmak amacıyla oluşturulan Werner Komitesidir. İkinci komite ise, Topluluk dış politikası konusunda çalışmalar başlatmak üzere oluşturulan Davignon Komitesi olmuştur (Geary, 2012, s. 15). Davignon Komitesi raporunda (Lüksemburg Raporu), savunma meselesine yer verilmemiştir (European Communities, 1970). Bu durumun sebebi ise savunma meselelerinin Transatlantik ilişkilere zarar verebilme ihtimali olmuştur (Duke, 2000, s. 58). Bu gelişme yukarıda bahsi geçtiği üzere, dönemin Transatlantik ilişkilerindeki yumuşamayı ve NATO eksenine kayan Avrupa güvenlik anlayışını onaylar niteliktedir. Lüksemburg Raporu, Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ)’nin resmi olmayan biçimlenmesini başlatmıştır.

ASİ, dış politikada bir dizi danışma ve koordinasyon ile Topluluk içinde bu alanda uyumlaşmanın sağlanmasını amaçlamıştır. Bu çerçevede 1973 yılında yayımlanan bir diğer rapor, Kopenhag Raporu olmuştur. Bu rapor ile üye devletlerin önemli dış politika meselelerinde birbirlerine danışarak bir tavır belirlemesi yönündeki ilke kabul edilmiştir. Bu raporun bir topluluk değil bir ortaklık çağrısı olması dikkate değer bir nokta olmuştur. ASİ içerisinde güvenlik, siyasi boyutları ile yer almıştır (European Commission, 1973). 1975 yılında Tindemans'ın ASİ'nin geleceğine ilişkin raporunda, Avrupa bütünleşmesinin ortak güvenlik politikası olmaksızın tamamlanamayacağı, eksik kalacağı açık şekilde öne sürülmüştür (Tindemans, 1975). 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonrası, 1980'de AT'nin ortak kınama yayınlaması dışında bir etki yaratamaması, ASİ'nin başarısızlığı olarak görülmüştür (Duke, 2000, s. 62). Diğer yandan, aynı yıl yayınlanan ve Filistin-İsrail çatışmasına eşitlikçi bir yaklaşım getiren Venedik Bildirisi ise ASİ'nin en önemli başarısı olarak görülmektedir (Hollis, 1997, s. 18). 1981 Ekim'inde yayımlanan ve Tek Avrupa Senedi'ni (TAS'ı) şekillendiren üç rapordan biri olan Londra Raporu, açık şekilde üyeler arasında siyasi işbirliğinin merkez unsur haline gelmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu rapor, ortak tutumun yanı sıra ortak eylemi de kapsamı bakımından ASİ'nin kapsamını genişletmiştir. Ayrıca rapor, Komisyonun etkinliğini tüm seviyelerde arttırmayı hedeflemesi bakımından dikkat çekicidir. Güvenliğin siyasi boyutlarını da kapsar şekilde genişletilen ASİ'ye karşılık, bu belgede güvenliğin siyasi boyutlarının ne olduğu, İrlanda'nın bağlantısız statüsü çerçevesinde açık şekilde tanımlanmamıştır (Hill & Smith, 2000, s. 114). 1981 Kasım'ında Genscher ve Colombo tarafından hazırlanarak Konsey'e sunulan raporda, Avrupa Birliği'nin kurulabilmesi, Toplulukların güçlendirilmesi ve işbirliği alanlarının güvenlik alanı da dâhil olmak üzere derinleştirilmesiyle ilişkilendirilmiştir (Hill & Smith, 2000, s. 119). 1983 yılında kabul edilen Resmi (Solemn) Deklarasyonu'nda Avrupa'nın güvenliğin siyasi boyutu dâhil olmak üzere dış politikada tek sesle konuşarak dünya barışının sağlanmasına katkıda bulunabileceği belirtilmiştir (Hill & Smith, 2000, s. 126). Ayrıca bu anlamda Üye Devletler arasında ortak tutum ve hareket kabiliyetinin gerçekleşmesi ile ASİ'nin gelişmesi ve güçlenmesi vurgulanmıştır. Deklarasyon, güvenliğin politik boyutlarından biri olarak ekonomiyi göstermiş ve bu yolla güvenliği işbirliğine dâhil etmiştir. Aynı zamanda belge bu şekilde Londra Raporu'nu genişletmiştir. Deklarasyondaki bu iyimser çizgiye karşılık güvenlik, ASİ içinde marjinal bir noktada kalmıştır. ASİ konusunda

yayımlanan sayısız bildirme ve rapora karşılık, ASİ'nin erken dönem pratik anlamda katkı ve kayıtları belirsiz olmuştur (Duke, 2000, s. 61-65).

1970'lerde Avrupa-Amerika ilişkilerinde yaşanan bir dizi negatif gelişme, Amerika'ya karşı şüphecilik tekrar yükselişi ve Avrupa'nın güvenlikteki rolü tartışmalarının gündeme gelmesi sonucunu doğurmuştur. 1984'te gerçekleşen Fontainebleau görüşmesi, ortak dış ve güvenlik politikasının oluşturulmasında mevcut zorlukların gözlemlendiği ilk basamak olmakla sembolleşmiştir (Duke, 2000, s.70). Bu gelişme sonrası Doodge Komitesi kurulmuş ve TAS için çalışmalar başlamıştır. 1986'da imzalanan ve Temmuz 1987'de yürürlüğe giren TAS, Avrupa bütünleşmesi adına bir dönüşümün başlangıcı niteliğindedir (Novak, 2018). 1985'te Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'un iktidara gelişi ve bu vesileyle Doğu'da başlayan çözüme, hem Doğu-Batı diyalogu hem de Batının kendi içinde diyalogu adına önemli bir gelişme olmuş ve bu dönemde Avrupa'da yaşanan değişimi de desteklemiştir. TAS, AT'nin yetki alanını genişleten ve tek pazar programını başlatan antlaşmadır. Roma Antlaşması'nda bir dizi değişiklik yaparak Topluluk yetkilerinin kapsamını ve kurumsal yapısını geliştirmiştir. Bu antlaşma ile ASİ resmileşmiş ve AT ile aynı hukuki çatı altında birleşmiştir. Bu antlaşmanın 3. Başlığı, ASİ için temel oluşturmuş ve bu başta Maastricht, daha sonra da Amsterdam Antlaşmalarına şekil veren bir adım olmuştur. TAS, ASİ'nin güvenliğin siyasi ve ekonomik boyutlarını kapsayacağını belirlemiştir. (Duke, 2000, s. 70-72).

1980'lerde BAB'ın tekrar canlanması çalışmaları olmuş ve bunlar Simon Duke (2000, 72-78) tarafından beş temel neden ile açıklanmıştır. Birinci neden, 1970 Lüksemburg Raporu'ndan başlayarak Avrupa entegrasyonunun güvenlik boyutu olmaksızın tamamlanamayacağı inancıdır. Bir diğer neden ise ABD ve müttefikleri arasında Avrupa güvenliğinde işbirliği konusunda mevcut anlaşmazlıklardır. Üçüncü neden Fransa'nın 1966'da NATO'nun askeri kanadından ayrılmasıyla ortaya çıkan benzersiz durumdur. Dördüncü neden, 1980'lerin ortasında Helsinki süreci ve Avrupa güvenlik diyalogunun barındırdığı güçlü insan hakları eğilimiyle güvenlik meselelerinin sadece askeri meseleler olmasının dışına çıkmasıdır. Son olarak Duke, NATO ile yük paylaşımı konusunda süregelen anlaşmazlıkların etkisini ileri sürmektedir. Bu çerçevede, Avrupa-ABD gerilimi Avrupa'daki entegrasyonu hızlandıran bir gelişme haline gelmiştir.

Bu gelişmeler ışığında, 1984-1985 yılında Fransa liderliğinde yapılan bir dizi görüşme sonrası 1985 yılında, Bonn'da BAB'ın yeniden doğuşu gündeme gelmiştir. Burada, üyelerin güvenlik meselelerinde uzlaştığı ve Batı Avrupa'da işbirliğinin giderek derinleştiği bir yapının inşası hedeflenmiştir (WEU, 2002). Fakat bu yeniden doğuşun önünde bu dönemde mevcut bir dizi engel vardı. BAB ortak hareket kabiliyeti olan hükümetlerarası organlara sahip değildi ve tek başına hareket kabiliyeti bu dönemde bulunmamaktaydı. BAB'ın NATO'ya alternatif olacağı yönündeki endişe bu konudaki bir diğer engeldir. Son olarak Avrupa entegrasyonunun savunma ve güvenlik alanlarında işbirliği olmaksızın sağlanamayacağı görülmüştür. Ancak AT ve BAB arasında bu dönemde resmi bir bağ bulunmamaktaydı ve 12 AT üyesinden yalnızca 7'si BAB üyesiydi (Duke, 2000, s. 78).

2.2 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrupa'da Güvenlik Politikasının Gelişimi

1989 Kasım'ında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla iki Almanya'nın birleşmesi ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması, Avrupa güvenliğinde AT üyeleri için daha yakın işbirliğini mümkün kılmış ve ortaya çıkan yeni ve belirsiz durum, ABD'de yeniden yalnızlaşma söylemelerinin kullanmaya başlanmış olması ile de birleşince bunu gerekli hale getirmiştir. Kaleme alınmasının ana amacı parasal birliğin sağlanması olan Maastricht Antlaşması'na giden Hükümetlerarası konferansın ajandasına bir ortak dış ve güvenlik politikasının oluşturulması da eklenmiştir. Bu dönemde ortak bir dış politikaya ve güvenlik politikasına olan ihtiyacın aciliyeti sıkça dile getirilmeye başlanmıştır. ASİ'nin bu politikanın geliştirilmesi için önemli bir zemin hazırladığı söylenebilir. ASİ sayesinde taraflar arasında ortak değerler ve ortak bir kimlik geliştirilmesi mümkün olabilmıştır. Ayrıca, ASİ, ODGP'nin federalizm ya da ulusal otonomi dışında, en düşük ortak paydada buluşarak da gerçekleşebileceğini göstermiştir (Duke, 2000, s. 80-82). Bu durum, ASİ'nin gelişimi sürecinde ve devamında AB'nin kuruluşunda, yukarıda ayrıntılı şekilde açıklanan, hegemonik maskülenliğin devam ettiğini göstermektedir. Bu aşamada hala devlet egemenliği öncelikli bir meseleyken, askeri kapasite ve savaş kabiliyetine dayalı geleneksel güvenlik anlayışının kırılmakla birlikte değişmediği gözlemlenmektedir.

1990-1991 yılları sonrasında Avrupa güvenliği konusunda belirsizlikler yaşanmıştır. Örneğin, İngiltere diğer AT üyelerini bilgilendirmeden Körfez'e ABD ile beraber hareket etmek üzere muharebe birlikleri göndermiştir. Söz konusu olay, devletlerin özünde hala ulusal çıkar odaklı kararlar aldıklarının en açık göstergesidir. Körfez Savaşı'nın ve devamında Yugoslavya Krizinin Avrupa için güvenlik politikasının inşasında bir dizi önemli etkisi olmuştur. Yaşanan gelişmeler, güvenlik ve savunmayı Avrupa bütünleşmesinin önemli meselelerinden biri haline getirmiştir. Zamanın darlığı, bu meselede ASİ ve AT üzerine bina edilecek ve BAB desteği ile devam ettirilecek bir ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturulması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Körfez Savaşı ayrıca, Topluluk kararlarını uygulayabilecek bir ortak silahlı kuvvet ihtiyacına olan inancı geliştirmiştir (Duke, 2000, s. 82-85). Bugün savaş ve erkeklik alanında yapılan araştırmaların baskın sonucu, erkekliğin savaşın toplumsal yaşamda anlam kazanması ve meşru kılınması açısından kullanılan ciddi bir unsur olduğudur (Hutchings, 2008, s. 392-393). Barrett'in çalışmaları (1996), hegemonik erkeklik ve savaş arasında doğrudan bir ilişki olduğunu örneklendirerek kanıtlar niteliktedir. Barrett çalışmasında, bir yandan hegemonik erkeklik ile askeri yapılanmalar arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken diğer yandan da ordu içerisinde hiyerarşinin oluşumunu erkeklik ile paralel şekilde açıklamıştır (Barrett, 1996, s.140-141). Barrett aynı çalışmasında (1996, s.140-141) , birinci durumu savaşın erkeklik vesilesiyle meşrulaştırılması, ikinci durumu ise savaşın aynı çerçevede tanınması ve anlamlandırılması meseleleriyle bağdaştırmıştır. Nitekim yukarıda bahsi geçen durumda da Körfez Savaşı, Avrupa için silahlı savunma gücü oluşturulması yönündeki fikri beslemesi açısından oluşan benzer bir perspektifi sunmaktadır.

1990-1991 yılları arasında yapılan HAK'da ve diğer toplantılarda geliştirilmeye çalışılan ODGP konusunda üye ülkelerin birbirinden farklı görüşleri olmuştur. Antlaşmada bu konu ile ilgili yapılacak düzenlemelerde, ODGP'nin kapsamının ne olacağı, bu konuda Birlik bünyesinde verilecek kararların neler olacağı, bu kararların nasıl verileceği, ABD'nin bu alandaki rolü gibi meseleler belirtilen farklı görüşleri ve anlaşmazlıkları beraberinde getirmiştir. Lüksemburg başkanlığı döneminde yayımlanan Politik Birlik Konsepti Belgesi'nde, ODGP'nin, Topluluğun tüm güvenlik meselelerini içerir şekilde ancak savunma meselesi dışarıda tutularak hükümetlerarası alanda kalacak ve devletlerin geleneksel pozisyonları korunacak şekilde dizayn edilmesini önermiştir. Buna karşılık belgede, kurumların pozisyonlarının ne olacağı ve Konseydeki karar alma mekanizmasının nasıl

çalışacağı soruları yanıtızsız bırakılmıştır (Duke, 2000, s. 85-86). Haziran 1991’de başlayan Almanya’nın başkanlığı döneminde ise diğerlerinden farklı olarak müktesebata yönelik girişimler yapılmıştır. Bu dönemde hazırlanan Taslak Avrupa Birliği Antlaşması, sütunlu yapının ortadan kaldırıldığı, tüm girişimlerin tek bir çatı altında toplandığı bir yapıyı amaçlamıştır. Fakat bu girişim, diğer üye ülkeler tarafından kabul görmemiştir. Bunların yanı sıra Avrupa Birliği’nin inşası sürecinde bir dizi girişim daha olmuş ve özetle, Maastricht Zirvesi öncesi, 1990-1991 yılları arasında HAK ile Maastricht’in yapısı inşa edilmiştir. Maastricht Antlaşması’nın sahip olduğu üç sütunlu yapı da bu dönemin bir eseri olmuştur (Duke, 2000, s. 86-92) . Ortaya çıkan bu üç sütunlu yapı, ODGP konusunun hükümetlerarası düzeyde bırakılmasıyla, yani devletlerin egemenliklerini koruma içgüdüleriyle net şekilde ilişkilidir. Bu çerçevede bu dönemdeki esas tartışmanın, siyasi bütünleşmenin ekseninin hükümetlerarası çizgiye mi yoksa federal yapıya mı yaklaştırılacağı üzerinden gittiğini söylemek mümkündür.

Bu sırada ABD’nin tutumu, tarihsel olarak Avrupa’nın güçlenmesini ve işbirlikleriyle güvenlikte rol oynamasını desteklemesi ancak bunun ABD liderliğine ve NATO yapılanmasına karşı bir tehdit olmasından duyduğu endişe etrafında şekillenmiştir. Zamanla ABD için NATO, Avrupa güvenliğinde rol oynamak ve Almanya’daki varlığı adına en ciddi araç haline gelmiştir (Duke, 2000, s. 92-93). Bu durum da ABD’nin söz konusu endişelerini desteklemiştir. 1991 Şubat’ında ABD, Bartholomew Memorandumu ile ABD’nin, NATO’nun Avrupa güvenliğinde merkezi rolünü sürdürmesine ve BAB ile AT arasındaki muhtemel birleşmeye karşı duruşunu açık şekilde belirtmiştir (Salmon & Shepherd, 2003, s. 152-153). Böylesi bir bütünleşme NATO’dan bağımsız bir yapının ortaya çıkmasını ve böylece Avrupa’ya müttefiklerinden bağımsız hareket kabiliyetini kazandıracaktır. ABD içinse Avrupa’da oluşacak bu alanda bir ortak politikanın, NATO içinde veya NATO ile çakışmayacak şekilde ve Avrupa’nın özerkleşerek dışarıda marjinal ilişkiler kurmasını engelleyecek yapıda gerçekleşmesi önemli olmuştur (Duke, 2000, s. 95-97). Burada açık şekilde ABD’nin Avrupa’yı bağımlı kılmak yönündeki politikasının Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam ettiği görülmektedir. Soğuk Savaş’ın bitişine paralel, NATO’nun kurulum amacını yitirdiği ve örgütün varlığını sürdürebilmek için bir dizi değişime ihtiyaç duyduğu bir zemin ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, 1980’lerin başında BAB’ın tekrar aktifleşmesi çalışmalarıyla başlayarak, 1987 Lahey Zirvesi ve devamında 1990’ların ilk yıllarında

NATO'dan bağımsız bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) inşası fikri gelişmiştir. Bu durum, ABD tarafından bir takım tereddütleri de beraberinde getirmiştir. Ancak bu dönemde bu konuda tam olarak bağımsız bir yapının oluşması için uygun bir ortam oluşmamıştır ve nitekim AGSK 1990'ların ilk yarısından başlayarak NATO içerisinde şekillenmiştir (Howorth, 2000, s. 4-6).

Maastricht Zirvesi, ODGP'nin içerisine savunmanın dâhil edilmesi ve ODGP'nin BAB ve AB çatısı altında şekillenecek olması bakımından bir Fransız-Alman işbirliği zaferi olarak yorumlanmıştır. Maastricht Antlaşması, İngiltere ve taraftarı devletlerden gelen tüm itirazlara karşılık ikinci ASİ olmanın çok ötesine geçmiştir (Duke, 2000, s. 98) . AB'yi kuran Maastricht Antlaşması, Birlik'i üç sütunlu bir yapı üzerine inşa etmiştir. Antlaşma, ODGP'nin yaratımı sürecini ASİ'nin halefi olarak göstermiştir. Antlaşma ile inşa edilen üç sütunlu bu yapı, AT, ODGP ve Adalet ve İç İşleri olmak üzere şekillendirilmiştir. İkinci sütunda ODGP'nin yanı sıra insan hakları, demokratikleşme ve uluslararası işbirliklerinin teşviki de yer almıştır. Uluslararası sistemde Avrupa'nın tek ses olduğu bir dış ve güvenlik politikasının yanında zamanla oluşturulması hedeflenen ortak savunma yapısının da altı çizilmiştir. BAB ise bu antlaşma ile AB'nin ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirilmiştir (European Communities, 1992). Bu dönemde ODGP, ASİ'nin çok ötesine geçerek ortak Avrupa savunmasının da dâhil olduğu güvenlikle ilgili dönemin tüm beklentilerini karşılayan bir yapıyı ortaya koymuştur. ODGP sütunu hükümetlerarası yapıda oluşturulmuş, sorumluluklar Konsey ve Komisyon arasında paylaşılmasına karşılık subsidiarite/yerindenlik ilkesi ile hükümetlerarası çizginin dengesi sağlanmaya çalışılmıştır (Duke, 2000, s. 98-103).

Maastricht Antlaşması'nın içeriğine ayrıntılı şekilde bakıldığında, öncelikle antlaşmanın A Maddesinde, kurulan Birliğin AT temelinde yükseldiği ve antlaşmada tanımlanan politika ve işbirliği alanları üzerinde inşa edildiği açıkça belirtilmiştir. Madde C'de sürekliliği ve bütünlüğü sağlayan tek bir kurumsal çerçevenin altı çizilmiştir. Güvenlik meselelerini de kapsar şekilde dış ilişkilerin uyumunda görevli organlar olarak, Konsey ve Komisyon gösterilmiştir. Madde P ile TAS'nin üçüncü başlığı iptal edilmiş, ODGP ASİ'nin halefi olarak gösterilmiştir. Madde B'de ise açık şekilde zamanı geldiğinde ODGP'ye dâhil olacak ortak savunma politikası hedefi belirtilmiştir. Antlaşmada 5. Başlık altında ODGP'nin ana hatları, ODGP hakkındaki genel hükümler başlığı altında çizilmiştir (European

Communities, 1992). Özetle, ODGP'nin bu alandaki tüm meseleleri içerdiği belirtilmiş, gelecekte olması hedeflenen ortak savunma yapısı ve buna yönelik oluşacak ortak savunma politikasını içerdiği ifade edilmiştir. Başlık altında, üye devletlerin nitelikli güvenlik ve savunma politikaları ODGP'nin dışında tutulmuş ve Kuzey Atlantik Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerle saygı göstereceği, bu anlamdaki sorumluluklarla ODGP'nin bağdaşacağı açıkça belirtilmiştir. Bunların yanı sıra, savunma konusundaki işbirliklerinin yalnızca oy birliği temelinde konu edileceği kararı ifade edilmiş ve BAB antlaşmada AB'nin gelişiminin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir. Antlaşmanın J Maddesi 1.1. Bölümü'nde yer alan, "Birlik ve Üye Devletleri ODGP'yi tanımlayıp yürürlüğe koyarlar" ifadesi, AB'nin bu alandaki hükümetlerarası yapısını açıkça ortaya koymuştur. Madde L ile, Adalet Divanının ODGP üzerinde yargı yetkisinin olmadığı belirtilmiştir. Bu durum, ODGP'nin hukuksal olmaktan çok politik olduğunun bir göstergesidir. Madde J.8. ile Zirve, ODGP'nin ana ilkeleri ve yönelimlerini tanımlayacak kurum olarak belirtilmiştir. Komisyon, Madde J.9 ile ODGP alanı ile ilişkilendirilmiştir. Avrupa Parlamentosu ise Madde J.7.'de bu alanda bir danışma organı olarak tanımlanmıştır (European Communities, 1992). Bu noktada Avrupa vatandaşlığını, ortak kimlik ve değerlerini de inşayı amaçlayan bir antlaşmada parlamentonun böylesi bir alanda yetkisiz kılınması dikkat çekicidir. Güvenlik meselesi aynı zamanda bireysel bir meseledir. Vatandaşların bu alana doğrudan katılımı anlamına gelen parlamentonun, bahsi geçen politika alanında işlevsizleştirilmesi feminist perspektiften, sorunlu bir alanı ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanında, antlaşmanın J.1 Maddesinde yapılan ODGP'nin kapsamına dair tanımlama, "Birlik ortak değer ve çıkarlarını korumak, Birlik ve Üye Devlet çıkarlarını her açıdan güçlendirmek, Birleşmiş Milletler (BM) ilkelerine uygun olarak barışı korumak ve güçlendirmek, uluslararası işbirliğini teşvik etmek, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü geliştirip pekiştirmek, temel insan haklarına saygı" unsurlarını barındırmaktadır (European Communities, 1997). Bu tanımda açıkça realist ifadelerin yer aldığından bahsetmek mümkündür. Devletlerin ulusal çıkarları ve bunların güçlendirilmesi yönünde atılacak adımlar hedefi, bu bakış açısını, dolayısıyla özdeki maskülen tavrı ortaya koymaktadır. Buna karşılık aynı dönemde AB içinde, toplumsal cinsiyetin ana akımlaşması henüz gerçekleşmemiştir. AB'de toplumsal cinsiyetin ana akımlaşması gelişmesi, 1999 Amsterdam Antlaşması ile birlikte olmuştur (Stratigaki, 2005, s. 178).

Maastricht Antlaşması'nın en önemli meselelerinden biri BAB'ın AB için yeri ve işlevinin ne olacağı meselesi olmuştur. Antlaşmada, AB'nin savunma kolu olarak tanımlanan BAB, Konsey'in uyumlu halde eylemlerini gerçekleştireceği bir yapı olarak belirtilmiştir. Antlaşmaya göre Birlik, BAB'dan savunma konusunda etkili karar ve eylemlerin neler olacağını belirlemesini ve onları yürürlüğe koymasını talep edecektir. Bu da Birlik'in BAB üzerinde etkili olduğunu açıkça göstermiştir (Duke, 2000, s. 107). BAB üyesi ülkelerin savunma ve dış işleri bakanları, 1992 Haziran'ında Petersberg Deklarasyonu ile BAB'ın gelecekte çatışmaların önlenmesi ve barışın korunması konusundaki operasyonlara dâhil olmasını kabul etmişlerdir (WEU, 1992a). NATO liderleri de 1994 kışında kısmen Petersberg görevlerinin¹⁷ yerine getirilmesi için bir müşterek görev gücü oluşumunu desteklemişlerdir (Europa Publications, 2003, s. 319). 1996-1997 HAK'ları sonrasında Amsterdam Antlaşması'na eklenen Petersberg operasyonları, böylece ODGP'ye dâhil edilmiş ve bu operasyonların yürütülmesinde BAB'dan faydalanılacağı belirtilmiştir (European Communities, 1997). 1995'teki BAB Bakanlar Konseyi Madrid Toplantısı sonuç metni olan Ortak Konsept, BAB'ın Avrupa güvenliğindeki rolünün önemini ve Soğuk Savaş sonrası güvenliğin değişen çehresini ortaya koyması bakımından önemli bir metin olmuştur. Bunun yanı sıra bu metin ortak bir tavrın zorluğunu da ortaya koymuş ve 1996'da gerçekleşen HAK için de önemli bir öncül metin olmuştur (Duke, 2000, s. 110). Bu belgede, Avrupa güvenliğindeki yeni riskler; potansiyel askeri çatışmalar, kitle imha silahları, uluslararası terörizm, organize suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı ve kontrol edilemeyen illegal göç ve BAB'ın Petersberg görevlerinin bir tasvirini yaptığı çevresel riskler olarak sıralanmıştır (European Commission, 1995). Bu metin 1990'ların güvenlik anlayışının, kimi yönlerden benzeşmekle birlikte 1950'lerden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dönemde küresel ve Avrupa için bölgesel anlamda yaşanan, güvenlik tanımlamalarında ve uluslararası güçlü aktörlerin yönelimlerinde meydana gelen değişim böylesi bir farklılaşmayı ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde milliyetçilik ve self determinasyon, göç, çevresel tehditler, kitle imha silahları gibi unsurları harmanlayarak bir arada bulunduran bir güvenlik anlayışı gelişmiştir (Bayliss, 2008, s.74-75) Bir kavram olarak güvenlik, Soğuk Savaş dönemine nazaran çok daha geniş bir tanıma sahip olmuştur. Yeni tehditlerin yanı sıra var olan eski tehditler de evirilerek bu kavramın içerisindeki yerini korumuştur. Soğuk savaş sonrası

¹⁷ Petersberg görevleri; insani yardım ve kurtarma görevleri, barışı koruma ve muharebe kuvvetlerinin barış yapımını da içeren kriz yönetimi görevlerini kapsamaktadır (WEU, 1992b).

dönemde güvenlik konusu artık geleneksel askeri yöntemlerin dışına çıkmış ve bunun yerine çatışmanın önlenmesi ve barışın farklı şekillerde tesisi için esneklik ve uzun vadeli taahhütler ön plana çıkmıştır (Duke, 2000, s. 2-4).

1996-1997 yılları arasında gerçekleşen HAK'ta özellikle öne çıkan iki mesele, ortak savunma politikası ve AB-BAB ilişkisinin ne olduğu ve olacağı meseleleri olmuştur. Bu tartışmaların temelinde, ODGP alanında devletlerin egemenliklerini koruması ve ODGP'nin hükümetlerarası yapısını koruması hususu olmuştur (Duke, 2000, s. 144). Bir diğer deyişle ortaya çıkan tartışmaların temelinde geleneksel bir duruşun etkisi bulunmaktadır. Üye devletler, bu alanda oluşacak ulusüstü yapıyı egemenlik haklarına tehdit olarak algılamaya bu dönemde de devam etmiştir. Bu görüşmeler ışığında 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması'nı revize etmiştir. Antlaşma metninde bu revizyonun amacı, var olan hukuksal yapının bir bütünde toplanması ve tamamlanması olarak belirtilmiştir (European Communities, 1997). Amsterdam Antlaşması, ODGP'ye yönelik bir dizi yeni yapı ve görevi bir araya getirmiş, ortak bir savunma politikası oluşturmamış olmasına rağmen BAB ile oluşturduğu yakın bağlantılar ile barışı koruma ve insani yardım alanlarındaki Birlik sorumluluklarını artırmıştır (EEAS, 2016). Antlaşma metninde, ODGP'ye getirilen yeniliklerin, Üye Devletler için Avrupa'nın bağımsızlığını ve kimliğini güçlendirecek bir yapıda olduğu vurgulanmıştır (European Communities, 1997). Antlaşmada asli değişiklikler başlığı altında, Avrupa kimliği ve bağımsızlığına ODGP üzerinden yapılan bu vurgu dikkat çekicidir (European Communities, 1997). Amsterdam Antlaşması ile Petersberg görevleri, AB Antlaşması'nın 17. Maddesine dâhil edilmiştir (European Communities, 1997). Yine aynı madde içerisinde, AB için gelecekte geliştirilmesi muhtemel ortak bir savunma politikasına gönderme yapılmıştır (European Communities, 1997). Amsterdam Antlaşması, bu antlaşma ile özellikle kurumsal düzenlemelerin yapılması bakımından önemlidir. Antlaşmanın 26. Maddesinde, uluslararası arenada AB'nin temsilinin sağlanması adına önemli bir girişim olan Yüksek Temsilci pozisyonu tesis edilmiştir (European Communities, 1997). Antlaşma, sonunda BAB'ın AB'ye tam entegrasyonunu ön görmüştür. BAB bu dönemde, AB için güvenlik ve savunma alanında yürüteceği politikaları dayandıracığı bir resmi kurum olması bakımından önemlidir. Nitekim bu dönemde Fransa'nın NATO'nun askeri kanadına dâhil olmaksızın operasyonlarda yer almasını sağlayan mekanizma da BAB olmuştur (Duke, 2000, s. 145). Bunun yanında Amsterdam

Antlaşması aday ülkeler üzerinde de üyelik için güvenlik konusunda paralel bir bakış açısına sahip olmak şartı ile bir sonuç doğurmuştur (European Communities, 1997).

Amsterdam Antlaşması ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğinin hukuksal olarak AB politika alanlarının temeline yerleştiği, bir diğer deyişle AB politikalarında ana akımlaştığı bir antlaşmadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması tanım olarak bakıldığında, herhangi bir planlanmış eylemin, yasalar, politikalar ve programlar da dâhil olmak üzere tüm alanlardaki girişimlerin, her düzeyde kadın ve erkekler üzerindeki etkilerinin değerlendirilerek hayata geçirilmesini içeren bir stratejidir. Strateji, kadın ve erkeklerin farklı deneyim ve endişelerini, siyasi ve ekonomik alanlardaki politikaların tasarımı, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinin ayrılmaz bir parçası haline getirerek kadın erkek eşitliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu stratejinin nihai hedefi en öz şekliyle, toplumsal cinsiyet eşitliğinin her alanda sağlanması, mevcut eşitsizliklerin ortadan kaldırılması şeklindedir (Porter & Sweetman, 2005, s. 2). Tanımdan hareketle, Amsterdam Antlaşması sonrası, kadın-erkek eşitliği AB politikalarının temelini ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir ve buradan hareketle AB'nin bilakis ortak politika alanlarının şekillenmesinde etkili olması beklenen bir unsur olmuştur. Amsterdam Antlaşması, 2. Maddesinde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasının Birlik görevlerinden biri olduğu yeniliğini getirmiş, yanı sıra 3. Maddede Birliğin amaçları arasında eşitsizliklerle mücadele ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması sayılmıştır (European Communities, 1997). Bu olumlu gelişmeye karşılık durum, bu maddelerin uygulanması konusunda yaptırım boyutuyla güçlü bir hukuki dayanak sağlamadığı, Üye Devletlerin siyasi iradelerine ve uygun politik zemine bırakılmış olması bakımından eleştirilmiştir (Stratigaki, 2005, s. 178).

1998'de İngiltere ve Fransa arasında gerçekleştirilen St. Malo Zirvesi Howorth'un deyimiyle devrimsel nitelikli bir girişimdir. Howorth, daha entegrasyonun başında Avrupa için itici gücün savunma meselesi olduğunu belirtirken, bu alanda gelişmenin yıllarca tüm girişimlere karşılık neden sağlanamadığı sorusuna, Avrupa-Atlantik ikilemiyle yanıt vermektedir (Howorth, 2007, s. 36). Burada belirtmek istenen, özellikle Soğuk Savaş döneminde Avrupa güvenliğinin içine düştüğü ABD bağımlılığıdır. Bağımlılaştıran veya bir diğer deyişle bağımlı hale getirilen Avrupa, dolayısıyla kendine has bir güvenlik politikasını geliştirebilmekte zorlanmış ve zaman kaybetmiştir. Howorth, 1998'de gerçekleşen Zirve

öncesinde, gerçek anlamda böyle bir politika oluşmamasının temelindeki sebep olarak bu hususu göstermektedir (Howorth, 2007, s. 33). Howorth (2007, s. 37), bu Zirveyi iki anlamda devrimsel olarak nitelendirmiştir. Bunlardan birincisi, AB’de mevcut güvenlik ve savunma yolundaki tıkanıklığı gidererek onun gelişip olgunlaşması için gerekli zemini hazırlamasıdır. Öncü AB ülkelerinin Atlantikçi bakış açısı, 1940’ların sonlarından itibaren bahsi geçen bu tıkanıklığı inşa etmiştir. Ancak 1990’lara gelindiğinde bu tavrın bir nebze değiştiği görülmektedir. Zirve sonucu da bunu açıkça ortaya koymuş ve Avrupa’da değişen eğilimleri de gün yüzüne çıkarmıştır. Yazar tarafından (2007, s. 37) ikinci neden olarak, ABD’de mevcut yaygın tartışmaların serbest kalması gösterilmiştir. Kendi başına bir askeri aktör olarak ortaya çıkan Birlik ihtimali ABD cephesinde tartışmalara neden olmuş, AB’nin derin şekilde yerleşmiş sivil aktör kültürü, buna dayalı normatif ve transformatif gücünün yerini askeri gücün alma ihtimali bu tartışmanın temelini oturtmuştur (Howorth, 2007, s. 37). St. Malo Zirvesi sonucunda yayımlanan ortak deklarasyonda, AB’nin bir aktör olarak uluslararası arenada etkili şekilde yer alması gerektiği ve askeri kapasite dâhil olmak üzere uluslararası krizlere karşı otonom kabiliyet ve kapasiteye sahip olmasına duyulan ihtiyaç açık şekilde belirtilmiştir. Bu özellikleriyle metin, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)’nin temelini oluşturmuştur (Howorth, 2007, s. 33-37). 1999 senesi AB güvenliğinde ODGP’ye AGSP’nin eklenmesi bağlamında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönüşüm, Üye Devletlerin ulusal güvenlikleriyle ilgili bir değişimi de içeren yeni bir alan açılmasını sağlamıştır. Modern tarihte ilk defa, egemen devletlerin güvenlik politikalarını ortak hale getirmeleri durumu ortaya çıkmış ve hatta zamanla savunmayı da içecek bir tutum belirlemiştir. Mevcut Üye Devletlerin birbirinden farklı güvenlik politikalarının uyumlulaştırılması ve belirli alanlarda tek çatı altında toplanması amaçlamıştır. Böylesi bir politika, doğası gereği, NATO’nun aleyhine gelişecek bir yapılanma olarak da algılanmıştır. Öte yandan bu gelişmenin, ulusüstü yapının önünü açması da beklenmiştir (Howorth, 2007, s. 1-2). Buna karşılık AGSP, doğrudan bir AB ordusu yaratma girişimi olmamıştır, NATO’yu zayıflatmak veya sarsmak için dizayn edilmemiş ve ABD’ye rakip olmayı ya da ona karşı birleşerek bir güç dengesi yaratmayı hedeflememiştir (Howorth, 2007, s. 38). AGSP bu bağlamda, bir bütünleşmeden çok Üye Devletler arasında güvenlik ve savunma anlamında bir koordinasyonu ifade etmektedir.

Bu noktada, 1994 Ocak ayında Brüksel’de yapılan NATO Konsey toplantısında başlatılan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) ile ABD etkisinin Avrupa güvenliği üzerindeki bir başka boyutundan bahsetmek mümkündür. AGSK, NATO içerisinde geliştirilecek bir Avrupa sütununu ifade etmektedir. AGSK ile Avrupa güvenliğinde NATO kaynaklarının muhtemel eksikleri tamamlayacağı ve oluşacak ortak politikalara ivme kazandırılacak bir yapının yanı sıra, NATO ve dolayısıyla ABD’nin Avrupa güvenliğinde mevcut başat rolü de korunmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede AGSK ve AGSP birbirinden farklıdır ancak birbirine paralel, çatışmayan bir gelişim göstermişlerdir. Nitekim AGSK, NATO ürünü iken AGSP tamamen Birlik politikasıdır. NATO kanadından istenilen, inşa sürecindeki AGSP’nin NATO’dan bağımsız bir yapılanma haline gelme ihtimalinin önüne geçilebilmesi olmuştur. Yukarıda bahsi geçtiği üzere, St. Malo Zirvesi’ni devrimsel kılan bir başka neden de yarattığı kırılma etkisiyle bu sürecin, bahsi geçen AGSK’nin AGSP’ye ve bir nebze bağımsızlığa evrimini mümkün kılması olmuştur (Howorth, 2000, s. 22-30).

1999 yılında gerçekleştirilen Köln ve Helsinki Zirveleri ve burada getirilen yenilikler, Amsterdam Antlaşması’ndan Nice Antlaşması’na ilerleyen süreçte Birlik dış ve güvenlik politikası alanını geliştirilecek bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ise desteklenmesi için atılan önemli adımlar olmuştur. Bunlardan ilki, 1999 Haziran’ında gerçekleştirilen Köln Zirvesidir. Zirve, AGSP’nin resmi başlangıcını ifade etmesi (Melon, 2009, s. 227) ve BAB’ın feshedilme sürecini başlatması (Cebeci, 2012, s. 99) bakımından önemlidir. Zirve sonuç metninde, AGSP’nin inşası yönünde duyulan kararlılık dile getirilmiş, bu amaçla Petersberg görevlerinin AB’ye devri konusunda gerekli kapasitenin geliştirilmesinde Bakanlar Konseyi görevlendirilmiştir (European Council, 1999a). Bu gelişmeler sonrasında BAB 2000 yılı sonunda feshedilmiş, Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması ise ancak 2011 Haziran’ında tamamen yürürlükten kaldırılmıştır (Cebeci, 2012, s. 100). Aralık 1999’da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi ise sonuç metniyle büyük ölçüde Köln Zirvesi metninin devamı ve tamamlayıcısı niteliğinde olmuştur. Metinde, AB’nin askeri ve sivil gücünün geliştirilmesi yönünde ihtiyaç, Birlik için uluslararası kriz yönetimi ve insani yardım konusundaki kapasite ile ilişkilendirilmiştir. Bu anlamda var olan yeteneklerin geliştirilmesi adına Üye Devletlerin, 2003 yılına kadar, 60 gün içinde uygun şekilde konuşlanabilecek 15 tugay veya 50-60 bin personel ihtiva eden kuvvetler oluşturması karara bağlanmıştır. Metinde, bu kuvvetlerin en az bir yıl süreyle gerekli uygulamayı sürdürebilecek şekilde organize edilmesi ön görülmüştür

(European Council, 1999b). Bunların yanı sıra metinde, Birlik tarafından uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi için BMGK'nın birincil sorumluluğunun kabul edildiği belirtilmiş, NATO'nun bir bütün olarak katılmadığı durumlarda AB'nin özerk karar alma kapasitesi ifadesi kullanılarak NATO'nun ilksel yetkisi vurgulanmıştır (European Council, 1999b). Aynı zamanda metinde sözü edilen askeri kuvvetlerin bir Avrupa ordusunu ima etmediği açıkça ifade edilmiştir (European Council, 1999b). Bu bilgilerden hareketle, bu dönemde AB'nin oluşturmaya çalıştığı bir anlamda özerk mekanizmaya karşılık NATO ve dolayısıyla ABD'ye olan bağımlılığın azalmadan devam ettiği görülmektedir.

AB bünyesinde bir ortak güvenlik rejimi oluşturulması konusunda, Üye Devletlerin kontrolcü yapıları çerçevesinde, bir endişe her zaman var olmakla birlikte 1999 yılında gerçekleşen Kosova Krizi¹⁸, bu yapının oluşturulması yönünde atılan adımların bu yıldan itibaren hızlandırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Kosova Krizi esnasında Üye Devletler arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve konuya ilişkin ortak bir tavrın oluşturulamaması ile AB'nin etkisiz kalışı, bahsi geçen itici gücü ortaya çıkarmıştır. AB, uluslararası arenada çatışma yönetiminde oynamak istediği aktif rolün, oluşturulacak ortak politikalarla mümkün olacağını görmüş ve adımlarını bu yönde atmaya başlamıştır. Bu çerçevede bu yılın devamında gelen 2000 Nice Avrupa Konseyi'nde, yeni siyasi ve askeri organların kurulması gerektiği kararlaştırılmış ve böylelikle örgütün faaliyetlerine bir politik rehberlik ve stratejik temel sağlanması amaçlanmıştır (Kronsell, 2016a, s. 313). Nice Antlaşması, Şubat 2001'de Üye Devletlerce imzalanarak 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Yukarıda açıklanan sebeplerden bu antlaşmada değişiklikler yapılan maddelerin içerdiği konulardan biri ve belki de en acili AB'nin dış ve güvenlik politikası olmuştur. Nice Antlaşması ile Amsterdam Antlaşması'nın ODGP Başlığı altındaki 17. Maddesi üzerinde bir takım değişikliklere gidilmiştir. BAB'ın AB'nin ayrılmaz bir parçası olduğu ve operasyonel faaliyetlerini üstlendiği hususu bu antlaşma ile metinden çıkartılmış, BAB'ın savunma etkisi olan faaliyetlerle ilgili olarak gösterilen dayanışma rolü metinden kaldırılmıştır. Yine bu antlaşma ile değiştirilen 24. Madde ile Konsey'in yanı sıra Komisyon da bu alanda kimi konularda yardımcı olmak suretiyle yetkili bir kurum olarak belirtilmiştir. Nihai kararlar ise Konsey inisiyatifinde kalmaya devam etmiştir. İç kararlar ve tedbirler hususunda karar alma

¹⁸ Kosova Krizi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Sheppert, A. J. K. (2009). A Milestone in The History of The EU: Kosovo and the EU's International Role. *International Affairs*, 85(3), 513-530.

prosedürü olarak, Konsey’de nitelikli oy çoğunluğu getirilmiştir. Antlaşmanın ODGP alanında nitelikli oy çoğunluğuna dayalı kararları öngördüğü alanlar; belirli özel politikalar hususunda Konsey tarafından yetkili özel temsilci atanması, ortak hareket veya ortak tutum gerçekleştirilmesi için anlaşmanın öngörüldüğü durumlar, Üye Devletler arasında güçlendirilmiş işbirliği kurulması kararı, güçlendirilmiş işbirliğine sonradan katılım taleplerinin değerlendirilmesi şeklindedir. Bu değişim, güvenlik politikası alanında iç mekanizmanın hızlandırılması adına önemli bir adımdır. Madde 27’ye getirilen ek düzenlemeler ile ODGP alanında Üye Devletler arasında güçlendirilmiş işbirliğine yer verilmiştir. Komisyon bu alanda Konsey ile birlikte yetkili kılınmış, Konsey bu konuda yapılan Üye Devlet başvurularıyla ilgili görüş bildirmekle görevlendirilmiştir. Güçlendirilmiş işbirliği, ortak tutum veya ortak girişim ile ilişkilendirilmiş, askeri ve savunma ile ilgili meseleler bu alanın dışında tutulmuştur (European Communities, 2001). Tüm bu bilgiler ışığında Nice revizyonu ile ODGP alanında yaratılmaya çalışılan etki, kurumsal yapıda geliştirilecek bir takım düzenlemeler ile mekanizmayı çalışır hale getirmek olmuştur. Bu süreçte, 2002 yılında AB-NATO ortak deklarasyonu, tarafların birbirleriyle olan ilişkilerini paralel devam ettirmenin önemini farkında olduklarını ve AGSP sürecinin NATO’dan tamamen bağımsız gerçekleşmeyeceği fikrindeki AB’yi göstermiş ve bu tavır Nice Antlaşması’nın yürürlüğünde de korunmuştur (Howorth, 2007, s. 169).

2003 yılı, AB’nin ilk güvenlik stratejisi belgesini yayımladığı yıl olmuştur. Bu belge, büyük ölçüde 11 Eylül 2001’de ABD’de yaşanan terör saldırısının etkisiyle hazırlanan, 2002 yılında yayımlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinin ardından gelmiştir. AB’nin güvenliği gelişimin ön şartı olarak tanımladığı belgede, çatışmaların ise çok yönlü yıkıcı sonuçlar anlamına geleceği ifade edilmiştir. AB güvenliğinde mevcut tehditler ise, terörizm, kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar, devlet başarısızlığı, organize suçlar olarak tanımlanmıştır. Belgede, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin aksine askeri güç kullanmak en son ihtimal olarak görülmüş, AB’nin sivil gücü ön plana çıkartılmıştır (European Council, 2003). Toplumsal cinsiyet ilişkileri, cinsiyetler arasında farklı hiyerarşik güç ilişkilerine dayalı olarak inşa edilmiştir. AB için de benzer şekilde farklı bağlantılı erkekliklerle ilgili olarak eril bir yapı inşa edilmiştir. Maria Stern’e göre bu durum 2003 AB Güvenlik Stratejisi Belgesi’nde hem Avrupa içinde hem de dışında inşa edilmiştir. Stern, bu konuyu, barbarlık ve şiddet dönemini işaret ederek, belgede geçen zayıf, başarısız devlet göndermesiyle

ilişkilendirir. Stern'e göre, diğer devletlerin bu yapısı Avrupa tarafından bir dış tehdit olarak görülürken, aynı zamanda Avrupa için stratejisine temel oluşturan ve onun hegemonik eril yapısını inşa eden unsurdur (Kronsell, 2016a, s. 327). Belge ayrıntıyla incelendiğinde, kadınların güvenlik stratejisindeki rolünden bahsedilmediği ve güvenliğin bireysel bir unsur olmaktan ziyade geleneksel görüşe yakın bir perspektiften, devletler ve Birlik açısından değerlendirildiği görülmektedir.

2000'lerin başında, AB güvenlik ile ilgili yapının inşasında kurumsal yapının gelişiminin önemini fark etmiş ve bunu Nice Antlaşması ile 2001'de açık şekilde göstermiştir. Ancak 2004'te AB'nin Orta ve Doğu Avrupa genişlemesi beraberinde kurumsal yapı ile ilgili geliştirilmesi gereken yeni hususları getirmiştir. Bu konudaki farkındalık, 2002-2003 yılları arasında Avrupa'nın Geleceği Konvansiyonu'nda da kendini göstermiş ve 2004 yılında daha sonra onaylanmayan ve bir ölü mektup haline gelen AB Anayasası metninde de görülmüştür. Bahsi geçen büyük genişleme, tüm politika alanlarında ve dolayısıyla kurumsal yapının genelinde bir etki doğurmakla birlikte güvenlik ve savunma alanları özellikle kurumsal yapının yeni duruma uyarlanması noktasında zorlayıcı olmuştur. Bu politika alanlarının sahip olduğu karmaşık kurumsal yapı ve özel hassasiyetler bu durumun gelişiminde rol oynamıştır. Anayasa metninin oluşturulması sürecinde bu alanda farklı devletlerin farklı beklentileri ve kapasitelerinin etkisi, kurumsal yapı ve yanı sıra AGSP konusunda hedeflenen gelişim yönünde büyük zorlukları beraberinde getirmiştir. 2003 yılında Irak Savaşı da kıtada devletler arasında yeni bir kırılma ve ayrışmaya neden olmuştur. Kimi araştırmacılar, Irak Savaşı'nın AB Üye Ülkeleri arasında bir ortak güvenlik politikasının bulunmadığını gösterdiğini ve devletlerin önemli gördükleri durumlarda ülke çıkarları doğrultusunda kendi başlarına hareket etmelerinin beklenen bir durum olduğunu öne sürerek bu alanda ortak bir politikayı gerçekçi bulmadıklarını beyan etmişlerdir (Rieker, 2004, s. 3).

Bu dönemde yaşanan bir diğer önemli gelişme, Haziran 1996'da Berlin'de düzenlenen ve Birleşik Ortak Görev Kuvvetleri'nin Avrupalı Müttefikler tarafından nasıl kullanılacağına dair modaliteleri belirleyen NATO Konseyi kararlarının bir devamı niteliğinde olduğu düşünüldüğü için Berlin Artı adı verilen düzenlemeleridir (Cebeci, 2012, s. 101-103). 2002 yılı sonbaharı itibarı ile başlayan müzakerelerle ilerlemiş, 2002 Aralık ayında Genel Sekreterler arası mektup teatileri, NATO-AB Deklarasyonu ve Zirve kararı ile perçinlenmiş

ve 2003 yılı Mart ayında son şekli verilmiş Berlin Artı düzenlemeleri, AB'ye belli koşullar altında NATO varlık ve yeteneklerine erişebilme imkânı sağlamıştır (EEAS, 2016). Bu bağlamda, 17 Mart 2003'te kabul edilen çerçeveye Berlin Artı düzenlemeleri, kriz yönetiminde NATO-AB işbirliğinin temelini oluşturmuştur. Aynı yıl, AB güvenliği ve savunmasında bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Mart 2003'te AB misyonları, ilk defa AB bayrağı altında Makedonya'da Concordia¹⁹ operasyonunu başarılı şekilde gerçekleştirmişlerdir. Aralık 2003'te sona eren operasyon, aynı zamanda Berlin Artı düzenlemelerinin işletildiği ilk girişim olmuştur (NATO, 2009).

2007 yılında imzalanarak 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, AB Anayasası metninin yürürlüğe giremeyişi üzerine hazırlanmış bir reform antlaşmasıdır. Anayasa Antlaşmasında yapılan küçük değişiklikler ile oluşturulmuştur. AB için önemli değişimleri getiren, iki önemli antlaşmayı tek çatı altında sunan Lizbon Antlaşması, ODGP konusunda da önemli bir değişimi ve kurumsal yapılanmayı içermektedir (European Union, 2007). Lizbon Antlaşması ile AGSP, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) olarak yeniden adlandırılmıştır. Yine antlaşmada, OGSP'nin ayrılmaz bir parçası olan ve AB'nin kriz yönetimi operasyonlarında üstlenebileceği askeri eylem ve işlevlerin yelpazesini belirleyen Petersberg görevleri genişletilmiştir (EEAS, 2016). Lizbon Antlaşması içerisinde, ABA'nın 42. Maddesinde yer alan genişletilmiş Petersberg görevleri: insani yardım ve kurtarma görevleri, çatışma önleme ve barışı koruma görevlerini yerine getirme, barış yapımı dâhil olmak üzere kriz yönetimindeki muharip güçlerin görevleri, ortak silahsızlanma operasyonları, askeri danışma ve yardım görevleri ve çatışma sonrası istikrar görevleri şeklindedir (EEAS, 2016).

Algieri'ye (2008) göre OGSP, bir taraftan entegrasyonist diğer yandan ise hükümetlerarası bir sistemi bir araya getirmeye çalışmak noktasında zor bir sistemi ifade etmektedir. Lizbon Antlaşması'nın içerdiği, Avrupa Birliği Antlaşması (ABA)'nın ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİA)'nın ilgili hükümlerine bakıldığında, entegrasyon ve hükümetlerarasıcılık ikilemi belirginleşmiştir. ABA 43. Madde ile OGSP, ODGP'nin ayrılmaz bir parçası olarak belirtilmiştir. Madde 42/1 ile bu alanda barışı koruma,

¹⁹ Mart 2003'te bu modaliteler tamamlanmadan, Aralık 2002 gelişmeleri sonucunda AB Ocak 2003 itibarı ile ilk AGSP misyonunu bir polis misyonu olarak Bosna'da başlatmıştır. Bu da AGSP'nin sivil kriz yönetimi boyutu açısından olduğu kadar, bu politika alanının ilk misyonu olması açısından önemlidir.

çatışmaların önlenmesi ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi görevlerinin yerine getirilmesi Üye Devletlerin sağladığı imkânlarla bağlanmıştır (European Community, 2007). Antlaşmada, ODGP'nin ortak savunma politikasının çerçevesini içerdiği belirtilirken, ortak savunma hedefinin ise Konsey'in oy birliğine dayanan ortak kararına istinaden geliştirileceği açıkça belirtilmiştir. Antlaşmada bulunan bu girişimlerin belirli üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının spesifik karakterine saygı gösterilerek yapılacağı vurgusu (European Community, 2007), Üye Devletlerin ODGP konusunda mevcut kontrollerinin devam ettiğini göstermiştir. Bu anlamda OGSP entegrasyonist bir hırs ile yönlendirilmekle birlikte kontrol mekanizması hükümetlerarası düzeyde kalmıştır (Algieri, 2008, s. 19). Bu durum, Lizbon Antlaşması'nın da güvenlik alanında yapı bakımından hâkim, tarihsel süreçten gelen hegemonik maskülenliği sürdürmeye devam ettiğinin bir kanıtıdır. Antlaşma ile Konsey'in ODGP'nin uygulanmasında belirleyeceği stratejik ilkelerin, AB'nin stratejik ilgi ve hedeflerini tanımlayacağı belirtilmiştir. Antlaşma ile Anayasa metninde AB Dış İşleri Bakanı olarak adlandırılan pozisyon yerine, yapılan isim değişikliği ile aynı görevi üstlenmek üzere, Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciği pozisyonu oluşturulmuştur (Rühl, 2014, s. 13). Bahsi geçen pozisyon öncesinde Amsterdam Antlaşması ile yaratılmış olan ODGP Yüksek Temsilciliği görevini ilk yapan Javier Solana olmuştur. Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 2009 yılından 2014 yılına kadar görevi Catherine Ashton yürütmüş ve bu görevi 2014'ten başlayarak günümüzde de devam eder şekilde Federica Mogherini'ye devretmiştir. Lizbon Antlaşması sonrası oluşturulan, güvenlik alanında AB için önemli ve kritik bir role sahip bu pozisyonda, her iki görev döneminde de kadınların yer alması önemli bir gelişme olmuştur. Antlaşmanın 1. Maddesinde, Birliğin üzerine kurulu olduğu değerler arasında kadın ve erkekler arasında dayanışma ve eşitliğin sağlanması açık şekilde sayılmıştır (European Union, 2007). Bunun yanında tanımlar konusunda 19 No.lu ABİA 3. Maddesine Ek Deklarasyonda, kadına yönelik ev içi şiddet özel bir başlık olarak işlenmiş ve bu konuda Üyelerin sorumluluk alması noktasına değinilmiştir (European Union, 2007). Güvenliğin bireyselliğine yapılan bu gönderme, antlaşmanın güvenlik tanımlarında özel olarak, açık şekilde yer alması da konunun farkında bir AB portresini vermektedir.

2000'lerde güvenlik alanında uluslararası arenada yaşanan, toplumsal cinsiyet eşitliği adına önemli bir gelişme, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararı kabul etmesi olmuştur. Karar BM Güvenlik Konseyi'nde, 1 Ekim 2000 tarihinde kabul

edilmiştir (UN, 2000). Konuyla ilgili BM Güvenlik Konseyi tarafından verilen ilk karar, kadın ve kız çocuklarını barış ve güvenlik içerisinde ele almayı ve süreçlere dâhil edilmelerini amaçlamıştır. Bir kilometre taşı niteliğinde olan bu düzenleme, özellikle silahlı çatışmalardaki kadının durumunu ele almış, kadınlara çatışma çözümü ve barış inşası konusundaki karar alma süreçlerinin her seviyesine katılım çağrısında bulunmuştur. Bir diğer BM Güvenlik Konseyi kararı olan ve 2008’de kabul edilen 1880 sayılı karar ise çatışma ile ilişkili cinsel şiddete son verilmesini ve hesap verme sorumluluğunu getirmiştir. AB için de AGSP bağlamında bu kararların uygulanması ve mekanizmalarda karşılığını bulması önem arz etmektedir. AB tarafından 2008 yılında 1325 ve 1880 sayılı BMGK kararlarını kabul edilmiş ve gerçekleştirilmesi adına Kapsamlı Yaklaşım geliştirilmiştir. Kapsamlı Yaklaşım, yeni bir politika alanı yaratmaktan ziyade var olan AGSP yapısı içerisinde bu kararların yerleştirilmesi ve uygulanır hale gelmesini içermektedir. AB bunu, kurumsal yapı içerisinde eğitimler yoluyla ve resmi dokümanlarda geliştirmeye çalıştığı toplumsal cinsiyete duyarlı dil ile sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bu anlamda gerçek gelişim, yalnızca politika yapıcılar, bürokrasi ve Avrupa vatandaşları düzeyinde bir bilinç yükselmesi ile değil bunun yanında kadınların süreçlere katılımının aktif şekilde gerçekleşmesi ile olabilecektir (Gya, 2011, s. 2-6).

Öte yandan, 2008 yılında yaşanan bir diğer gelişme, AB’nin 2003’te oluşturduğu ilk Güvenlik Stratejisi’nin gelişiminin ve güvenlik adına değişen koşullara uyumunun incelendiği, bir rapor niteliğindeki belgesi olmuştur. Bu belgede diğer belgede tehditler olarak tanımlanan unsurların içerik bakımından bazı değişimler geçirdiği ve bunlara yenilerinin eklendiği, dolayısıyla AB’nin güvenlik algılarının değiştiği görülmektedir. Bir önceki belgedeki unsurlara ek olarak bu belgede, siber güvenlik, enerji güvenliği ve iklim değişikliği AB güvenlik algısının yeni boyutları olarak yer almıştır. Belge, güvenliğin aynı zamanda bireysel bir unsur olarak değerlendirilmesi açısından dikkat çekicidir. Belgede bireyin güvenliği konusu ele alınmış, bireysel güvenlik unsurlarına yer verilmiştir (European Council, 2008). 2007’de Lizbon Antlaşması’nda bireysel güvenliğe yapılan göndermeden sonra konunun bu raporda daha ayrıntılı ele alınışı olumlu bir gelişmedir. Ancak bu belge de içeriği bakımından AB’nin maskülen yüzünü sergilemekle eleştirilmiştir (Kronsell, 2016a, s. 320). 2008’de geliştirilen Kapsamlı Yaklaşım karşılık aynı yılın Aralık ayında yayınlanan bu raporda gerek dilin toplumsal cinsiyete duyarlı olmayışı gerekse kadının politika yapım

süreçlerine katılımına belgede açık şekilde yer verilmeyişi bu eleştiriyi destekler niteliktedir. Nitekim raporda, söz konusu mevcut bireysel güvenlik anlayışı da toplumsal cinsiyete duyarlı bir tanımla sunulmamıştır.

2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması sonrası, AB için güvenlik meseleleri derinleşmeye devam etmiş ve aynı zamanda kendi içinde de bir güvenilirlik meselesine evrilmiştir. Rühl (2014, s.29) tarafından, 2009-2014 dönemi değerlendirilerek bu duruma sebep olan beş husus gösterilmiştir. Bu hususlardan birincisi, ABD ile Avrupa arasında mevcut çözülmemiş ilişki olarak belirtilmiştir. İkinci husus, AB'nin ve NATO'nun Rusya'ya daha yakın hale gelir şekilde genişlemesi ve bunun neticesi olarak hem Rusya'nın etkisine açık hale gelmesi hem de dolayısıyla ABD'ye olan korunmaya yönelik bağımlılığın artışı şeklinde açıklanmıştır. Üçüncü bir sebep olarak, müttefik Türkiye ile tatmin edici olmayan, kritik ilişki gösterilmiştir. Sözü edilen değerlendirmede dördüncü husus, İsrail sorununun çözülmemesi ve bu çerçevede AB'nin Arap ve Müslüman dünyası ile ilişkilerinde ABD'ye bağımlılığı olmuştur. Değerlendirmede sayılan son sebep, Avrupa'nın Akdeniz'de ODGP'yi aktif uygulayamaması şeklindedir. Sayılan son hususa ek, Avrupa'nın ODGP'ye paralel, ilerleyen yıllarda daha da ciddi bir sorun haline gelen, göç konusundaki ortak girişim ve mekanizmaları geliştirebilmesinin önemine dikkat çekilmiştir (Rühl, 2014, s. 29-34). Tüm bu etkenler AB için güvenlik politikalarının önemini bu yıllarda da giderek arttırmaya devam etmiştir.

29 Haziran 2016'da, AB'nin ikinci güvenlik strateji belgesi olan AB Küresel Güvenlik Stratejisi (Global Strateji) yayımlanmıştır. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Mogherini öncülüğünde uzun süren görüşme ve çalışmalar sonucunda hazırlanan belge, AB'nin 2003'ten bu yana uluslararası sistemde ve Birlik içinde meydana gelen tüm değişimleri içerir şekilde güvenlik stratejilerini yeniden gözden geçirmesi ve Birlik ortak hedefleri doğrultusunda geliştirmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu belge aynı zamanda, AB'nin ortak güvenlik politikasında toplumsal cinsiyet noktasında bakış açısındaki olumlu değişim adına önemli bir dönüm noktasıdır. Belge, içeriğinde kadının katılımı ve kadının barışta ve çatışmaların çözümü üzerindeki etkileri noktasında bir değişimi mümkün kılmıştır. Belgede, AB diplomasisinin değiştirmesi gereken stratejisine değinilmiş kültürel diplomasi de bu anlamda ek bir unsur olarak bu belgeyle AB stratejilerindeki yerini almıştır. Belgede,

geliştirilecek bu yeni ve kompleks diplomasi hamlesinde kadının barışın sağlanmasındaki yeri de dahil edilmiş ve açık şekilde AB içerisinde bu anlamda toplumsal cinsiyet dengesinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (European Council, 2016). Belgede, gerek politikalarda gerekse kurumsal yapıda insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması adına sistematik çabanın zaruri olduğu belirtilmiştir ve bu alanda çalışmalar yapılacağı ifade edilmiştir (European Council, 2016). Bu belge sayılan özellikleriyle, kadının AB ortak güvenlik politikasında eksik kaldığına dair bir AB öz eleştirisini barındırmaktadır. Bir resmi belgeyle, güvenlik politikasında kadınların dâhil edilmeyişinin ortaya konulması ve bu eksiğin giderilmesi hususunda stratejilerin belirlenmiş olması, bu tez çalışması için de önemli bir dayanağı oluşturmaktadır.

2.3. Avrupa Güvenliğinde Tarihsel Açıdan Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Genel Değerlendirmesi

Avrupa güvenliğinde mevcut tarihsel süreçte inşa edilen hegemonik yapıya, Howorth (2000, s.9) tarafından da dikkat çekilmiştir. Bu hegemonik yapılanmanın iki boyutundan bahsetmek mümkündür. Bu metnin tamamında da vurgulandığı üzere, Avrupa güvenliğinin gelişiminde bir taraftan ABD'nin hegemonyası hissedilirken öte yandan da Fransa ile İngiltere'nin hegemonik yaklaşımları ve Atlantikçi-Avrupacı ikilemi üzerinden bir yapının inşasını beraberinde getirmiştir. Bu iki hegemonik etken, Avrupa için güvenlik politikalarının ve dolayısıyla temelde bütünleşmenin belirleyicisi olmuştur (Howorth, 2000, s. 9-11). Bu çalışma için bu durumun dikkat çekici sonucu, hegemonik erkekliğin bu süreçler dolayısıyla temelden başlayarak Avrupa güvenliğinin şekillenmesinde oynadığı rol ve dolayısıyla ortaya çıkan eril yapıdır. Böyle inşa edilmiş bir yapı içerisinde eşitliği ummak zor olacaktır. Kurumsal yapı toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun şekilde inşa edilmediği sürece, var olan eril yapı üzerinde eşitliği sağlamak imkânsız görünmektedir. Ortak güvenlik politikası alanı, hükümetlerarası yapısı itibariyle aynı zamanda AB içinde “demokrasi açığı” tartışmalarının odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu tartışmanın nedeni, bu politika alanında Üye Devletlerin daha ekili olması, Birlik ulusüstü yapısının denetim mekanizmaları bakımından bu alanda kısıtlı olması ve yetersiz kalmasıdır (Eckes, 2016, s. 496). Bir diğer deyişle AB'nin kontrolsüz uzlaşma alanlarından birinden bahsediyor olduğumuzu söylemek mümkündür. Bu

vaziyet aynı zamanda ana akım toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun da güvenlik alanı bakımından şüpheyle sorgulanması sonucunu beraberinde getirmektedir. Denetim mekanizmasının sağlıklı işlemediği bir yapı, ayrımcılıklara açık bir zemini mümkün kılabilir ve bu olasılık bahsi geçen şüpheli yaklaşımı desteklemektedir. Sonuç olarak, bu bilgilerden hareketle bugün AB’de tamamen ulusüstü düzeyde bir dış ve güvenlik politikasından bahsetmek mümkün değildir. Üye Devletlerin ulusal güvenlik kaygılarının ortadan kaldırılması hükümetlerarası bir yapı ile mümkün görülmüştür. Bu alan içerisinde, antlaşmalarda belirlenmiş veya teamüllerde geçerli hiyerarşik yapılar, ast-üst ilişkileri mevcut ise bu da cinsiyetçi yapının yeniden üretimine işaret edecektir. Zira hiyerarşi, doğası gereği cinsiyetçi ve ayrımcı bir yapıya sahiptir (Acker, 1990, s. 149-150).

Kagan, “Power and Weakness” başlıklı makalesinde, güvenlik ve savunmaya referansla Amerikalılar Mars’tan, Avrupalılar Venüs’ten göndermesini yapmıştır. Oldukça cinsiyetçi bir söylem olmakla birlikte bu göndermenin temelinde, Avrupa’nın tarihsel süreçte güvenlik ve savunma anlamında ABD’ye bağımlı kılınmış yapısı bulunmaktadır (Kagan, 2002, s. 3). ABD’nin Avrupa üzerinde kurduğu bu hegemonik üstünlük bugün hala devam eden bağımlılığı beraberinde getirmiştir. Bu konuya farklı bir bakış açısıyla baktığımızda, metnin tamamında açıklanmaya çalışıldığı üzere, Avrupa’nın kendi içinde de oluşturulmaya çalışılan ortak güvenlik ve savunma politikaları bağlamında Üye Devletler arasında da hiyerarşik yapılanmaların ortaya çıktığını, güç mücadelelerinin yaşandığını görmek mümkündür. Nitekim ironik bir biçimde AB’nin daha bağımsız bir yapıyı amaçlayarak oluşturduğu ODGP, Birlik hükümetlerarası alanlarından biridir ve hegemonik maskülenliğin yeniden inşa edildiği bir yapıda oluşumunu devam ettirmektedir.

1999’da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması’ndan başlayarak AB’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması hususu ODGP konusunda geliştirilen politikalarda temelde kadın-erkek eşitliğine dayalı mekanizmaların gelişimi beklentisini doğurmaktadır (Allwood, 2013, s. 42). Ancak gerek tarihsel sürecin başından söz konusu antlaşmaya dek gerekse antlaşma sonrası dönemde alanın eril yapısının kırılmadığından bahsetmek mümkündür. Her ne kadar bu politika alanının sözcüsü Yüksek Temsilciler kadınlardan (Catherine Ashton ve Federica Mogherini)²⁰ seçilmeye çalışılmışsa da AB’nin

²⁰ Amsterdam Antlaşması ile getirilen Yüksek Temsilci pozisyonunun ilk sahibi Javier Solana’dır.

hükümetlerarası sütununda kalan ODGP, asıl kontrolü devlet ve hükümet başkanlarının olan, dolayısıyla erkek yoğun bir yapının ellerinde şekillenmiştir. Ayrıca, Lizbon Antlaşması ile getirilen Avrupa Zirvesi Başkanı pozisyonu önce Herman van Rompuy ve sonra da Donald Tusk tarafından üstlenilmiştir.

Avrupa Topluluğu ülkelerinde, 1980'lerde İngiltere'deki Margaret Thatcher dönemine kadar ortak güvenlik ve savunma politikası alanının şekillendirilmesi sürecine dâhil olmuş bir kadından bahsetmek mümkün değildir. Bunun yanında, İngiliz tarihindeki ilk kadın hükümet lideri olan Thatcher, bir kadın hakları savunucusu olarak karşımıza çıkmamaktadır (Enloe, 2014, s. 28-31). Kadınların söz sahibi olmadığı bir gelişim, güvenlik gibi aynı zamanda bireysel bir alanda, büyük bir eksikliği ortaya çıkarmakta ve oluşan eril yapının nedenleri konusunda da bir ipucu vermektedir. Bunun yanında kadınların kadınlar için, kadınlar adına politika yapmadığı ve maskülen bir tavırla politika sahnesinde mücadele ettikleri bir versiyonda da Thatcher örneğinden hareketle, yine benzeri bir sorun ortaya çıkmaktadır. AB'de ODGP alanında mevcut hükümetlerarası yapı, Üye Devletlerin çıkarları ve bununla doğru orantılı şekilde hegemonik hırslarını barındırma yönüyle eril bir yapı olmakla birlikte aynı zamanda devletlerin toplumsal cinsiyete dayalı politikalarını da taşıyan bir yapıdır. Bu durum, her ne kadar ortak bir uzlaşya dayanan Birlik ana akım toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısı var olsa da devletlerin olası cinsiyetçi algı ve yapılarının, bu politika alanında, etkisinin ortadan kaldırılamadığı bir zemini beraberinde getirmektedir.

Kronsell (2016a), 2005 yılından başlayarak 2010 yılına dek periyodik olarak yaptığı analizlerinde, ODGP çerçevesinde, AB misyonlarını resmi belgeleri tarayarak incelemiş ve sonuçta bu belgelerde kadınların yok sayıldığı, kadınlara verilen bir rol bulunmadığı sonucuna erişmiştir. ODGP konusunda, belgelerde mevcut kadınlarla ilgili var olan tanımlamalarda, mağdur olma durumuyla bağdaştırılan, korunma ihtiyacını ifade eden ve bu korumayı maskülen birimlere bir görev bilen bakış açısının hâkim oluşu ise bu çalışmalar neticesinde eleştirilen bir diğer sonuç olmuştur (Kronsell, 2016a, s. 320). Bu sonuç yukarıda belirtilen sebeplerden hareketle ne yazık ki şaşırtıcı değildir. 2016 yılı Global Strateji Belgesi ise AB için güvenlik alanında bu anlamda önemli bir girişim olmuş ve alanda bir umut yaratmıştır. Bu belgede yukarıda belirtildiği üzere, kadınların güvenlik ve savunma politikalarında alması gereken role yapılan vurgu yanı sıra barışın sağlanmasına yönelik yaratacakları önemli pozitif

etkiye yapılan göndermeler, alanda yapılacak değerlendirmeler açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, AB'nin güvenlik politikasında mevcut tarihsel süreçte inşa edilmiş eril yapıyı ve bu eril yapının olumsuz etkilerini ortaya koyması bakımından belgeyi bu alanda AB'nin bir öz eleştirisi olarak değerlendirmek mümkündür. Son olarak, Federica Mogherini'nin çabalarını taşıyan bu belge, kadınların kadınlar için politika yapmalarının önemine ve olumlu sonuçlarına, bir örnek olarak gösterilebilir.

3. AB GÜVENLİK POLİTİKASINDA KURUMSAL YAPI VE KADININ KATILIMI

AB güvenlik politikası adına atılan ilk ciddi adımlar, 1993 yılında yürürlüğe giren ve AB için olası bir ortak savunma yapısını ön gören Maastricht Antlaşması ile olmuştur. Bu anlamda kurumsal yapının oluşması ise Amsterdam Antlaşması'nın 1999'da yürürlüğe girmesiyle sağlanmıştır. Amsterdam Antlaşması sonrasında 1999 Köln ve Helsinki Avrupa Zirvesi kararları ve Nice Antlaşması ile oluşturulan bu kurumsal yapı, AB'ye uluslararası alanda güvenlik bağlamında bazı konularda özerk olarak hareket etme kabiliyetini sağlamıştır ve yıllar içinde gelişerek bu günkü halini almıştır (Eulriet, 2009, s. 741). 2003 yılı, AB güvenlik politikasında bir dönüm noktasını ifade etmektedir. AB'nin ilk güvenlik stratejisi belgesi bu yılda yayımlanmıştır ve aynı yıl AB'nin ilk askeri operasyonları başlamıştır (EEAS, 2017). Örgütsel yapı içerisinde, tarihsel süreçte zamanla gelişim ve değişim gösteren kurumsal yapı, aynı zamanda bu yapıların oluşumunda toplumsal cinsiyet rollerinin taşınması ve yeniden yapılandırılmasını getirmiştir (Kronsell, 2016a, s. 312). Bu bilgiler ışığında gerek kurumsal yapının oluşumu bakımından taşıdığı toplumsal cinsiyete yönelik duruş, gerekse bu yapıda eylem bazında toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir dağılımın bulunup bulunmadığı sorularına verilecek yanıt, bu çalışma için önem arz etmektedir. Bu bölümde, 2003 yılından başlayarak günümüze kadar, AB güvenlik politikasında kurumsal yapı, toplumsal cinsiyete dayalı analizlerle incelenmekte ve bu yapı içinde kadının katılımı ve rolü feminist bakış açısıyla araştırılmaktadır. Bölüm, AB'nin ve Üye Devletlerin resmi verilerine ve alanda üretilmiş literatüre dayalı şekilde oluşturulmuştur. Bu bölümde, AB güvenlik politikasının işleyişi konusunda toplumsal cinsiyet eşitliği bazında makro bakış açısını mümkün kılmak, bu alanda mevcut eksikliği gidermek amaçlanmaktadır.

3.1. AB Güvenlik Politikasında Kurumsal Yapı ve Gelişimi

AB'nin güvenlik politikasında bugünkü anlamda sahip olduğu kurumsal yapının inşası, çalışmanın bir önceki bölümünde ayrıntılı şekilde açıklanan tarihsel süreçlere paralel şekilde gerçekleşmiştir. 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması bu anlamda önemli bir kilometre taşı olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'yi kurarak onu üç sütunlu bir yapıya oturtan antlaşma, AB için güvenlik politikasını, hükümetlerarası bir yapıda olan ikinci sütuna yerleştirmiştir. 1998 yılında gerçekleşen St. Malo Zirvesi ile gelen öneri öncesi, Üye Devletlerin ulusal kurumları (Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı vb.) dışında bu politikadan sorumlu bir kurum bulunmamaktaydı. En üst düzey karar mercii ise üç aylık periyodlarla, Üye Devletlerin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla gerçekleşen Avrupa Zirvesi idi ve ODGP ile bağlantılı tüm kararlar burada alınmaktaydı. Bahsi geçen, Zirve'nin bu politika alanındaki en üst karar alma mercii olması, Maastricht'ten başlayarak, kurumsal yapı adına ilk adımların atıldığı 1999 Amsterdam Antlaşması'nda, 2003 Nice Antlaşması'nda ve nihayet 2009 Lizbon Antlaşması'nda da devam etmiştir. Bu çerçevede güvenlik politikası, Konsey'de oy birliğine dayalı şekilde kararların alındığı, hükümetlerarası yapıda, özel bir politika alanı olarak AB ortak politikaları arasındaki yerini almıştır. ODGP'nin, birinci sütunda yer alan ulusüstü düzeyde ve nitelikli oy çoğunluğuna dayalı bir alan olması meselesi, AB'yi kuran Maastricht Antlaşması'nın hazırlık aşamasında, Üye Devletlerce tartışılan bir konu olmuştur (Howorth, 2007, s. 63). Ancak belirli birkaç idari alan dışında ve Amsterdam ve Lizbon Antlaşmaları ile belirlendiği üzere, Avrupa Zirvesi kararlarının uygulanması ile ilgili olarak Konsey'in alacağı kararlarda (Lüksemburg Uzlaşısı istisnası geçerli olmak kaydıyla) AGSP/OGSP'nin karar alma biçimi oybirliği ve dolayısı ile yapısı hükümetlerarası kalmıştır (European Communities, 1997). Bu da Avrupa bütünleşmesindeki eril yapıyı perçinleyerek bu noktaya taşıyan unsur olmuştur. Milliyetçiliğin eril doğasıyla örtüşen, veto hakkına, oy birliği ilkesine dayalı bu bakış açısı Amsterdam Antlaşması ile bir kez daha ODGP içinde açık şekilde yer almıştır.

1997'de imzalanarak 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, ODGP alanında kurumsal yapı adına ilk ciddi girişim olmuştur. Oluşturulan bu mekanizma, AB'ye uluslararası alanda güvenlik bağlamında bazı alanlarda görece özerklik kazandırmıştır (Eulriet, 2009, s. 741). Aralık 1999'da gerçekleşen Helsinki Zirvesi ise bu alanda kurumsal

yapının oluşması bakımından getirdiği öneriler ile ayrıca önemli bir yere sahiptir. Helsinki Zirvesi aynı zamanda içeriği bakımından oldukça erkek egemen bir bakış açısını AB güvenlik politikalarının merkezine yerleşmesini sağlamıştır. Zirvenin 50 bin ila 60 bin kişilik bir Avrupa Süratli Reaksiyon Kuvveti geliştirilmesi kararı ve kurulmasını öngördüğü askeri kurumsal mekanizmalar, bu fikirlerin özünde bulunan sert güvenlik konusundaki derinleşmiş erkeklik anlayışı, ODGP'nin oldukça cinsiyetçi bir bağlamda şekillendirilmesine yol açmıştır (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018, s. 6). Bu gelişmenin sonuçları, 2003 yılında yürürlüğe giren Nice Antlaşması'yla oluşturulan yeni kurumlar ile karşılığını bulmuştur (Howorth, 2007, s. 67).

Öte yandan, Aralık 1998 Viyana Zirvesi Sonuç Belgesi'nde, ODGP ile ilgili olarak, Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra yeni ODGP araçlarının incelenmesi ve iyileştirilmesi kararı alınmıştır. Bu yeni araçlar, Amsterdam Antlaşması ile oluşturulan, Yüksek Temsilci pozisyonu, ODGP planlama ve erken uyarı birimi ve geliştirilen karar alma mekanizmaları şeklindedir. Aynı belgede, ODGP Yüksek Temsilcisi'nin mümkün olan en kısa sürede atanacağı ve güçlü bir siyasi profile sahip bir kişilik olacağı kabul edilmiştir. Belgede 4 Aralık 1998'de St. Malo'da yapılan Fransız-İngiliz Zirvesi Deklarasyonu'na bu çerçevede gönderme yapılmış, ODGP'nin güvenilir operasyonel yeteneklerle desteklenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (European Council, 1998). Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi sonrası, Haziran 1999'da Köln'de gerçekleşen Konsey toplantısında, önemli bir takım personel kararları alınmıştır. Antlaşma uyarınca, Konsey Genel Sekreteri ve ODGP Yüksek Temsilcisi pozisyonu için Javier Solana tayin edilmiştir. Yardımcısı olarak ise Pierre de Boissieu'nun atanmasına karar verilmiştir. Böylece, AB'nin ilk ODGP Yüksek Temsilcisi ve onun yardımcısı erkeklerden seçilmiştir. ODGP içinde bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP) yaratılmasını hedefleyen bu belgede, Zirve'nin karar alma konusundaki asli yetkisinin altı çizilmiştir. Bu belgeye ek yayımlanan, ODGP'nin güçlendirilmesi konusundaki raporda ise AB'nin güvenlik ve savunma konusundaki kararları ile ilgili olarak kapasiteyi geliştirecek bir mekanizmanın nasıl olması gerektiği belirtilmiştir (European Council, 1999). Ekte, karar alma başlığı altında ihtiyaç olacak kurumsal mekanizmalar sayılmıştır. Bunlar, savunma bakanlarını da içeren Genel İşler Konseyi'nin düzenli (veya özel) toplantıları, Brüksel'de politika ve savunma uzmanı temsilcilerden oluşan kalıcı bir organ (Siyasi ve Güvenlik Komitesi), Siyasi ve Güvenlik Komitesi'ne tavsiyelerde bulunan askeri

temsilcilerden oluşan bir AB Askeri Komitesi, bir Durum Merkezi dâhil olmak üzere AB Askeri Personeli ve Uydu Merkezi, Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü gibi diğer kaynaklar şeklindedir. Bunların yanı sıra belgede, kurumsal mekanizmanın geliştirilmesi ihtiyacının devam edebileceği ve bu anlamda çalışmaların sürdürüleceği vurgulanmıştır. Bu mekanizmaya duyulan ihtiyaca karşılık aynı belgede Üye Devletlerin her koşulda ulusal güçlerini konuşlandırıp konuşlandırmama hakkı saklı tutulmuştur (European Council, 1999). Böylece kurumsal yapının gelişimine karşılık, en nihayetinde karar vericilerin devletler olduğu hükümetlerarası yapının ve St. Malo'da vücut bulan savunmaya dayalı erkekliği ön planda tutan güvenlik anlayışının da temelde devam ettiğini söylemek mümkündür.

2000 yılı Nice Zirvesi sonuç metninde, Köln, Helsinki ve Feira Zirveleri'ne gönderme yaparak AB'nin uluslararası arenada üstlenmek istediği rolü oynaması ve etkinliği kurumsal yapının işlerliği ile bağlanmıştır. Bu anlamda, Birlik için özerk bir kapasite ve hareket kabiliyeti hedeflenmiştir. AB'nin sorumluluklarını üstlenmesine tam olarak olanak tanımak için, Zirve, şu sürekli organları kurmaya karar vermiştir; Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Avrupa Birliği Askeri Komitesi, Avrupa Birliği Askeri Personeli. Bu organların bileşimini, yeterliliklerini ve işleyişini detaylandıran belgeler, burada ele alınmıştır. Burada özellikle, Yüksek Temsilci'nin liderliğinde bir mekanizma olan Siyasi ve Güvenlik Komitesi'nin kapasitenin sağlanmasındaki önemine dikkat çekilmiştir (European Council, 2000). Bu belgede (European Council, 2000), “*Kalıcı Siyasi ve Askeri Yapıların Kurulması*” başlığı altında, Siyasi ve Güvenlik Komitesinin rolü açıklanırken Yüksek Temsilci'ye yapılan göndermelerde, geniş bir zaman diliminin ifadesinde dilin bir erkeğe işaret ediyor oluşu²¹ ciddi bir husustur. Bu dönem, Birlik Yüksek Temsilciliği görevini bir erkeğin üstlenmesine karşılık bir resmi belgenin toplumsal cinsiyete duyarlı perspektifi vermeyişi dikkat çekici bir unsurdur. Aynı dönemde, 1999 Amsterdam Antlaşması ile başlayan toplumsal cinsiyetin Birlik için ana akımlaşması unsurunun varlığından bahsetmek önemlidir. Böylesi üst düzey bir resmi belgede, bu husus göz ardı edilmiştir. AB kurumları gibi çok sayıda politik aktör ve süreçlerden etkilenen yapılarda, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması işbirliğini tetikleyen bir unsurdur. Cinsiyet ilişkilerinin değişmesi ve var olan eril yapıda meydana

²¹ Bu belgede, Yüksek Temsilci'ye yapılan atıfta, “*He also contributes to the effectiveness and visibility of the Union's action and policy.*” (European Council, 2000) ifadesi kullanılmıştır. Bu dönemde Birlik Yüksek Temsilciliği görevi, bir erkek (Javier Solana) tarafından üstlenilmekle birlikte geniş zamanın ifadesinde “*he or she*” ifadesi yerine doğrudan bir erkeği ifade eden “*he*” zamirinin kullanılması ilgili eleştirinin dayanağını oluşturmaktadır.

gelecek muhtemel değişim, sağlanacak böyle bir ortamla mümkün olabilecektir. (Stratigaki, 2004, s. 32-33)

2003 yılında Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Nice Antlaşması'nın 25. Maddesinde ODGP alanında anahtar mekanizma olarak antlaşmalardaki yerini almıştır (Howorth, 2007, s. 68). Antlaşmanın değişiklik getiren 25. Maddesine göre Siyasi ve Güvenlik Komitesinin görevi, ODGP kapsamındaki konuların uluslararası durumunu izlemek, Konsey talebi veya kendi inisiyatifiyle politikaların tanımlanması konusunda görüş bildirmek ve bu yolla Konsey'e katkıda bulunmaktır. Ayrıca bu organa, üzerinde anlaşmaya varılmış politikaların denetlenmesi görevi verilmiştir. Bu başlık kapsamında Komite, Konsey'in sorumluluğu altında, kriz yönetimi operasyonlarının siyasi kontrol ve stratejik yönlendirme görevini yerine getirecektir. Komite, Konsey tarafından bu alanda karar alma yetkisiyle donatılabilecektir (European Communities, 2001). Üye Devletlerin büyükelçi statüsündeki daimi temsilcilerinin oluşturduğu bu kurum haftada iki veya üç kez toplanarak yaptığı görüşmelerle, Madde 25'in içeriğine uygun şekilde, kararlar almaktadır. Üye Devletlerin Birlik nazarındaki daimi temsilcilerinden oluşan ve Konsey toplantılarının içeriklerini hazırlayan, Konsey'in ana hazırlık organı olan COREPER (AB Daimi Temsilciler Komitesi) ile bu kurum arasındaki ayırımı ne olacağı ise 2002 Haziranı'ndaki Seville Avrupa Konsey'inde belirlenmiştir. Buna göre öncelikli içeriklerin COREPER tarafından hazırlanması ve Komite'nin daha sonraki çalışmalarını COREPER ile dayanışma içinde geliştirmesi öngörülmüştür. Bu kurumun işlerliği ve politika alanına katkısı ise 2002-2003 yıllarında Irak Krizi ile ilk testine tabii tutulmuştur. Bu deneyim, ulusal güvenlik stratejileri ile Birlik stratejilerinin çatışabilmesi noktasında ilk sinyalleri vermiştir. Bu, Birliğin güvenlik politikası alanında sahip olduğu yeni, karmaşık kurumsal yapının işlerliğinin ilk sorgulanışı olmuştur (Howorth, 2007, s. 68). Bu gelişme karşısında AB Üye Devletleri, askeri çözüme karşı durmak dışında ortak bir politika üretememişlerdir. Bunun yanında Birlik içinde, Üye Devletlerin ulusal politikaları Orta Doğu'ya yönelik politikaları çerçevesinde bir ayırımı beraberinde getirmiş, Avrupalı-Atlantikçi ayırımı burada yüzünü bir kez daha göstermiştir (Ortega, 2002, s. 5). Bu gelişme aynı zamanda doğası gereği, milliyetçiliğin eril yapısının, güvenlik alanında uzlaşmaya yönelik girişimlerdeki olumsuz etkisini gösteren bir durum olmuştur.

1999'da AB bünyesinde, Siyasi ve Güvenlik Politikası Komitesi'nin yanı sıra güvenlik politikasında etkili iki yeni kurum daha yaratılmıştır. Bunlardan birincisi, AB'nin en üst düzey askeri organı olan AB Askeri Komitesi olmuştur. Konsey'in içerisinde inşa edilen bu kurum, resmi olarak Üye Devletlerin Savunma Personeli Şeflerinden oluşmaktadır ve yılda en az iki kez düzenli olarak toplanmaları ön görülmüştür. Ancak genel olarak buraya ülkelerin askeri temsilcileri katılmaktadır ve çoğu durumda aynı zamanda bu kişiler Üye Devletlerin NATO temsilcileri olmaktadır. Bu kurum AB için krizlerin çözümü konusunda önemli bir anahtar kurum olarak görevlendirilmiştir. Bu dönemde inşa edilen ikinci kurum ise, AB Askeri Personeli olmuştur. Üye Devletlerin kıdemli subaylarının oluşturduğu bu kurum, AB operasyonlarında uzman görüşü sağlama ve kapasite konusunda çalışmalar yapmakla görevlendirilmiştir. Bu kurum siyasi anlamda Zirve ve paralelinde Siyasi ve Güvenlik Komitesi altında, askeri anlamda ise AB Askeri Komitesi yönlendirmesinde oluşturulmuştur. Bu kurum, operasyonel anlamda tek başına hareket kabiliyetine sahip değildir (Howorth, 2007, s. 74-75). AB Askeri Komitesi toplantılarına katılan Üye Devletlerin temsilcilerinin, aynı zamanda bu devletlerin NATO temsilcileri oluşu bir başka önemli sonucu ortaya koymaktadır. Bu durum, AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasında NATO'ya ve dolayısıyla bu kanaldan ABD'ye olan hegemonik maskülenlikle özdeşleşen bağımlılığının, bu politika alanı için AB kurumsal yapısındaki etkilerini göstermektedir. Bunun yanı sıra yaratılan bu askeri kurumlar, yukarıda vurgulandığı üzere AB güvenliğindeki sert güce dayalı eril mantığın inşasını hızlandırmış ve varlığını derinleştirmiştir.

2000'lerin başında AB'de kurumsal yapılanma adına mevcut bu girişimlerin neden hızla yapıldığı sorusunun cevabı ise 2004 yılında AB'de hedeflenen, 10 aday ülkenin Birlik üyesi olacağı büyük genişleme olmuştur. Nitekim bu gelişme beraberinde 2002-2003 yıllarında gerçekleşen Avrupa'nın Geleceği Konvansiyonu'nu ve onun bir sonucu olarak da 2004 yılında oluşturulan Taslak AB Anayasası metnini getirmiştir. Kurumsal yapıda hedeflenen bu gelişimin sebebi, AB karar alma mekanizmalarının genel olarak ve özelde güvenlik alanında, bu genişlemeye hazır hale getirilmesi olmuştur. Güvenlik ve savunma alanlarında kurumsal yapı meselesi, Anayasa çalışmaları sırasında en çok tartışılan alan olmuştur. Elbette bu tartışmaların temelini oluşturan esas dürtü, devletlerin egemenlik hakları konusundaki endişeleri ve milliyetçi kaygılarla sahip oldukları korkular olmuştur. Tartışmalarda yaşanan bölünmeler, konu kurumsal yapı olduğunda, bir önceki bölümde

ayrıntılı şekilde açıklanan Atlantikçi-Avrupacı ayrımıyla şekillenmiştir. Buna paralel devletler nezdinde beklentiler, daha fazla ortak mekanizma ve daha fazla hükümetlerarası çizgi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Aynı zamanda söz konusu yeni durum, yani genişleme dalgası, AB Üye Devletleri arasında başta askeri kapasite olmak üzere, güvenlik ve savunma politikası konularında ciddi farklılıklar olması sonucunu beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişmelere paralel şekilde, Anayasa çalışmaları sırasında, sadece karar alma mekanizmaları değil AGSP'nin kapsamının ne olacağı hususu da ciddi bir tartışma konusu haline gelmiştir. Buna karşılık 2003-2004 yılları arasında AB askeri güçleri, AB bayrağı altında ilk barışı koruma ve mücadele operasyonlarına başlamıştır. Aynı zamanda bu yılda, AB'nin ilk güvenlik stratejisi metni yayımlanmıştır.

Özetle, ODGP'nin kurumsal gelişimi 1999 Helsinki Zirve kararları ile ciddi anlamda şekillenmeye başlamıştır. Bu, özünde, sert güvenliğe dayanan, askeri unsurları bünyesinde barındıran bir yapıdır. Nitekim bu duruma paralel olarak, daha sonraki politika gelişmeleri, ODGP'nin inşasında askeri ve sivil bileşenler arasındaki bölüşümü karakterize etmiştir. Siyasi ve Güvenlik Komitesi, AB Askeri Komitesi ve AB Askeri Personeli gibi askeri yapılar sivil toplum uzmanlığıyla (Sivil İşler Planlama ve İcra Kapasitesi gibi) kurumsallaşmaya başlamıştır. Ancak bu noktada, tüm askeri kurumların, sivil bir kurum olan Siyasi ve Güvenlik Komitesi'nin stratejik yönlendirme ve siyasi denetimine tabi kılınmış olunması önemli bir gelişmedir ve sivil-asker ilişkileri açısından, AB'nin askeriyeğin üzerinde sivil kontrolü önceleyen bakış açısını yansıtmaktadır.

ODGP, bu çerçevede 1999'da Amsterdam Antlaşması ile başlayan AB'de toplumsal cinsiyetin ana akımlaşmasından belki de en az etkilenen politika alanı olmuştur. Askeri yapıların ve savunma politikalarının erkek egemen yapısı göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin bu politika alanında gerek politikaların gelişimi gerekse kurumsal yapının inşası noktasında, ancak sivil unsurlarını ön planda tutmasıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini yakalama şansını bulabileceği açıktır. Buna karşılık AB'nin güvenlik konusundaki yaklaşımını özetleyen Lizbon Antlaşması öncesi temel belgeleri, 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi (AGS) ve 2008'deki AGS'nin Uygulanması Raporu geleneksel bir savunma ve tehdit anlayışını ortaya koymuştur. Bu dönemde AB'nin tehditleri kavramsallaştırılması ve güvenlik hususundaki buna nazaran yumuşak yaklaşımı arasında bir uyumsuzluk varlık göstermiştir. Güvenlik

konusunda mevcut bu yumuşak yaklaşım, AB'nin kadın haklarının korunmasını kilit bir amaç olarak benimsemesini kolaylaştırmıştır. Fakat AB için bu durum, dış ilişkilerde insan haklarına odaklanan, cinsiyet ayrımı yapmaksızın hareket eden bir tavrı getirirken ODGP'nin inşasında beklenen toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayamamıştır. Gerek 1998'de Amsterdam Antlaşması ile toplumsal cinsiyetin ana akımlaşması, gerekse 2000 yılında BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 1325 kararı, 2008 yılına dek AB için ODGP alanında işlerlik kazanamamıştır (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018, s.6). 2008 yılında Avrupa Parlamentosu AB dış ilişkilerinde ve barışın inşasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması konusunda bir komite oluşturmuş ve bu komite bir rapor hazırlamıştır (European Parliament, 2009). Raporun hazırlanmasında dış ilişkilerde BMGK 1325 kararının uygulanması ve ana akımlaşmanın AB içinde tüm politika alanlarına yayılması konusundaki girişimi etkili olmuştur. Her ne kadar Parlamentonun bu politika alanında doğrudan yetkisi olmasa ve görüşleri ODGP için bir tavsiye niteliğinde olsa da raporun hazırlanması ve sunulması bu politika alanında anaakımlaşma için itici bir güç oluşturmuştur. Nitekim Aralık 2008'de Bakanlar Konseyi tarafından BMGK 1325 ve 1820 sayılı kararları benimsenmiş, AGSP kapsamında yerine getirilmesi ve ileriye dönük yol haritasının belirlenmesi kararı alınmıştır (Council of the European Union, 2008). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin 2008 yılına kadar ODGP alanında tam olarak aktarılamaması, hem normatif hem de kurumsal açıdan önemli bir eksikliğe işaret etmektedir (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018, s. 6).

2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile ODGP alanında bugün bildiğimiz anlamda kurumsal yapı tam olarak şekillenmiştir. Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Antlaşma olmak üzere iki temel belgeyi içermektedir (European Community, 2007). Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, AB'nin yeni kurumsal yapısını hayata geçirmek için büyük bir çaba ortaya koyulmuştur. Bu anlamda Lizbon Antlaşması ile gelen ilk önemli değişim, AB'nin tüzel kişilik kazanmış olmasıdır. Böylelikle AB, uluslararası anlaşmaları imzalama, sözleşmelere taraf olma ve kuruluşlara üye olma hakkı elde etmiştir (daha önce bu yetki AT'deydi). Bu antlaşma ile AB'nin uluslararası sistemde etkinliğini ve görünürliğini arttıracak ve daha ortak bir sesi mümkün kılacak AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi makamı, ODGP Yüksek Temsilcisi ve Dış İlişkilerden Sorumlu Avrupa Komisyonu Üyesi makamları birleştirilerek oluşturulmuştur. Böylece Taslak AB Anayasası metninde yer alan AB Dışişleri

Bakanlığı makamı yerine, Lizbon Antlaşması farklı bir isimle, aynı amaca hizmet edecek bir pozisyonu yaratmıştır. Bunun yanında antlaşmayla, ODGP alanında yaratılan bu ikili pozisyon ile hükümetlerarası yapı ile ulusüstü yapı arasında da bir köprü sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı antlaşma ile Yüksek Temsilci'ye bu görevini yerine getirirken yardımcı olmak üzere AB Dış İlişkiler Servisi oluşturulmuştur (Troszczynska & Genderen, 2015, s. 6). Ortak dış ve güvenlik politikasının, özel kural ve usullere tabii olacağı Antlaşmada belirtilmiştir. Antlaşmada, bu politikanın, Antlaşmalarda aksi öngörülmedikçe, Avrupa Birliği Zirvesi ve Konsey tarafından oybirliğiyle belirleneceği ve uygulanacağı belirtilmiştir. Bu politikanın, yasama tasarruflarının kabulünü içermeyeceği vurgulanmıştır. Avrupa Parlamentosu ve Komisyon'un bu alandaki özel rolü Antlaşmalarda belirlenmiştir. Zirve, Komisyon ile mutabık kalarak nitelikli oy çoğunluğu ile ODGP Yüksek Temsilcisi'ni atamakla ve aynı usulle görevinden almakla yetkilendirilmiştir (European Community, 2007). Aynı zamanda Komisyon Başkanı Yardımcısı olarak da görev yapan Yüksek Temsilci'nin atanmasında belirlenen bu yöntem, Komisyon ile Zirve arasında ODGP alanında kurulan bahsi geçen köprünün önemli bir tezahürüdür.

Lizbon Antlaşması ile açıkça ODGP alanında yetkili kurumun Zirve ve Konsey olduğu belirtilmiştir. Özetle, Lizbon Antlaşması ile ODGP'nin hükümetlerarası yapısı açık şekilde korunmuştur. Bu politika alanının işlerliğinin ve kapasitesinin artırılması için geliştirilen kurumsal mekanizmalar da dolayısıyla doğrudan Konsey ve aracılığı ile Zirve'yle bağlanmıştır. Oluşturulan tüm karmaşık kurumsal yapıya karşılık, mekanizmanın işleyişi başlangıçta belirlenen yapının devamlılığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Antlaşma ile AB'nin diğer temel kurumlarının bu politika alanındaki görevleri ise daha çok görüş bildirme boyutu ile sınırlı kalmıştır. Komisyon, ODGP alanında dış politika boyutunda yetkilere sahipken güvenlik alanının tamamen dışında bırakılmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun ODGP alanındaki yetkisi yılda iki kez yapılacak toplantılar sonucu bir değerlendirme ve görüş bildirmekle sınırlandırılmıştır. Avrupa Birliği Adalet Divanı, ise yalnızca Lizbon Antlaşması'nın 40. maddesine uyulup uyulmadığının denetlenmesi ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 275. maddesinin 2. paragrafında öngörülen bazı kararların hukuka uygunluğunun gözden geçirilmesi bakımından bu alanda yetkilendirilmiş, bunun dışında ODGP alanının dışında tutulmuştur. Konsey'in görevi ise Antlaşmada, Avrupa Birliği Zirvesi tarafından belirlenen genel yönlendirici ilkeler ve stratejik esaslar temelinde, ortak dış

ve güvenlik politikasını oluşturmak ve bu politikanın belirlenmesi ve uygulanması için gerekli kararları almak olarak belirlenmiştir. Konsey ve Birlik Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi, Birlik eyleminin birliğini, tutarlılığını ve etkililiğini sağlamakla görevlendirilmiştir. Yüksek Temsilci'ye, görevini yerine getirirken yardımcı olmak üzere, yukarıda bahsi geçtiği üzere, bir Avrupa Dış Eylem Servisi oluşturulmuştur. Bu Servisin, üye devletlerin diplomatik birimleriyle işbirliği halinde çalışacak ve Konsey ve Komisyon'un Genel Sekreterliklerinin ilgili bölümlerinde görevli memurlar ile üye devletlerin diplomatik birimlerince görevlendirilmiş personelden oluşacağı belirlenmiştir (European Community, 2007). Özetle, Lizbon ile getirilen kurumsal yeniliklerle şekillenen haliyle AB'nin ODGP alanında karar alma mekanizması değerlendirildiğinde en tepede, nihai karar verici olarak bugün de Zirve'nin bulunduğu görülmektedir. Politika eğilimlerini belirlemek adına düzenli olarak, Zirve'nin yılda dört kez toplanması ön görülmüştür. Bu alanda Yüksek Temsilcinin rolü, AB'nin dış ve güvenlik politikasını daha tutarlı hale getirme olarak belirlenmiştir. Yüksek Temsilci, Dışışleri Konseyi (AB'nin 28 Dışışleri Bakanını içeren) aylık toplantısına başkanlık etmektedir, Zirve'ye katılır ve dış ilişkiler konularında raporlar verir. AB Dış Eylem Servisi ise AB'nin diplomatik servisi olarak hareket etmekte ve Yüksek Temsilciyi görevinde bu anlamda desteklemektedir (European Union, 2018b).

Lizbon sonrası güvenlik ve dış politika noktasında yetkinliklerin bölünmesi dolayısıyla AB Dış Eylem Servisi ve Komisyon arasında bir kurumsal rekabeti de beraberinde getirmiştir. Bu durum, feminist bir kurumsal perspektiften bakıldığında, nihayetinde AB'nin dış ilişkilerde etkin bir toplumsal cinsiyet aktörü haline gelmesinin önündeki engellere işaret etmektedir. Bir politika konusu olarak toplumsal cinsiyet eşitliği, farklı kurumlar arasında sıkışmış hale gelmekte ve böylece ODGP'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması önünde bir engel teşkil etmektedir. Özetle, karmaşıklaşan ve farklı kurumlar arasında dağılan bir politika alanında bir normun yayılımı sekteye uğramakta ve zorlaşmaktadır. Buna karşılık, ODGP alanında feminist çalışmaların ve personel bazında feminist bakış açısının kurumsal yapı içerisine dâhil olması öncelikli bir eksiklik ve ihtiyaçtır. Üstelik bu alanda kadınların katılımı, oldukça bireysel bir kavram olan güvenlik ve bunun yanında barış gibi yeni konularda yeni gündemlerin oluşumunda, AB perspektifinde yeni ufuklar açabilecektir. Bir kuruma yeni normlar aşlamak için gerekli fırsatlar düşünüldüğünde, bunun ana ve kapsayıcı kurumla doğrudan ilgili olması hususu ortaya çıkmaktadır. Nitekim böylesi bir gelişim askeri

bir unsur söz konusu olduğunda daha da zorlaşmaktadır. Başka bir deyişle ise, toplumsal cinsiyet eşitliği AB'nin birinci sütununda ve dolayısıyla kurumsal anlamda Komisyon ile sınırlı kalmış gibi görünmektedir. Bir kurumsal yapının oluşumunda en başından itibaren kadınların olmayışı ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir gündem maddesi olmaması, beraberinde kadınların gündemden eksik kalması ve zamanla kadınların bu kurumlarda katılımı gerçekleşse dahi erkek egemen bakış açısının kırılmasının giderek zorlaşması sonuçlarını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla kadınlar, bu yapılara eylemsel nitelikte katılsalar dahi mekanizmanın oluşumu bakımından tarihsel sürecin bir sonucu olan maskülen yapısı, sonuçta ortaya koyulacak politikaların erkek egemen bir bakış açısıyla oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Tüm bunların yanında, AB içinde bu alanda çalışan eleştirel kapasitesi olan kurumların olmayışı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kurumsal yapıdaki gelişimi ve politika alanlarına yayılması konusunda eksikliği getirmekte ve mevcut isteksizliği derinleştirmektedir. (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018, s. 7-8).

Sonuç olarak, ODGP alanı AB ortak politika alanları arasında bakıldığında diğer alanlardan farklı olarak kabul edilmektedir. Antlaşmalarla belirlenen bu farklı yapısıyla, özel ve istisnai karar alma süreçleriyle oluşan bu politika alanı, hükümetlerarası bir yapıda şekillenmektedir. Dolayısıyla sahip olduğu yapı ile bu politika alanı, devletlerin ve kurumların nasıl davrandığını şekillendirmektedir. Bu çerçevede de ODGP ve özellikle ODGP içinde güvenlik alanı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması noktasında bir istisna teşkil etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin başarılı şekilde bu alana taşınması, kurumlar içinde değişiklikler yapılması ihtiyacını beraberinde getirecektir. Kurumsal yapıda ve dolayısıyla politika yapım süreçlerinde, kadınların erkeklere tam olarak gerek sayılar gerekse eylemler anlamında eşit olması böylesi önemli bir politika alanında kritik bir öneme sahiptir. Bu durum, alanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin aktarılması için yeni çerçeveler geliştirilmesinin, dolayısıyla alanda yapılacak çalışmaların önemini arttırmaktadır. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararının önemli bir araç olabileceğinin düşünüldüğünü belirtmek önemlidir (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018, s. 14). Buna karşılık 2008'de yaşanan, güvenlik alanında meydana gelen ve BMGK 1325'e dayanan anaakımlaşma, bir başarı olarak nitelendirilmekle birlikte sağlam temeller üzerine oturtulamamış olmakla eleştirilmektedir (Deiana & McDonagh, 2018). Bu çerçevede, AB'nin güvenlik bağlamında sahip olduğu, küresel anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesisi

rolünün, kendi içinde kurumsal açıdan işletilemediği hususu konu hakkında getirilen bir diğer feminist eleştiridir (Muehlenhoff, 2017). Çalışmanın bir sonraki başlığı altında, bu çerçevede kadınların bu eril karar alma mekanizması içinde maddi anlamda nasıl kendilerine yer buldukları, resmi veriler aracılığıyla ortaya koyulacak ve konu ile ilgili AB’de gelinen son durumun ne olduğu irdelenecektir.

3.2. AB Güvenlik Politikası Kurumsal Yapısında 2003-2018 Yılları Arasında Kadının Katılımı

AB’de genel olarak güç kullanımının (sosyal, politik, ekonomik), toplumsal cinsiyetli dağılımına bakıldığında, AB Üye Devletleri ortalamasında kadınların oranının, 2005’te % 38.9 iken bu oranın sürekli bir artış göstererek 2015’te % 48.5’e ulaştığı görülmektedir (EIGE, 2015). Politik güç bazında bakıldığında ise kadınlara ait oranların, 2005’te % 43.8 iken 2015’te %52.7’ye ulaştığı görülmektedir. Bu veriler, tüm üye ülkelerde karar alma mekanizmalarına genel olarak kadınların katılımını göstermektedir ve yerel politika ile dış politika ayrımı gözetmeksizin oluşturulmuş istatistiklerdir (EIGE, 2015). Özelde güvenlik politikası alanı ise bu çalışmanın tamamında belirtildiği üzere daha eril ve dolayısıyla kadınların karar alma mercilerinde en az sayıda yer aldığı bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın bu bölümünde, bu başlık altında, yukarıda bahsi geçen AB güvenlik politikasında etkili kurumsal yapıda, kadınların varlığı ve karar alma süreçlerine katılımı, AB resmi verilerine dayalı şekilde, toplumsal cinsiyet analizi ile ortaya koyulacaktır. Bu bölümde yapılacak analizlerin içerdiği yıl aralığı, ilk AB Güvenlik Stratejisi’nin ortaya koyulması ve AB’nin ilk askeri misyonlarının gerçekleşmesi paralelinde 2003 yılından bu çalışmanın hazırlandığı yıl olan 2018’e kadar olan süreç olarak belirlenmiştir.

3.2.1. Zirve ve Bakanlar Konseyi

AB Zirvesi ve AB Bakanlar Konseyi Birlik içinde, kadınların resmi olmayan bir şekilde engellere maruz kalmasını ifade eden bir kavram olan cam tavanın, en net şekilde kendini gösterdiği kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. AB Zirvesi, 1974 yılında

yaratılmıştır ve Üye Devletlerin devlet ve hükümet başkanları, Komisyon Başkanı ve bugün ODGP Yüksek Temsilcisinin katılımıyla oluşmaktadır. Dün ve bugün Zirve kararları Birlik düzeyinde kritik bir öneme sahiptir. Böylesi bir kurumda, kadınların temsiliyle ilgili problem tarihsel süreçte ciddi şekilde var olmuştur ve bugün de devam etmektedir (Kantola, 2010, s. 71-72). Bir önceki başlık altında belirtildiği üzere Birlik politika ve eğilimlerini belirleyen bu kurum, ODGP konusunda yetkili, nihai ve en üst karar merciidir. Üye Devletlerin ilgili Bakanlarının bir araya gelmesiyle oluşan Bakanlar Konseyi ise, Birlik içinde Üye Devlet çıkarlarının temsil edildiği bir kurum olarak yapılandırılmıştır. Bakanlar Konseyi'nin ODGP alanındaki yetkisi, AB dış ve güvenlik politikasını Zirve tarafından belirlenen esaslara göre tanımlamak ve uygulamak olarak belirlenmiştir. ODGP Yüksek Temsilcisi ile birlikte Konsey, AB'nin dış eyleminin bütünlüğünü, tutarlılığını ve etkinliğini sağlamakla görevlendirilmiştir (European Union, 2017). Bakanlar Konseyi, Üye Devletlerin ilgili bakanlarının gündemin içeriğine göre bir araya gelmesi ile toplanır. Genel olarak Konsey incelendiğinde kadın temsili oranları beklenen tam eşitlikten oldukça uzak, kritik eşik²² çok altında bir seyir göstermektedir. Konsey çerçevesinde, üye ülkelerin Dışişleri ve Savunma Bakanlarından oluştuğu için bu ülkelerdeki yapılanmaya da bakmak gerekir. Burada ise oranlar, söz konusu erkek egemen yapının etkisiyle, Konsey genelinin de oldukça gerisinde seyretmektedir. Konsey'in tüm çalışmalarının hazırlanması ve koordinasyonu ise Üye Devletlerin Birlik düzeyinde büyükelçilerinden oluşan Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER) 1 ve 2 tarafından yürütülmektedir. Konsey konfigürasyonlarının büyük bölümü ile ilgilenen kısım COREPER 1 iken ODGP, COREPER 2'nin yetkisi altındadır. COREPER genelinde kadın temsilinin de kritik eşik oldukça gerisinde olduğu görülmektedir (Kantola, 2010, s. 72-73). COREPER bu alandaki yetkisini Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile paylaşmaktadır ve bu çerçevede özellikle güvenlik alanı Komite'nin yetki kapsamında yer almaktadır.

Zirve'de kadınların temsili konusunda, ulusal hükümetler bazında yapılan ayrıntılı istatistiksel inceleme, 2003'ten bu yana kadınların oranlarının oldukça düşük olduğunu göstermiştir. 2003 yılı verileri, 15 Üyeli AB'nin hiç kadın devlet başkanı veya başbakana

²² Kritik eşik, kadın-erkek eşitliği bakımından yapılan analizlerde kabul edilen %30'luk barajdır.

sahip olmadığını göstermektedir (EIGE, 2017) ²³. 2005 yılında büyük genişleme sonrası 25 Üyeli AB’de Almanya’da Merkel liderliği ile bu durum değişmiştir. 2010’un 3. çeyreğinde, 27 Üyeli AB’de Slovakya ve Finlandiya’da kadınlar seçimle başa gelmiştir (EIGE,2017). 2012’nin ilk çeyreğinde Danimarka’da, 2013’ün ikinci çeyreğinde Slovenya’da, 2013’ün son çeyreğinde Norveç’te, 2014’ün ilk çeyreğinde ise Letonya’da kadınların seçimle başa geldikleri görülmektedir (EIGE, 2017). 2014 sonu Polonya’da, 2016’nın üçüncü çeyreğinde ise İngiltere’de hükümet liderleri kadınlar olmuştur. 2003-2018 yılları arasında Zirve’deki en yüksek kadın oranı ilk olarak 2011’de yakalanmıştır. %14.3 olan bu oran, 2014’te tekrar mümkün olabilmiştir (EIGE, 2017). Tablo 1’de ayrıntılı şekilde Zirve’de 2003-2018 yılları arasında kadın liderler verilmiştir. Buna göre 2011’de Zirve’de 27 Üye Devletin 5 temsilcisi kadın liderlerden oluşmuştur. Üye Devletlerden 18’i 2003-2018 yılları arasında hiçbir zaman kadınlar tarafından temsil edilmemiştir. Bunun yanında, temsil noktasında yapılan veri incelemesinde kümülatif oranı arttıran Slovakya, Yunanistan ve Finlandiya’da kadın liderlerin iktidarları oldukça kısa süreli olmuştur. Bugün, Almanya, Litvanya ve İngiltere olmak üzere üç ülke, Zirve’de kadınlar tarafından temsil edilmektedir (European Council, 2018). Buna göre bugün Zirve’deki kadın temsili oranı, 10.7’dir.²⁴ Almanya, 13 yıllık Merkel iktidarı ile Zirve’de en uzun süre kadınlar tarafından temsil edilen ülke olma özelliği göstermektedir. Almanya’yı 9 yıllık Grybauskaitė iktidarı ile Litvanya izlemektedir.

²³ Finlandiya'nın ilk kadın başbakanı olan Anneli Jäätteenmäki'nin 2003 yılında Nisan-Haziran ayları arasında mevcut görev süresi, oldukça kısa olması nedeniyle burada ihmal edilmiştir.

²⁴ Yazarın kendi hesaplamasıdır.

Tablo 1. AB Zirvesi'nde 2003-2018 Yılları Arasında Yer Alan Kadın Liderler

AB Üye Devletleri	AB Zirvesi'nde 2003-2018 Yılları Arasında Yer Alan Kadın Liderler
Avusturya	-
Belçika	-
Bulgaristan	-
Hrvatistan	-
GKRY	-
Çek Cumhuriyeti	-
Danimarka	Helle Thorning-Schmidt – 2011-2015
İrlanda	-
Estonya	-
Finlandiya	Anneli Jäätteenmäki – 2003-2003 / Mari Kiviniemi – 2010-2011
Fransa	-
Almanya	Angela Merkel – 2005-günümüz
Yunanistan	Vassiliki Thanou-Christophilou- 2015-2015
Macaristan	-
İtalya	-
Letonya	Laimdota Straujuma 2014-2016
Lüksemburg	-
Litvanya	Dalia Grybauskaitė- 2009-günümüz
Malta	-
Hollanda	-
Polonya	Ewa Kopacz 2014-2015 / Beata Szydło 2015-2017
Portekiz	-
Romanya	-
Slovakya	Iveta Radičová 2010-2012
Slovenya	Alenka Bratušek 2013-2014
İspanya	-
İsvet	-
İngiltere	Theresa May 2016-günümüz

Kaynak: Tablonun içeriğindeki veriler Üye Devletlerin resmi web siteleri üzerinden alınarak yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 2. 2003-2018 Yılları Arası AB 28’de Ulusal Kabinelerde Görevli Kadın Savunma ve Dışişleri Bakanları

AB Üye Ülkeleri	Kadın Savunma Bakanları	Kadın Dışişleri Bakanları
Avusturya	-	2000-2004 Benita Ferrero-Waldner, 2004-2008 Ursula Plassnik, 2017-günümüz Karin Kneissl
Almanya	2013-günümüz Ursula von der Leyen	-
Belçika	-	-
Bulgaristan	-	2009-2010 Rumiana Jeleva , 2017-günümüz Ekaterina Zakharieva
Çek Cumhuriyeti	2007-2009 Vlasta Parkanová , 2012-2012 Karolína Peake , 2017-günümüz Karla Šlechtová	-
Danimarka	2010-2011 Gitte Lillelund Bech	2010-2011 Lene Espersen
Estonya	-	2002-2005 Kristiina Ojuland , 2014-2015 Keit Pentus-Rosimannus , 2015-2016 Marina Kaljurand
Finlandiya	-	-
Fransa	2002-2007 Michèle Alliot-Marie , 2017-günümüz Florence Parly	2010-2011 Michèle Alliot-Marie
GKRY	-	2007- 2008 Erato Kozakou-Marcoullis , 2011-2013 Erato Kozakou-Marcoullis
Hrvatistan	-	2005-2008 Kolinda Grabar-Kitarović , 2011-2016 Vesna Pusić , 2017-günümüz Marija Pejčinović Burić
Hollanda	2012-2017 Jeanine Hennis-Plasschaert , 2017-günümüz Ank Bijleveld	2017-2017 Sigrid Kaag
İngiltere	-	2006-2007 Margaret Beckett
İrlanda	-	-
İspanya	2008-2011 Carme Chacón Piqueras , 2016-2018 María Dolores de Cospedal García, 2018-günümüz Margarita Robles	2010-2011 Trinidad Jiménez García-Herrera
İsveç	2002-2006 Leni Björklund , 2012- 2012 Catharina Elmsäter-Svärd , 2012-2014 Karin Enström	1998-2003 Anna Lindh , 2003-2006 Laila Freivalds , 2006-2006 Carin Jämtin , 2014-günümüz Margot Wallström
İtalya	2014- günümüz Roberta Pinotti	2013-2014 Emma Bonino , 2014-2014 Federica Mogherini
Letonya	2006-2006 Linda Murniece	2002-2004 Sandra Kalniete
Litvanya	2008-2012 Rasa Juknevičienė	-
Lüksemburg	-	1999-2004 Lydie Polfer
Macaristan	-	2006-2009 Kinga Góncz
Malta	-	-
Polonya	-	2006-2007 Anna Fotyga
Portekiz	2013- 2015 Berta Cabral	2003-2004 Teresa Patrício de Gouveia
Romanya	-	-
Slovakya	2011-2012 Iveta Radičová	-
Slovenya	2008-2012 Ljubica Jelušič , 2015-günümüz Andreja Katič	-
Yunanistan	-	2006-2009 Dora Bakoyannis

Kaynak: Tablonun içeriğindeki veriler Üye Devletlerin resmi web siteleri üzerinden alınarak yazar tarafından derlenmiştir.

Bakanlar Konseyi konusunda, tüm konfigürasyonlar için, AB 28 averajına genel olarak bakıldığında²⁵ . 2003 verileri toplam oranın %23.7 olduğunu gösterirken 2017'nin son çeyreğinde bu oranlar %27.7'yi göstermektedir (EIGE, 2017). İncelenen yıllar arasında ulaşılan en yüksek kadın temsili %28.6 ile 2017'nin üçüncü çeyreğinde gerçekleşmiştir (EIGE,2017). En yüksek oranlara ulaşılan bu tarihte dahi, AB ortalamasının %30 kritik eşliğinin gerisinde bir kadın temsiliinde kaldığı görülmektedir (EIGE, 2017). Bu çalışmanın araştırma konusu çerçevesinde, ilgili bakanlıklar olan dışişleri ve savunma bakanları konusunda ise ortaya çıkan durum, çok daha az sayıda kadın tarafından temsilin sağlandığı bir yapıyı ortaya koymaktadır. Üye Devletlerin resmi verilerine göre hazırlanan Tablo 1'de, 2003-2018 yılları arasında kabinelerde görev yapmış kadın savunma ve dışişleri bakanları verilmiştir. Tablo, açık şekilde bu alandaki erkek egemenliğini ortaya koymaktadır. Bugün Birlik genelinde, dört kadın dışişleri bakanı ve yedi kadın savunma bakanı görev yapmaktadır. Kadınlar, mevcut dışişleri bakanlarının %14.3'ünü ve mevcut savunma bakanlarının %25'ini oluşturmaktadır²⁶. Üye Devletlerin %54'ünde belirtilen tarihler arasında hiçbir kadın, savunma bakanlığı görevini üstlenmemiştir²⁷. Yine belirtilen tarih aralığında bu oran, dışişleri bakanları için %30 olarak karşımıza çıkmaktadır²⁸. Dışişleri alanında daha iyimser bir grafik mevcut olmakla birlikte bu durum, Üye Devletlerin doğrudan etkili olduğu, hükümetlerarası bir ortak politika alanını içeren bu çalışma için, kimi Üye Devletlerin alana karşı bakışının daha maskülen olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Kadın temsiliinin ayrıntılı şekilde COREPER'deki oranları incelendiğinde, COREPER 1'de 2010 yılında oranın %22.2 olduğu, COREPER 2'de ise aynı yıl bu oranın %3.7 olduğu görülmektedir (Kantola, 2010, s. 72-73). COREPER 2'nin ODGP alanında etkili olduğu düşünüldüğünde oranlar arasındaki bu farklılık dikkat çekicidir. Bugün COREPER 1'de 7 kadın temsilci, COREPER 2'de ise 6 kadın temsilci bulunmaktadır (European Union, 2018c). Dolayısıyla burada, kritik eşğin altında kalmakla beraber, güvenlik alanında kadın temsiliinde önemli bir ilerlemeden bahsetmek mümkündür. COREPER 2'de ulaşılan %21'lik oran (European Union, 2018c), güvenlik politikası alanında kadın temsili adına eksik olmakla birlikte önemli bir gelişimin göstergesidir. Siyasi ve Güvenlik Komitesi'ne bakıldığında ise

²⁵ 28 Üye Devletin üyelik yılları burada ihmal edilmiştir.

²⁶ Yazarın kendi hesaplamasıdır.

²⁷ Yazarın kendi hesaplamasıdır.

²⁸ Yazarın kendi hesaplamasıdır.

bugün Komite’de mevcut 4 kadın temsilci olduğu görülmektedir (European Union, 2018c). Komite bugün sahip olduğu %14.2’lik kadın temsili oranıyla AB içinde kadın temsiline en düşük seviyede olduğu kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (European Union, 2018c). Güvenlik alanında politikaların hazırlık sürecini ve denetlenmesini yürüten bir kurumda mevcut böylesi düşük kalan kadın temsil oranı, AB içinde güvenlik politikası alanında mevcut erkek egemen yapının bir başka tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Birlik içinde, Siyasi ve Güvenlik Komitesi’ne bağlı bir kurum olarak Konsey altında yapılandırılan ve AB’nin en üst düzey askeri organı olan, AB Askeri Komitesi’nde ise bu durum çok daha ciddi bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bugün bu komitede, herhangi bir kadın temsilden bahsetmek mümkün değildir (European Union, 2018d). AB içerisinde kadınların hiç yer almadığı bir kurum olarak AB Askeri Komitesi, AB güvenlik politikasının savunma boyutuyla oldukça erkek egemen bir perspektifte şekillendiğinin bir göstergesidir. AB Askeri Komitesi altında görev yapan bir kurum olan AB Askeri Personeli de benzer şekilde karakterize olmuştur ve kadın temsili noktasında her iki kurum da aynı kaderi paylaşmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle AB’de güvenlik politikası alanında kadınlar, nihai karar verici bazında oldukça kısıtlı şekilde temsil edilmektedir. Bunun yanında, politikaların hazırlığı ve uygulanması noktasında da kadınların büyük ölçüde eksiklikleri göze çarpmaktadır. Her ne kadar esas öneme haiz kurum, nihai karar mercii olsa da politikaların gerek bu kuruma sunumunda hazırlığı sürecinde gerekse uygulanmasında ve bunun denetiminde kadınların yeterince söz sahibi olmayışı veya başka bir deyişle temsil edilmeyişi önemli ve ciddi bir eksikliktir. Bu çalışmanın tamamında vurgulandığı üzere, güvenlik oldukça bireysel bir kavramdır ve cinsiyetçi bir bakış açısıyla ortaya koyulacak politikalar oldukça asimetrik bir yapıyı tesis edecektir. AB güvenlik politikasında, kadın bakış açısının ve bu çerçevede feminist yaklaşımın eleştirel duruşunun sağlanması önemli bir ihtiyaçtır.

3.2.2 Yüksek Temsilci ve AB Dış Eylem Servisi

ODGP Yüksek Temsilciliği pozisyonu, ilk başlık altında ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere, ilk olarak 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile oluşturulmuştur. Bu

göreve ilk getirilen isim ise AB Konseyi Genel Sekreteri Javier Solana olmuştur. Bu makam, 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile gerçekleştirilen yenilik sonucu, ODGP Yüksek Temsilciği pozisyonu ve AB'nin Dış İlişkilerden Sorumlu Komisyoneri pozisyonlarının birleştirilmesiyle, AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi adını almıştır. Bu bileşik yapılanmada görev alan ilk yüksek temsilci 2009-2014 yılları arasında Catherine Ashton olmuştur. Bugün ise bu görevi, 2014'ten bu yana bu pozisyonda görevli olan, Federica Mogherini yerine getirmektedir (European Union, 2018e). Özetle, Lizbon revizyonu sonrası bu makam, kadınlar tarafından işgal edilmiştir ve kadın temsiline güvenlik politikası alanındaki önemli bir yansımasıdır.

Lizbon Antlaşması'nın onaylanması, AB'nin güvenlik ve savunma konusundaki rolünün derinleşmesi ve bu alandaki kapasitenin artırılması adına önemli bir fırsatlar sağlamıştır. Özellikle Dış Eylem Ofisinin kurulması, bu politika alanının içerik ve kapsamının gelişiminde önemli bir kolaylaştırıcı olmuştur. Lizbon Antlaşması'nın imzalanmasından 7 yıl önce, 2000'de kabul edilen BM Güvenlik Konseyi (BMGK) 1325 sayılı kararı, AB için ancak 2008 yılında bir gündem haline gelebilmiştir. Dolayısıyla, bahsi geçen Lizbon ile gelen revizyonda bu anlamda ciddi bir etkinlikten bahsetmek mümkün değildir ve ana kurumsal yapının gelişimindeki etkileri kısıtlı olmuştur. Ancak 2011 yılında göreve başlayan Dış Eylem Ofisi, bu yeni iklime doğan bir kurumsal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, Dış Eylem Ofisi doğrudan Yüksek Temsilci'ye bağlı olarak çalışan bir kurumdur. 2009 yılından başlayarak bu pozisyonun kadınlar tarafından tutulmuş oluşu, kurumun liderlik yönüyle de toplumsal cinsiyet eşitliğine öncülük eden bir yapı olmasının önünü açmıştır. Her ne kadar kadın liderlerin varlığı onların toplumsal cinsiyet eşitliği savunucusu olduklarını ve bu alanda çaba sarf ettiklerini göstermese de bu durumun sembolik öneminden bahsetmek mümkündür. Kurumun organizasyon şeması daha ayrıntılı incelendiğinde, Yüksek Temsilci ile kurulan bağın Ofisin Genel Sekreteri aracılığıyla olduğu görülmektedir. Bugün bu görev, Helga Schmid tarafından üstlenilmiştir (EEAS, 2018). Aynı şemada Genel Sekreter ile birlikte Yüksek Temsilciye bağlanan diğer iki makam, AB Komisyonu Dış Politika Araçları Servisi Başkanı ve AB Askeri Komitesi Başkanıdır. Bugün AB Komisyonu Dış Politika Araçları Servisi Başkanlığı görevini de yine bir kadın, Hilde Hardeman yürütmektedir (EEAS, 2018).

Parlamento'nun tavsiye niteliğindeki kararına paralel, Dış Eylem Ofisi tarafından 2015 yılında bir toplumsal cinsiyet danışmanı görevlendirilmiştir. İsveç daimi temsilcisi olan Mara Marinaki, 2016 yılında bu göreve atanan ilk isim olmuştur. Ofis içerisinde oluşturulan bu danışmanlığın rolü, AB'nin toplumsal cinsiyet ve BMGK 1325 ile ilgili politika ve eylemler hakkında diğer uluslararası, bölgesel ve ulusal aktörler ile etkileşimini ve koordinasyonunu sağlamaktır. Ayrıca AB'nin toplumsal cinsiyet ve BMGK 1325 konularıyla ilgili iç koordinasyonuna, bu konuların görünürlüğünün artmasına ve AB'nin dış eyleminde önceliklerine yer almasına öncülük etmektir (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018, s. 9-11) . Böyle bir danışmanlık pozisyonunun oluşturulması AB'de dış ve güvenlik politikası yönünde toplumsal cinsiyet eşitliği adına önemli bir girişimdir. Ancak Dış Eylem Ofisi bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitliği yer alması gereken bir unsur olarak kabul edilirken konu, daha geniş bir çatı altında, insan hakları üst başlığında yer almaktadır. Bu da spesifik olarak bu alanda etkinin zorlaşması anlamını taşımaktadır. Bunun yanı sıra, oluşturulan danışmanlık pozisyonuna bakıldığında bir takım zorluklardan bahsetmek mümkündür. Öncelikle bu danışmanlık makamı, doğrudan Yüksek Temsilciye değil Genel Sekretere bağlı şekilde konumlandırılmıştır. Bu durum danışmanlığın etki kabiliyetini azaltırken aynı zamanda kurumsal yapı içindeki önemini de aşağıya çekmektedir (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018, s. 9-11). Bununla birlikte, danışmanın asli görevi olan AB'nin BMGK 1325'e uyumunu tavsiye etmek, oldukça sınırlı bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak, danışmana bağlı olarak çalışan bir idari asistan ve bir sekreter ile oluşturulan bu birim, insan kaynağı açısından da oldukça kısıtlıdır. Her ne kadar bu pozisyonun etkinliğinin değerlendirilmesi için erken bir dönem olsa da bu alanda çalışan kişi sayısının azlığı ile doğru orantılı olarak, üretilen çıktılar ve etkilerinin de zayıf olmasından bahsetmek mümkündür (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018, s. 9-11). Çok geniş bir alan içinde çok ciddi bir pozisyon olduğu belirtilebilecek bu makam, ne yazık ki sayılan unsurlar çerçevesinde etkinlik bakımından sınırlıdır.

Yüksek Temsilcilik pozisyonu, oluşturulduğu 1999 Amsterdam Antlaşması'ndan itibaren güçlü bir siyasi profile işaret etmiş, bu durum 2009 Lizbon Antlaşması ile daha da güçlendirilerek devam etmiştir. AB'nin güvenlik politikasında önemli bir makam olan Yüksek Temsilci pozisyonunun, Lizbon revizyonu sonrası güçlendirilmiş haliyle, her iki periyotta da kadınlar tarafından üstlenilmiş olması öncelikle bu politika alanında, kadın

temsili adına önemli bir gelişmedir. Bu sembolik önemin yanında kadınların bu alanda varlığının etkilerinin araştırılmasında, iki farklı yüksek temsilci döneminde ortaya konulan farklı güvenlik strateji belgelerinin içerik bakımından karşılaştırılması faydalı olacaktır. Bu çerçevede, ilk Yüksek Temsilci Solana liderliğinde oluşturulan 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi ve 2003 raporunun değerlendirilmesini içeren 2008 Güvenlik Stratejisi Uygulama Raporu ile 2016 yılında Mogherini başkanlığında hazırlanan 2016 Global Strateji Belgesi incelenmiştir.

Bir önceki bölümde tarihsel süreçte değinilen AB güvenlik stratejisi belgeleri, AB'nin güvenlik politikalarının eğilim ve yönünü ve bu politikaların uygulanmasında riayet edilecek stratejik perspektifi ortaya koyan resmi belgelerdir. Bu belgeler, oluşturuldukları dönemin Yüksek Temsilcileri liderliğinde hazırlanmış ve Konsey'de onaylanarak resmîyete kavuşmuştur. Dolayısıyla bu belgelerde, AB'nin tehditleri algılayış biçimini, güvenliği tanımlama şeklini ve güvenliği sağlamak konusunda başvuracağı yöntemlerin kuramsal temellerini bulmak ve analiz etmek mümkündür. 2003 yılında Solana liderliğinde hazırlanan strateji belgesi (European Council, 2003), AB'nin ilk güvenlik strateji belgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu belge ayrıntılı şekilde incelendiğinde tehdit tanımlarının devlet düzeyinde yapıldığı ve güvenliğin bireysel boyutunun ihmal edildiği açıkça görülmektedir. Oldukça realist bir güvenlik tanımına sahip belge, buna karşılık yöntemler konusunda ise idealist bir perspektif sunmaktadır. AB'nin sivil gücünün ön plana çıkartıldığı bu belgede sert güç unsurları oldukça geri plandadır. Buna karşılık belgede kadının güvenlik politikalarına ve güvenliğin sağlanması süreçlerine katılımına bu belgede yer verilmemiştir. Belgede, toplumsal cinsiyet tamamen ihmal edilmiştir. Belgede (European Council, 2003), kadınların yalnızca "Organize Suçlar" başlığı altında, mağduriyetleri ile yer aldıkları görülmektedir. Yine Solana liderliğinde hazırlanan ve 2003 belgesinin bir sağlaması, bir geliştirmesi niteliğinde olan 2008 Belgesi'nde, sayılan tehdit unsurları çeşitlenirken Birlik sivil gücünün ön planda olduğu anlayışın devam ettiği görülmektedir. Belgenin en dikkat çekici yönü ise insan güvenliği ve BMGK 1325'in uygulanması, kadının barış süreçlerine katılımı konusunda sunduğu perspektiftir.

"AGSP misyonları dâhil olmak üzere bu alandaki tüm faaliyetlerde, insan haklarına uygun ve insan odaklı bir yaklaşımla, insan haklarını ana akımlaştırmaya devam etmeliyiz.

AB, kadınların barışın inşasındaki rolünü kabul etmiştir. Bu bağlamda, BMGK'nın Kadın, Güvenlik ve Barış hakkındaki 1325 ve Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar hakkındaki 1612 sayılı kararlarının etkili şekilde uygulanması elzemdir” (European Council, 2008).

Yukarıda belgeden yapılan alıntı çerçevesinde göze çarpan ilk yenilik, bireysel güvenliğe, bireyin güvenliğine yapılan vurgudur. Bu gelişmeye karşılık bireysel güvenlik, toplumsal cinsiyeti içeren bir tanımla verilmemiştir. İnsan haklarının ana akımlaşmasına yer verilen belgede, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması hususu yer almamıştır. Belgede getirilen bir diğer önemli yenilik ise barışın tesisinde kadınlara atfedilen rol ve bu çerçevede BMGK 1325 sayılı kararının yerine getirilmesinin zaruri olduğunun açıkça belirtilmesidir. Belgenin sunduğu bakış açısı, kadınların AGSP'nin tamamen dışında olduğunu ve doğrudan bir aktör olarak politika yapıcılar arasına dâhil olmadığını yalnızca barışın tesis edilmesinde ve korunmasında kadınların katılımının zaruri görüldüğünü düşündürmesi bakımından eleştirilmiştir (Kronsell, 2012, s.128).

Günümüzde hala Yüksek Temsilcilik görevini sürdüren Mogherini liderliğinde hazırlanan 2016 Global Strateji belgesi ise kendinden öncekilerden oldukça farklı bir içeriğe sahiptir. Belgenin hazırlanış amacı, AB'nin dış politika, güvenlik ve savunma stratejisinin değişen uluslararası sisteme uyumunun sağlanmasıdır. Belgenin, bu çalışmanın ana konusu bağlamında, en dikkat çekici yönü ise kendinden öncekilerden farklı olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması meselesini içermesi olmuştur. Bu husus belgede aşağıdaki şekilde yer bulmuştur:

“İnsan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularını, politika alanları ve kurumlar üzerinde sistematik olarak ana akımlaştırmalıyız” (European Council, 2016).

Bu bağlamda 2016 strateji belgesinde toplumsal cinsiyet meselesi, 2008 belgesinin aksine insan hakları çatısı altında değil başlı başına ayrı bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca belgede her iki konunun da ana akımlaşmasında kurumlar içinde daha fazla bilinç ve uzmanlığa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (European Council, 2016). Belgede, “Çatışma ve Krizlere Yönelik Bütünleşik Yaklaşım” başlığı altında yer alan:

“...Tüm bu çatışmalar, güvenlikten toplumsal cinsiyete, yönetişimden ekonomiye kadar pek çok boyuta sahiptir...” (European Council, 2016)

ibaresi, toplumsal cinsiyetin güvenlikle ilişkilendirilmesi bakımından önemlidir. Buna paralel aynı ifade çerçevesinde belgede, toplumsal cinsiyet meselesinin dolaylı olarak güvenlik tanımlamalarına dâhil edildiğini söylemek mümkündür. Bunların yanı sıra belgede, kadınların güvenlik, barış ve çatışmaların önlenmesindeki yeri birçok kez vurgulanmıştır (European Council, 2016). Ancak belgede asıl dikkat çeken unsur kadınların aktif şekilde politika yapım süreçlerine katılımının önemine yapılan vurgudur. Belgede, uyumlu ve etkili bir dış eylem geliştirilebilmesi adına sayılan unsurlardan biri de açık şekilde; “*kadınların dış politika yapımına katılımının güçlendirilmesi*” olarak belirtilmiştir (European Council, 2016). AB resmi kaynakları bağlamında, AB güvenlik politikasında oluşan bu yeni perspektif, toplumsal cinsiyet eşitliği adına kısıtlı ancak önemli bir gelişimi işaret etmektedir. Buna karşılık belge, kendinden öncekilere kıyasla oldukça realist bir bakış açısına sahiptir. Belgede geçen ilkeli pragmatizm unsuru bu durumu doğrular niteliktedir. Belgede sivil unsurlar ile askeri unsurları bir araya getiren “akıllı güç” eğilimi, “*Avrupa için sert ve yumuşak güç birlikte ilerlemektedir.*” (European Council, 2016) ifadesiyle açık şekilde ortaya konulmuştur. Bu çerçevede belgenin toplumsal cinsiyete duyarlı olduğunu söylemek mümkünken feminist bir perspektiften uzak olduğu aşikârdır. Sonuç olarak, bir erkek ve bir kadın tarafından hazırlanmış iki farklı güvenlik stratejisinin karşılaştırmasında alınan en net sonucun, bir kadın liderliğinde hazırlanan belgede, kadının katılım ve temsilinin teşviki olduğu söylenebilir. Buna karşılık, bakış açısındaki duruşun aynı ölçüde, erkek egemen bir zihniyetten tamamen uzaklaştığını söylemek mümkün değildir. Aksine belgenin içeriğinde maskülen özelliklerin ağır bastığı ilkeli pragmatizm, sert güç gibi yeni unsurların AB güvenlik stratejisine dâhil edildiği görülmektedir.

SONUÇ

AB, sui generis yapısıyla uluslararası sistemde önemli bir aktör ve bir inceleme sahasıdır. Kurulduğu günden bu yana bir sivil güç olarak adlandırılan ve bu çerçevede sistemde dönüştürücü bir örgüt kimliğiyle yer alan AB'nin güvenlik politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliği, bu tez çalışmasında detaylı bir şekilde incelenmiştir. AB çalışmalarında güvenlik alanının güncelliğini koruması, bunun yanında uluslararası ilişkiler ve bilhassa güvenlik çalışmalarına toplumsal cinsiyetin geç dönemde dâhil oluşu, bu çalışmayı ayrıca özel kılmaktadır. Çalışma ile aşağıda geniş şekilde değerlendirmesi yapılan bir dizi sonuca ulaşılmış, bunun yanı sıra sorulacak yeni sorular ve bunlarla ilgili yapılabilecek çalışmalara dair öneriler sunulmuştur.

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik, bugün hayatın her alanında ne yazık ki kendini göstermeye devam etmektedir. Ancak uluslararası ilişkiler ve özellikle güvenlik meselesi bu anlamda maskülen hegemonyanın en ciddi şekilde hissedildiği alanlardan biridir. Bu çalışmada güvenliğin bireyselliğine sıkça yapılan vurgu, erkek ve kadınların güvenliğe ve güvensizlik durumuna yaklaşımının açıkça farklı olduğunu göstermiştir. Virginia Woolf, ünlü eseri "*Bir Hava Taarruzu Sırasında Barış Üzerine Düşünceler*"de savaşı, saldırganlık, tahakküm kurma, tutsak etme arzusu ile bağlantılandırmıştır. O dönem erkeklerin kadınlar üzerindeki baskısını da bu arzu ile özdeşleştirmiş ve buna Hitlerizm demiştir. Tutsaklar (tutsak edilmiş kadınlar) tarafından yetiştirilen Hitlerler... Bu nedenle Woolf eserinde, öncelikle kadının tahakkümden kurtulmasına vurgu yapmıştır. Özgürlük için savaş değil, mücadele vermeye çağırmıştır (Woolf, 2015). İşte kadının bir alandan tamamen ayrıştırılması, bir alanın kadın deneyimlerinden arındırılması ve tarihin eril bir zihniyetle yazılması, yukarıda bahsi geçen bu durumu ortaya çıkaran unsurdur. Bu tez çalışmasının büyük bölümünde bağımlılık ile eril zihniyet arasındaki bağ, AB için güvenlik politikası, dolayısıyla güvenlik anlayışı bakımından ortaya çıkarılmıştır.

Bu tez çalışması, kadının politikalara aktif katılımı konusunda yapılacak çalışmalarda feminist teorinin sunduğu imkânların, etkin incelemelere olanak verdiğini göstermiştir. Feminist teorinin sunduğu eleştirel bakış açısı ve toplumsal cinsiyete dayalı veri analizleri olanağı, teorinin benzer alanlarda yapılacak araştırmalar için etkili bir yöntem olduğunu teyit etmiştir. Farklı feminizmlerin varlığına karşılık, teorinin dayandığı ortak amaç ve değerler,

teorinin genel olarak ele alındığında da çalışmalara yol gösterici olmasının mümkün olduğunu kanıtlamıştır. Aynı zamanda güvenlik alanı bakımından feminist teori merceğinden yapılan incelemeyle, bir diğer deyişle alana feminist gözlüklerle bakılması ile alanın eril doğası bir kez daha açığa çıkmıştır. Kadınların ne denli bu alanın dışında tutulduğu ve cinsiyetçi yapının alana olan etkisi teorinin öne sürdüğü unsurlarla bu tez çalışmasındaki yerini almıştır.

Berktag'ın "*Tarihin Cinsiyeti*" eserinde aktardığı üzere, Collingwood'un tarih ne içindir sorusuna yanıtı, "kişinin kendisini bilmesi için" şeklindedir (Berktag, 2003, s. 7). Böylesi bir önermeden hareketle tarihin ve tarihsel yönlendirmenin, bireye kim olduğunu ve olacağını öğrettiğinden bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla tarih, toplumsal cinsiyet ilişkilerini inşa eden, yeniden yapılandıran ve taşıyan bir yapıya sahiptir. Çalışmanın ikinci bölümünde Avrupa bütünleşmesinin güvenlik boyutu üzerine ayrıntılı şekilde yapılan tarihsel analiz, tarihin eril yapımı ve yazımının sonuçlarını ciddi şekilde gözler önüne sermiştir. Alandaki hâkim literatürün erkekler tarafından kaleme alınmasının bazı sonuçları bu çerçevede ortaya çıkmıştır. Çalışma çerçevesinde ortaya çıkan tablo, toplumsal cinsiyete gözlerini yuman, eleştirmeyen bir tarih yazımının eksik kalacağı ve var olan eril yapıyı daha da güçlendireceğini göstermiştir. Duke'un "*The Elusive Quest for European Security*" eserinde ordu ile erkekler özdeşleştirilirken (Duke, 2000, s. 18), Woolf'un yukarıda bahsi geçen eserinde aynı konu bağlamında kullanılan dil dikkat çekicidir.

"Havada, tam tepemizde, genç İngiliz erkekleri genç Alman erkekleriyle savaşıyor. Savunanlar erkek, saldıranlar erkek. Kadınlara ise ne düşmanla savaşmak için ne de kendilerini savunmak için silah veriliyor. Onlar bu gece silahsız yatmak zorunda." (Woolf, 2015, s. 5)

Aynı eserde Woolf, savaş yerine zihin yoluyla mücadeleyi önermiş, çatışmanın çözümünde farklı bir bakış açısını öne sürmüştür (Woolf, 2015). Bu, kadınların alana sağlayacağı bakış açısıyla yapacakları katkının güzel bir örneğidir. Bu çerçevede tarih yazımının bu eksik yanına karşılık, kadının tarih yapımındaki eksikliği çok daha ciddi sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Avrupa bütünleşmesi tarihi, gerek genel hatlarıyla gerekse özelde güvenlik politikası alanında eril bir zihniyetin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreçte yerleşen bu yapı, kadının alandan ayrıştırıldığı, eşit şekilde temsil edilemediği, bir diğer deyişle bağımlılığın kurtulmadığı her gün yeniden üretilerek kemikleşmiştir. Dolayısıyla,

bu kemikleşmiş yapıyı değiştirmeye yönelik üstün körü girişimler etkili sonuçlar doğuramamıştır.

Çalışmanın sonuçları, güvenlik unsurundan hareketle başlayan Avrupa bütünleşmesinin, eril bir yapıda geliştiğini göstermektedir. İncelemeler sonucunda, AB’de güvenlik politikası alanının, sahip olduğu hükümetlerarası yapının da büyük etkisiyle, hegemonik maskülenliğin bir örneği olduğu görülmüştür. Avrupa bütünleşmesi tarihi, güvenlik politikasının gelişimi sürecinde NATO ve dolayısıyla ABD’ye bağımlılığın ortaya çıkmasıyla, uluslararası sistemde mevcut maskülen hegemonyayı doğrular niteliktedir. Bu bağımlılığını ODGP aracılığıyla azaltmayı hedefleyen AB’nin, alanda oluşturduğu hükümetlerarası düzlemle, Üye Devletler ve Birlik arasında yeni bir bağımlılığı tesisi ise oldukça ironiktir. Yine AB’nin fikri temellerinde mevcut güvenlik olgusunun, Almanya’nın bağımlı kılınması ve sınırlandırılması amacını beslemesi, aynı duruma işaret etmektedir. Eril yapının yeniden üretimini destekleyen böylesi bir oluşumun, kadın temsili konusunda elbette ciddi etkileri olmuştur. Neticede, toplumsal cinsiyete kör, geleneksel anlayışla yapılan bir güvenlik tanımı üzerine inşa edilen bu yapının, gelişim sürecinde kadın temsilinden uzak kaldığı görülmektedir. AB’de güvenlik politikalarının tarihsel gelişimi dikkatle incelendiğinde, kadınların gerek fikri temellerin atıldığı yıllarda gerekse politikanın aktif olarak uygulandığı yıllarda, bu alanın şekillenmesinde, çok kısıtlı şekilde söz sahibi olabildiği veya hiç olmadığı görülmektedir. Bu durum, yapının neden hegemonik maskülenliğin bir örneğini sergilediği sorusuna yanıt verir niteliktedir.

1999 yılında, Amsterdam Antlaşması ile gerçekleşen AB’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması hususunun en az hissedildiği alan ise güvenlik politikaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum AB’nin dönüştürücü gücünün kendi içinde sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. AB’de ortak düzenlemelerin olmadığı, kendilerine bırakılan alanlarda devletlerin toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından eğilimlerini inceleyen Üye Devletler bazında yapılmış farklı analizler mevcuttur. Güvenlik politikaları bakımından Üye Devletler bazında kadın katılımı incelendiğinde, oranların oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca, kimi Üye Devletlerde incelenen yıllar arasında hiçbir kadının ilgili alanda üst düzey görevlerde bulunmadığı izlenmiştir. Bu durum, ana akım politikaların AB düzleminde, hükümetlerarası alanda etkisiz kaldığı sonucunu vermektedir. Aynı zamanda

AB'nin önemli dayanaklarından biri olan dönüştürücü gücünün kimi alanlarda Birlik içinde dahi etkisiz kaldığı görülmektedir. Keza, bu tez çalışmasının vardığı bir diğer sonuç, egemenlik meselesinin AB için hala geleneksel anlayışın izlerini taşıyan bir husus olduğu, dolayısıyla güvenlik tanımlarının odak noktası bakımından bugün hala değişmediği şeklindedir. Hükümetlerarası alanda kurgulanan AB ortak güvenlik ve savunma politikası bunun göstergesidir. Milliyetçi öğeler barındıran bir egemenlik anlayışı, eril zihniyetin en derin izlerinin taşındığı bir sistemin kurulmasını ve devamlılığını beraberinde getirecektir (Nagel, 1998).

Bu tez çalışması, tarihsel sürecin kurumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğini göstermeye çalışmıştır. Bu çalışma ile bir politika alanının oluşumu nasıl çerçeveleniyorsa, onun devamlılığını sağlayacak mekanizmaların, yani kurumsal yapının da, o çizgide ilerlediği görülmüştür. AB ortak güvenlik ve savunma politikasının kurumsal yapısı açıkça tarihin eril izlerini taşımaktadır. Yapının oluşumunda mevcut sert güvenlik anlayışı ve askeri öğeler bu yapının eril mantığını sergilemiştir. Oluşturulan hükümetlerarası yapının yanı sıra yardımcı mekanizmalar bakımından da bu izlerin devamlılığı görülmüştür. AB, dış ilişkilerinde sağladığı yumuşak tavrını ve insan hakları bünyesinde kadın haklarına olan duyarlılığını, ODP'nin inşasında kendi içinde beklendiği gibi sağlayamamıştır (Guerrina, Chappel, & Wright, 2018). AB'de güvenlik alanında gündemden güne karmaşıklaşan kurumsal yapı, normların, dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin bu alanda Birlik içinde yayılmasının önündeki bir diğer engel olmuştur. Gerek 2008'de geç dönemde AB tarafından işletilmeye çalışılan BMGK 1325 kararının etkisizliği gerekse 2010'da Avrupa Dış Eylem Servisi ve bünyesindeki toplumsal cinsiyet eşitliği girişimlerinin sonuçsuz kalması bu durumun bir yansımasıdır. AB bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik edecek, bu konuda eleştirel bakış açısına sahip kurumların bulunmaması ise alandaki isteksizliği ve buna bağlı sonuçsuzluğu sürdüren bir diğer önemli unsur olarak belirlenmiştir. Nitekim AB düzeyinde, ilgili kurumlar bağlamında yapılan veri analizleri, kadınların genel olarak Birlik güvenlik politikasında temsilinin ne denli düşük olduğunu ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğine sayısal bakımdan ne kadar uzak olduğunu göstergesi olmuştur.

AB'nin ortak güvenlik politikasında etkili bir rolü olan Yüksek Temsilci pozisyonu ve bu pozisyon aracılığıyla sağlanan önemli resmi belgeler olan güvenlik stratejileri bu çalışma

için karşılaştırmalı analize olanak sağlamıştır. Öyle ki farklı dönemlerde, kadın ve erkek Yüksek Temsilciler liderliğinde kaleme alınan stratejilerin karşılaştırılabilmesi önemli bir avantajdır. 2003 ve 2008 yıllarında Solana liderliğinde ve 2016 yılında Mogherini liderliğinde yayımlanmış belgelerin karşılaştırması, kadının güvenlik alanında katılımı ile ilgili önemli ipuçları vermiştir. Bu karşılaştırmanın sonuçları, kadının politika yapım süreçlerine katılımının toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik edebileceğini göstermiştir. Buna karşılık kadının temsiline her zaman feminist bir bakış açısını taşımayacağı ve bazı durumlarda eril yapıyı yeniden ve hatta belki de daha ciddi bir şekilde inşa edebileceğini de göstermiştir. Bu karşılaştırma sonucunda elde edilen söz konusu bulgular, kadınların kadınlar için temsiline aslında ne demek olduğunu da göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yaparken sistemin problemleri olan eril doğasını teşvik etmek ne yazık ki istenilen eşitlikten ve yapıdan belki de farkında olmadan daha da uzaklaşması tehlikesini beraberinde getirmektedir. Buradan çıkan bir diğer önemli sonuç, temsiline sadece sayılarla değil aynı zamanda söylemin ve eylemin içeriğiyle bağlı olduğudur.

Yapılan literatür incelemesi, genel olarak dünyada ve özelde ülkemizde ODGP alanının güvenlik boyutunun toplumsal cinsiyet çalışmaları kapsamında incelenmesinin oldukça ihmal edildiğini göstermiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar özellikle dış politika alanında yoğunlaşmış ve olay bazlı incelemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında yukarıda bahsi geçtiği üzere tarih yazımında, alanda etkin bir erkek egemenliğinden bahsetmek mümkündür. Güvenlik politikası bakımından, politika alanının oluşumunda, temelde mevcut asimetrik durumun analizinin ihmalinden, bu çerçevede bahsetmek mümkündür. Aksak bir yapı içerisine dâhil edilmeye çalışılan normlar, böylesi bir durumda işlerlik kazanamamakta, devamlılık gösterememektedir. Bu durum, alanda yapılacak teşhis yönlü çalışmalara ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle feminist teorinin, alan için sunduğu olanaklar oldukça fazladır. Bu tez çalışması ile sağlanan makro bakış açısının kendinden sonrakilere bir kaynak zemin olması amaçlanmıştır. Nitekim çalışma, geniş bir perspektiften, konuyu temel noktaları bağlamında ortaya koymuştur. Bu çalışma, alanda sorulabilecek yeni soruları da beraberinde getirmektedir.;

- *AB bütünleşmesinin tarihsel kökeninden gelen eril yapının nasıl değiştirilebileceği,*
- *kurumsal yapıda ihtiyaç duyulan norm aktarımının nasıl gerçekleştirileceği,*

- *kurumsal yapı içinde eksikliği duyulan eleştirel bakış açısının etkin şekilde nasıl geliştirileceği ve etkilerinin neler olabileceği*
- *kadın temsiline toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmesi ile feminist yaklaşımın ilişkisinin ne olduğu*

Özetle bu tez çalışmasında, ana araştırma problemi olan, AB'nin ortak güvenlik politikasında toplumsal cinsiyet eşitliği nasıl yer bulmaktadır sorusuna, feminist teorinin sağladığı imkânlarla kadının katılımı bağlamında yanıt aranmıştır. Ulaşılan sonuç, ne yazık ki bu politika alanının toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda oldukça eksik ve geri olduğudur. Kadının katılımı çerçevesinde yapılan inceleme aynı zamanda hükümetlerarası alanda genel olarak varlık gösteren eril doğayı gözler önüne sermiştir. Kadının, AB ortak güvenlik politikalarının gerek tarihsel gelişimi gerekse uygulanışında süreçlerin dışında kaldığı bu çalışma ile açık şekilde görülmüştür. Bu tez çalışması, bu politika alanında toplumsal cinsiyet eşitliği eksikliğinin giderilmesinin ancak köklü değişimler ve eleştirel bakış açısının Birlik içinde mümkün kılınmasıyla gerçekleşebileceğini göstermiştir. Çalışma esnasında ortaya çıkan yeni sorular, alanda yapılacak yeni çalışmalara var olan ihtiyacı gözler önüne sermiş, AB'de güvenlik çalışmaları alanında mevcut fırsatları tespit etmiştir.

KAYNAKÇA

Acker, J. (1990, June). Hiyerarçies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations. *Gender and Society*, 4(2), 139-158.

Ackerly, B. A., Stern, M., & True, J. (2006). *Feminist Methodologies for International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Algieri, F. (2008). Permanent Structured Cooperation in the Context of the Flexibility Debate: More Intergovernmentalism than Integration. S. Biscop, & F. Algieri içinde, *The Lisbon Treaty and EDSP: Transformation and Integration* (s. 19-23). Brussels: Academia Press.

Allwood, G. (2013, Temmuz). Gender Mainstreaming and Policy Coherence for Development: Unintended Gender Consequences and EU Policy. *Women's Studies International Forum*, 39, 42-52.

Allwood, G., Guarinna, R., & MacRae, H. (2013). Unintended Consequences of EU Policies: Reintegrated Gender in European Studies. *Women's Studies International Forum*, 1-2.

Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Arrighi, G. (2005, May-June). Hegemony Unravelling-2, *New Left Review*, 33, 83-127

Ataman, M. (2009, Nisan). Feminizm: Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti. *Alternatif Politika*, 1(1), 1-40.

Barrett, F.J. (1996). The Organizational Construction of Hegemonic Masculinity: The Case of The US Navy. *Gender, Work and Organization*, 3(3), 129-142.

Bayliss, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85.

Beauvoir, S. D. (1973). *The Second Sex*. New York: Vintage Books.

Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.

Bilgiç, A. (2015). Hybrid Hegemonic Masculinity of the EU Before and After The Arab Spring: A Gender Analysis of Euro Mediterranean Security Relations. *Mediterranean Politics*, 20(3), 322-341.

Butler, J. (2005). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Caprioli, M. (2004a). Feminist IR Theory and Quantitative Methodology: A Critical Analysis. *International Studies Review* (6), 253–269.

Caprioli, M. (2004b). Democracy and Human Rights Versus Women's Security: A Contradiction? *Security Dialogue*, 35(4), 411-428.

Carver, T. (2014, Fall/Winter). Men and Masculinities in International Relations Research. *The Brown Journals of World Affairs*, 21(1), 113-126.

Cebeci, M. (2012). NATO, AB ve Türkiye: OGSP Açmazı. *Marmara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20(2), 95-120.

Cheng, H. (1997). 'Holding up Half of the Sky'? A Sociocultural Comparison of Gender-Role Portrayals in Chinese and US Advertising. *International Journal of Advertising*, 295-319.

Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005, December). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*, 19(6), 829-859.

Connell, R. W.. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Conway, D. (2000). *Serbest Piyasa Feminizmi*. (B. Seçilmişoğlu, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.

Council of The European Union. (2009, September 30). *Implementation of UNSCR 1325 as reinforced by UNSCR 1820 in the context of ESDP*. Mayıs 10, 2018 tarihinde Official Website of The European Union: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013899%202009%20INIT>

CVCE. (2018, July,11). *The Franco-German Treaty of Friendship*. Nisan, 10, 2018 tarihinde https://www.cvce.eu/obj/the_franco_german_treaty_of_friendship-en-56f1baab-6f8d-4a80-9689-684ad6d1e2b6.html adresinden alındı

Çakır, S. (2007). Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi. B. Örs (Dü.) içinde, *Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 412-475). İstanbul: Bilgi University Publishing.

Çetinkaya, Ş. (2011, Ekim 27). *Feminizm Teorisi ve Güvenlik Kavramına Yaklaşımı*. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2011/10/27/6347/feminizm-teorisi-ve-guvenlik-kavramina-yaklasimi> adresinden alındı

Deiana, M. A., & McDonagh, K. (2018). Translating the Women, Peace and Security Agenda into EU Common Security and Defence Policy: Reflections from EU Peacebuilding. *Global Society*, 1-21.

Delmar, R. (1986). What is Feminism? J. Mitchell, & A. Oakley içinde, *What is Feminism?* (s. 8-33). Newyork: Panthenon.

Delphy, C. (1993). Rethinking Sex and Gender. *Women's Studies International Forum*, 16(1), 1-9.

Dinan, D. (2009). *Avrupa Birliği Tarihi*. (H. Akay, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.

Direk, Z. (2015). Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi. Z. Direk içinde, *Cinsiyetli Olmak* (s. 67-84). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Duke, S. (2000). *The Elusive Quest for European Security: From EDC to CFSP*. New York: Macmillan.

Eckes, C. (2016, July). Common Foreign and Security Policy: The Consequences of the Court's Extended Jurisdiction. *European Law Journal*, 22(4), 492-518.

EEAS. (2016, July 8). *Shaping of a Common Security and Defence Policy*. Mart 9, 2018 tarihinde Official Website of The European Union External Action: https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5388/shaping-of-a-common-security-and-defence-policy-_en adresinden alındı

EEAS. (2017, November 13). *EU Missions and Operations - European Union External Action*. Mart 27, 2018 tarihinde Official Website of EEAS: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/csdp_missions_and_operations_factsheet.pdf adresinden alındı

EEAS. (2018, June 16). *Organisation Chart of The EEAS*. Haziran 20, 2018 tarihinde Official Website of EEAS: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2018-16-06_-_eeas_2.0_orgchart.pdf adresinden alındı

EIGE. (2015). *Scores of the Gender Equality Index and Its Domains*. Nisan 7, 2018 tarihinde Official Website of The European Institute for Gender Equality: http://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/gei_scores__gei_core_scores__dom/line/chart/year:2005,2010,2012,2015/geo:EU28/domain:POWER adresinden alındı

EIGE. (2015). *Scores of the Power domain of the Gender Equality Index (including subdomain scores)*. Nisan 7, 2018 tarihinde Official Website of The European Institute for Gender Equality: http://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/gei_core_pwr__gei_core_scores__pwr/line/chart/year:2005,2010,2012,2015/geo:EU28/domain:power_pol adresinden alındı

EIGE. (2017). *European parliament: president and members*. Nisan 12, 2018 tarihinde Official Website of The European Institution for Gender Equality: http://eige.europa.eu/genderstatistics/dgs/indicator/ta_pwr_pol_parl__wmid_eurparl/line/chart/year:2017-Q4,2017-Q3,2017-Q2,2017-Q1,2016-Q4,2016-Q3,2016-Q2,2016-Q1,2015-Q4,2015-Q3,2015-Q2,2015-Q1,2014-Q4,2014-Q3,2014-Q2,2014-Q1,2013-Q4,2013-Q3,2013-Q2,2013-Q1 adresinden alındı

EIGE. (2017). *National governments: ministers by seniority and function of government*. Nisan 11, 2018 tarihinde Official Website of The European Institute for Gender Equality:

http://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_gov__wmid_natgov_minis/ adresinden alındı

EIGE. (2017). *National governments: presidents and prime-ministers*. Nisan 10, 2018 tarihinde Official Website of The European Institute for Gender Equality: http://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_gov__wmid_natgov_pres/ adresinden alındı

EIGE. (2018). *Gender Analysis*. The Website of European Institute for Gender Equality: <http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-analysis> adresinden alındı

Enloe, C. (2014). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics* (2 b.). Los Angeles: University of California Press.

Eulriet, I. (2009). Towards More Coherence? Policy and Legal Aspects of Gender Equality in the Armed Forces of Europe. *Journal of European Integration*, 31(6), 741-756. doi:10.1080/07036330903274649

Europa Publications. (2003). *The Europa World Year Book 2003* (Cilt 1). London: Taylor and Francis Group.

European Commission. (1973, December 14-15). *The Copenhagen Summit Conference*. Mart 1, 2018 tarihinde Official Website of The European Commission: <http://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=1KGyQ1tKtTpNjBQwQh6cwgC2yLn7BJMymvTrDq5s2rD3JYR9RfGQ!243197488?docId=203013&cardId=203013> adresinden alındı

European Commission. (1995, December 3). *The Madrid Summit on 3 December 1995*. Nisan 2, 2018 tarihinde Official Website of The European Union: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-95-9_en.htm adresinden alındı

European Communities. (1970, October 27). *Davignon Report*. CVCE.eu: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/4/22/4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5/publishable_en.pdf adresinden alındı

European Communities. (1992, February 7). *Treaty of European Union*. Aralık 8, 2017 tarihinde Official Website of The European Union: https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf adresinden alındı

European Communities. (1997, October 2). *Treaty of Amsterdam*. Official Website of The European Parliament: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> adresinden alındı

European Communities. (2001, March 01). *Treaty of Nice*. Aralık 15, 2017 tarihinde Eur-Lex: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT&from=EN> adresinden alındı

European Communities. (2004, December 16). *Treaty Establishing A Constitution For Europe*. Mart 6, 2018 tarihinde Official Website of European Union: https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_en.pdf adresinden alındı

European Community. (1973, December 14-15). *Second Report on European Political Cooperation In Foreign Policy Matters (Copenhagen Report)*. Official Website of The European Commission: <http://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=1KGyQ1tKtTpNjBQwQh6cwgC2yLn7BJMymvTrDq5s2rD3JYR9RfGQ!243197488?docId=203013&cardId=203013> adresinden alındı

European Community. (2007). *Treaty of Lisbon*. Lisbon: Official Journal of the European Union. Ağustos 03, 2017 tarihinde <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN> adresinden alındı

European Council. (1998, December 11-12). *Vienna European Council Presidency Conclusion*. Mart 31, 2018 tarihinde Official Website of The European Council: <http://www.consilium.europa.eu/media/21092/vienna-european-council-presidency-conclusions.pdf> adresinden alındı

European Council. (1999a, Haziran 3-4). *Cologne European Council Presidency Conclusion*. Mart 31, 2018 tarihinde Official Website of The European Council: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm adresinden alındı

European Council. (1999b, December 10-11). *Helsinki European Council Presidency Conclusion*. Mart 15, 2018 tarihinde Official Website of The European Council: http://www.europarl.europa.eu/summits/hel2_en.htm adresinden alındı

European Council. (2000, December 7-8-9). *Nice European Council Presidency Conclusion*. Mart 31, 2018 tarihinde Official Website of The European Council: <http://www.consilium.europa.eu/media/21005/nice-european-council-presidency-conclusions.pdf> adresinden alındı

European Council. (2003, December 12-13). *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*. Mart 5, 2017 tarihinde Official Website of European Union: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> adresinden alındı

European Council. (2008, December 11). *Report on the implementation of the European Security Strategy - Providing Security in a Changing World*. Mart 5, 2018 tarihinde Official Website of European Union: <https://europa.eu/globalstrategy/en/report-implementation-european-security-strategy-providing-security-changing-world> adresinden alındı

European Council. (2016, June 29). *The EU Global Strategy*. Official Website of European Union: https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/pages/files/eugs_review_web_13.pdf adresinden alındı

European Council. (2018, Mart 22). *Members of the European Council*. Nisan 10, 2018 tarihinde Official Website of The European Council: <http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/members/> adresinden alındı

European Parliament. (2009, April 3). *Report on Gender Mainstreaming in EU External Relations and Peace-Building/Nation-Building*. Mayıs 1, 2018 tarihinde Official Website of

The European Parliament:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2009-0225&language=EN> adresinden alındı

European Union. (2007, Aralık 17). *Treaty of Lisbon*. Aralık 12, 2017 tarihinde EUR-Lex: http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0007.01/DOC_19 adresinden alındı

European Union. (2017). *Five things you need to know about the Maastricht Treaty*. Aralık 13, 2017 tarihinde Official Website of The European Central Bank: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/25_years_maastricht.en.html adresinden alındı

European Union. (2017, November 9). *The Council of the European Union*. Nisan 11, 2018 tarihinde Official Website of The European Union: <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/> adresinden alındı

European Union. (2018a, Aralık 27). *The History of the European Union - 1967*. Aralık 27, 2018 tarihinde Official Website of The European Union: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1960-1969/1967_en adresinden alındı

European Union. (2018b, April 10). *Foreign & Security Policy*. Nisan 10, 2018 tarihinde Official Website of The European Union: https://europa.eu/european-union/topics/foreign-security-policy_en adresinden alındı

European Union. (2018c). *Permanent Representations*. Nisan 12, 2018 tarihinde Official Website of The European Union: <http://europa.eu/whoiswho/public/index.cfm?fuseaction=idea.hierarchy&nodeID=3780&lang=en> adresinden alındı

European Union. (2018d). *European Union Military Committee (EUMC)*. Nisan 12, 2018 tarihinde Official Website of The European Union: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/5428/european-union-military-committee-eumc_en?page=1 adresinden alındı

European Union. (2018e). *High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy*. Nisan 12, 2018 tarihinde EUR-Lex: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/high_representative_cfsp.html adresinden alındı

Geary, M. J. (2012). The Process of European Integration from The Hague to Maastricht, 1969-92: An Irreversible Advance?. *Debater a Europa* (6), 6-23. <http://eprints.lse.ac.uk/2414> adresinden alındı

Giesecking, J. (2008). Queer Theory. V. N. Parillo, M. Andersen, J. Best, C. M. W. Kornblum, & M. Romero içinde, *Encyclopedia of Social Problems* (s. 737-738). Thousand Oaks: Sage Publications.

Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International.

Groes-Green, C. (2009). Hegemonic and Subordinated Masculinities: Class, Violence and Sexual Performance Among Young Mozambican Men. *Nordic Journal of African Studies*, 18(4), 286-304.

Guerrina, R., Chappel, L., & Wright, K. A. (2018). Transforming CSDP? Feminist Triangles and Gender Regimes. *Journal of Common Market Studies*, 1-17.

Gya, G. (2011, June 21). *Women, Peace and Security in EU Common Security and Defence Policy*. The Civil Society Dialogue Network. Haziran 4, 2018 tarihinde http://eplo.org/wp-content/uploads/2017/02/CSDN_Policy-Meeting_WPS-in-CSDP_Background-paper.pdf adresinden alındı

Haftendorn, H. (1991). The Security Puzzle: Theory-building and Discipline-building in International Security. *International Studies Quarterly*, 35(1), 3-17.

Hanish, C. (1969). *The Personal Is Political*. Ağustos 3, 2017 tarihinde Carol Hanish Web Sitesi: <http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html> adresinden alındı

Haslanger, S., Tuana, N., & O'Connor, P. (2017). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2017 ed.). (E. N. Zalta, Ed.) Metaphysics Research Lab, Stanford University.

Temmuz 29, 2017 tarihinde <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/feminism-topics> adresinden alındı

Heywood, A. (2010). *Siyaset*. (B. Ş. Bekir Berat Özipek, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.

Heywood, L., & Drake, J. (1997). *Third Wave Agenda: Being Feminist, Doing Feminism*. University of Minnesota Press. Ağustos 4, 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctttv3bd> adresinden alındı

Hill, C., & Smith, K. E. (2000). *European Foreign Policy: Key Documents*. London: Routledge.

Hollis, R. (1997). Europe and the Middle East: Power by stealth?. *International Affairs*, 73(1), 15-29.

Hooks, B. (2012). *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika*. (E. A. Ali K. Saysel, Çev.) İstanbul: BGST Yayınları.

Howorth, J. (2000). *European Integration and Defence: The Ultimate Challenge*. Paris: Institute for Security of Western European Union.

Howorth, J. (2007). *Security and Defence Policy in The European Union* (2. b.). New York: Palgrave Mcmillan.

Hutchings, K. (2008, June). Making Sense of Masculinity and War. *Men and Masculinities*, 10(4), 389-404.

Jacoby, T. (2006). From the Trenches: Dilemmas of Feminist IR Fieldwork. B. A. Ackerly, M. Stern, & J. True içinde, *Feminist Methodologies for International Relations* (s. 153-173). New York: Cambridge University Press.

Jardine, A. A. (1985). *Gynesis: Configurations of Woman and Modernity*. Ithaca: University Press.

Kagan, R. (2002, June and July). Power and Weakness. *Policy Review*, 113, 3-28.

Kang, M., Lessard, D., Heston, L., & Nordmaken, S. (2017). Introduction to Women, Gender, Sexuality Studies. *Women, Gender, Sexuality Studies Educational Material*, 106-107.

Kantola, J. (2010). *Gender and The European Union*. London: Palgrave Macmillan.

Keohane, R. O. (1986). *Neorealism and Its Critics*. Columbia: Columbia University Press..

Klein, R., & Hawthorne, S. (1997). Reclaiming Sisterhood: Radical Feminism as an Antidote to Theoretical and Embodied Fragmentation of Women. M. Ang-Lygate, C. Corrin, & M. S. Henry içinde, *Desperately Seeking Sisterhood: Still Challenging and Building* (s. 57-70). London: Tyler and Franchis Publishers.

Kroløkke, C., & Sørensen, A. S. (2006). *Gender Communication Theories & Analyses: From Silence to Performance*. California: SAGE Publications.

Kronsell, A. (2012). *Gender, Sex and the Postnational Defense: Militarism and Peacekeeping*. New York: Oxford University Press.

Kronsell, A. (2016a). Sexed Bodies and Military Masculinities: Gender Path Dependence in EU's Common Security and Defense Policy. *Men and Masculinities*, 19(3), 311-336.

Kronsell, A. (2016b). The Power of EU Masculinities: A Feminist Contribution to European Integration Theory. *Journal of Common Market Studies*, 54(1), 104-120.

Lapid, Y. (1989, September). The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era. *International Studies Quarterly*, 3(33), 235-254.

Melon, A. (2009). Empowering Paradise?: The EDSP at ten. *International Affairs*, 85(2), 227-246.

Mitchel, A. (1993). *Feminizm* (1. b.). ( . Tekeli,  ev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Morrell, R., Jewkes, R., & Lindegger, G. (2012). Hegemonic Masculinity/Masculinities in South Africa: Culture, Power, and Gender Politics. *Men and Masculinities*, 15(1), 11-30.

Muehlenhoff, H. L. (2017). Victims, Soldiers, Peacemakers and Caretakers: The Neoliberal Constitution of Women in The EU's Security Policy. *International Feminist Journal of Politics*, 153-167.

Nagel, J. (1998, March 2). Masculinity and Nationalism: Gender and Sexuality in the Making of Nations. *Ethnic and Racial Studies*, 21(2), 242-269.

NATO (2017b, October 5). *Report of The Committee of Three*. Mart 3 tarihinde Official Website of The North Atlantic Treaty Organisation: https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_65237.htm adresinden alındı

NATO. (2017a, June 12). *Member States*. Şubat 24, 2018 tarihinde Official Website of The North Atlantic Treaty Organizations: https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_52044.htm adresinden alındı

Novak, P. (2018, Mayıs). *Developments up to the Single European Act*. Mayıs 20, 2018 tarihinde Official Website of The European Parliament: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.2.html adresinden alındı

Oackley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. London: Temple Smith.

Offen, K. (1988). Defining Feminism: A Comparative Historical Approach. *Chicago Journals*, 14(1), 119-157. Temmuz 29, 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/3174664> adresinden alındı

Ortega, M. (2002, December). Iraq: a European Point of View. *Occasional Papper*(40), 3-30.

Peterson, V. S., & Runyan, A. S. (2010). *Global Gender Issues In The New Millenium*. Colorado: Westview Press.

Porter, F., & Sweetman, C. (2005). Editorial. F. Porter, & C. Sweetman içinde, *Mainstreaming Gender in Development: A Critical Review* (s. 2-10). London: Oxam GB.

Rieker, P. (2004). *EU Security Policy: Contrasting Rationalism and Social Constructivism*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs.

Rittberger, B., & Schimmelfennig, F. (2007). *Europe's First Constitution*. Oxon: Routledge.

Romanuk, S. N., & Wasylciw, J. K. (2010). Relations, 'Gender' Includes Men Too! Recognizing Masculinity in Security Studies and International. *Perspectives: Central European Review of International Affairs*, 18(1), 23-40.

Rühl, L. (2014). *European Foreign and Security Policy since the Lisbon Treaty: From Common to Single*. Bonn: Center for European Integration Studies.

Salmon, T. C., & Shepherd, A. J. (2003). *Toward a European Army: A Military Power in the Making?*, London: Lynne Rienner Publishers.

Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Shepherd, L. J. (2013a). Feminist Security Studies . L. J. Shepherd içinde, *Critical Approaches to Security: An Introduction to Theories and Methods* (s. 11-23). Oxon: Routledge.

Shepherd, L. J. (2013b). The State of Feminist Security Studies: Continuing the Conversation. *International Studies Perspectives*(14), 436-439.

Shiach, M. (1994, March). Gender and Cultural Analysis. *Inequality/Theory Gender and Sexuality*, 17(1), 27-37.

Stratigaki, M. (2004). The Cooptation of Gender Concepts in EU Policies: The Case of 'Reconciliation of Work and Family. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 11(1), 30-56.

Stratigaki, M. (2005). Gender Mainstreaming vs Positive Action: An Ongoing Conflict in EU Gender Equality Policy. *European Journal of Women's Studies*, 12(2), 165-186.

Sylvester, C. (1994a). *Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sylvester, C. (1994b). *Empathetic Cooperation: A Feminist Method for IR*. *Millenium: Journal of International Studies*, 23(2), 315-334.

Sylvester, C. (2002). *Feminist International Relations: An Unfinished Journey*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tamang, D. (2016). Gendering International Security: Seeing Feminist Theories as International Relations. *International Studies*, 50(3), 226-239.

Teasdale, A. (2016). The Fouchet Plan: De Gaulle's Intergovernmental Design for Europe. *LSE 'Europe in Question' Discussion Paper Series*(117), 1-55.

Tickner, J. A. (1992). *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. New York: Columbia University Press.

Tickner, J. A. (1997). You Just Don't Understand: Troubled Engagements between Feminists and IR Theorists. *International Studies Quarterly*, 41(4), 611-632.

Tickner, J. A. (1999). Searching for The Princess? Feminist Perspectives in International Relations. *Harvard International Review*, 21(4), 44-48.

Tindemans, L. (1975). *Report on European Union*. European Communities. Nisan 1, 2018 tarihinde http://aei.pitt.edu/942/1/political_tindemans_report.pdf adresinden alındı

Troszczynska, W., & Genderen, V. (2015, October 2). *The Lisbon Treaty's provisions on CFSP/CSDP State of implementation*. Nisan 10, 2018 tarihinde Official Website of The European Parliament: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/570446/EXPO_IDA%282015%29570446_EN.pdf adresinden alındı

UN. (2000, October 31). *Landmark Resolution on Women, Peace and Security*. Mart 5, 2018 tarihinde Official Website of United Nations: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/> adresinden alındı

Wallerstein, I. (2003, May 30). *U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony*. Şubat 5, 2018 tarihinde The Website of Immanuel Wallerstein: <https://www.iwallerstein.com/u-s-weakness-and-the-struggle-for-hegemony/> adresinden alındı

WEU. (1954, October 23). *Text of the Modified Brussels Treaty*. Nisan 5, 2018 tarihinde Official Website of The WEU: <http://www.weu.int/> adresinden alındı

WEU. (1992a, June 19). *Petersberg Declaration*. Nisan 5, 2018 tarihinde Official Website of The Western European Union: <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf> adresinden alındı

WEU. (1992b, June). *Petersberg Tasks*. Mart 1, 2017 tarihinde Eur-Lex: http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/petersberg_tasks.html adresinden alındı

WEU. (2002). *Reactivation of WEU: from the Rome Declaration to the Hague Platform (1984-1989)*. Nisan 1, 2018 tarihinde Official Website of The WEU: <http://www.weu.int/> adresinden alındı

Wibben, A. T. (2004, Winter/Spring). Feminist International Relations: Old Debates and New Directions. *The Brown Journal of World Affairs*, 10(2), 96-116.

Wibben, A. T. (2011a). *Feminist Security Studies: A Narrative Approach*. New York: Routledge.

Wibben, A. T. (2011b). Feminist Politics in Feminist Security Studies. *Politics and Gender*, 7(4), 590-595.

Wibben, A. T. (2014). Review Essay: Researching Feminist Security Studies. *Australian Journal of Political Science*, 49(4), 743–755.

Woolf, V. (2015). *Bir Hava Taarruzu Sırasında Barış Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Young, I. M. (2003). Feminist Reactions to the Contemporary Security Regime. *Hypatia*, 18(1), 223-231.

Zalewski, M. (1995). Well, What is the Feminist Perspective on Bosnia. *International Affairs*, 72(2), 339-356.